

TC.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

BİLGİ TOPLUMU VE EĞİTİM PROGRAMLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selcen Kültekin

Danışman
Prof. Dr. Nevin SAYLAN

Balıkesir - 2006

TC.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

BİLGİ TOPLUMU VE EĞİTİM PROGRAMLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selcen Kültekin
200212509006

Balıkesir - 2006

Balakesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalında hazırlanan Yüksek Lisans tezi jürimiz tarafından incelenerek, aday Selcan KILTERİN 03.11.2006 tarihinde tez savunma sınavına alınmış ve yapılan sınav sonucunda sunulan tezin başarılı olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Nuriin Saylan
Saylan
ÖYE (Danyaman)

Prof. Dr. Nermet BATTAL
ÖYE

Yrd. Doç. Dr. Selap NAZLI
ÖYE

ÖYE

ÖYE

ÖZET

BİLGİ TOPLUMU VE EĞİTİM PROGRAMLARI

Selcen KÜLTEKİN

Yüksek Lisans Tezi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Nevin SAYLAN

Eylül, 2006, 108 Sayfa

Toplumların tarihsel süreçte yaşadığı değişim, günümüz toplumlarını bilgi toplumu olarak nitelendirilen ve sanayi toplumundan oldukça farklı paradigmalara sahip olan yeni bir toplumsal döneme taşımıştır. Bilgi toplumu, sonrasında geldiği sanayi toplumundan oldukça farklı bir toplumsal yapıyı beraberinde getirmiştir. Bilgi toplumuyla birlikte toplumları güçlü kılan temel unsur “bilgi” olmuştur. Bilginin toplumların yaşamındaki önemini artırması beraberinde bilgi üretiminin de önemini artırmış, bilgi artık kilit bir ekonomik kaynak haline gelmiştir. Bu noktada birey de değişimle birlikte kazandığı bilgiyi üreten özne konumundan dolayı ön plana çıkmıştır. Artık bilgi toplumundaki birey, sanayi toplumundaki bireyden daha değerlidir ve bireyin kazanması gereken nitelikler de artmıştır. Bilgi toplumu bireyi araştırmacı, eleştirel düşünen, karşılaştığı problemlere birden fazla çözüm önerisi üretebilen, yaratıcı, değişime ayak uydurabilen ve daha da önemlisi değişimin öznesi olabilen birey haline getirmiştir. Bu noktada eğitim sistemleri de bu değişime öncü olmak, lokomotif olmak ya da en azından ayak uydurmak zorundadır. Yaşanan bu hızlı değişim, eğitim sistemine ilişkin beklentilerin her geçen gün çeşitlenerek daha da artmasına neden olmaktadır. Dünyanın sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş süreci ve beraberinde gelen küreselleşme, toplumların ve bireylerin, eğitim sistemlerinden dolayısıyla program tasarılarından beklentilerini nitelik ve nicelik olarak da artırmaktadır.

Bu araştırmada bilgi toplumu olgusu; öncelikle toplum, bilgi, birey, eğitim, program tasarısı elemanları ve bu elemanların düzeni gibi değişkenler açısından tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede de bilgi toplumu ile ilgili alanyazın genişliğine ve derinliğine incelenmiş ve ilgili alanyazından bilgi toplumunda toplumun, bilginin, bireyin, ve eğitimin özellikleri çıkarılmıştır.

Ulaşılan bu veriler, program tasarısının elemanları ve düzenine yönelik yapılan kuramsal nitelikli çıkarımlar, araştırmanın alt problemleriyle ilişkilendirilerek bütünleştirilmiş, yorumlanmış ve sonuçlara yönelik kestirimlerde bulunulmuştur. Çalışmada, var olan durumun ortaya konulması amaçlandığından, betimsel nitelikli tarama modeli kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Toplumu, Program Tasarıları

ABSTRACT
INFORMATION SOCIETY AND CURRICULUM

Selcen KÜLTEKİN

Master Thesis the Department Of Educational Sciences.

Counselor: Prof.Dr Nevin SAYLAN

September, 2006, 108, Pages

The changes that society have in process, carried the communities of today to the social era described as information society, that has different paradigms from the industry society. The information society had brought together a very different social structure after the industrial society that it came after. With the information society the basic component that made societies strong had become “information”. With the increasing importance of the information, the production of the information had become important either and the information had become a key economical source. And the importance of the individual as the producer of the information had increased. In information society, individual is more valuable than it was in industry society, and the qualities that it has to gain increased. The individual in information society has to be researcher, think critically, able to produce more than one solution to the problems it faces, creative, adapt to the changes and the most importantly be the subject of the change. At this point the education systems have to lead and be the locomotive of the changes, at least adapt the changes. The rapid changes cause the variation and the increase of from the education system. The process of transition from the industry to information society and together with the [globalization](#) the quality and quantity of the expectations of society and individuals from the education systems and curriculum designs increase.

In this research the information society fact was tried to be described from the angle of variables like society, information, individual, education curriculum design elements and the order of this elements. In this frame of work, the literature about information society was examined in width and depth and from the literature the features of society, information, individual, and education in information society. The data reached, theoretical qualified inferences directed to curriculum design elements and the organization of the elements was related to the inferior problems of the research, and was united, interpreted. In research as it was aimed to put forward the existing situation qualified descriptive research model was used.

Key Words: Information society, curriculum designs

ÖNSÖZ

Toplumsal değişimle birlikte günümüz toplumları, sanayi toplumundan oldukça farklı paradigmalara sahip olan ve bilgi toplumu olarak adlandırılan yeni bir toplumsal kimlik kazanmıştır. Bu yeni toplumsal yapıda toplum, bilgi, birey ve eğitim gibi kavramların nitelikleri de değişmiştir. Bilgi kilit ekonomik kaynak haline gelmiş; bireyin bilgiyi üreten kimliği ön plana çıkmış ve bu bağlamda kazanması gereken nitelikler artmıştır. Bu çerçevede bireyi yetiştirmekle yükümlü olan eğitim sistemi ve program tasarıları da bilgi toplumunun gerektirdiği değişime ayak uydurmak durumunda kalmıştır.

Program tasarılarının bilgi toplumuna hizmet edecek insan niteliklerini oluşturmada nasıl düzenlemesi gerektiği sorununa açıklık kazandırmak üzere yapılan bu araştırma, bilgi toplumunu tanımlayan temel özelliklerin, program tasarılarının kaynaklarını, elemanlarını ve bu elemanların düzenlenişini nasıl etkilediğini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın her aşamasında akademik birikimiyle bana yol gösteren ve değerli zamanını benden esirgemeyen danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Nevin SAYLAN' a teşekkür ederim.

Çalışmam süresinde zorluklarla karşılaştığım her anda akademik ve manevi destekleriyle hep yanımda hissettiğim sevgili hocalarım Yrd. Doç. Dr. Bünyamin YURDAKUL, Öğr. Gör. Dr. İsmail ZENCİRCİ, Öğr. Gör. Güray ÇOLAKOĞLU ve Yrd. Doç. Dr. Sadet MALTEPE' ye teşekkür ederim.

Araştırma boyunca yaşadığım sıkıntılı ve gergin zamanlarda gösterdikleri sabır ve hoşgörüden dolayı sevgili aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ÇİZELGELER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1.....	12
ALAN YAZIN TARAMASI.....	11
1.1. Kuramsal Bağlam	11
1.1.1 Bilgi.....	11
1.1.2 Bilgi Toplumu	16
1.1.2.1 Bilgi Toplumu ve Toplum	32
1.1.2.2 Bilgi Toplumu ve Ekonomi	33
1.1.2.3 Bilgi Toplumu ve Teknoloji	35
1.1.2.4 Bilgi toplumu ve Felsefe	37
1.1.2.5 Bilgi Toplumu ve Bilgi	53
1.1.2.6 Bilgi Toplumu ve Birey	54
1.1.2.7 Bilgi Toplumu ve Eğitim	56
1.1.3 Eğitim Program ve program Tasarısı	63
1.1.4 Program Tasarım Yaklaşımları	67
1.1.4.1 Konu Merkezli Tasarımlar	67
1.1.4.2 Öğrenen Merkezli Tasarımlar	68
1.1.4.3 Sorun Merkezli Tasarımlar	70
1.2 İlgili Araştırmalar	72

BÖLÜM 2	76
YÖNTEM	76
2.1 Araştırmanın Modeli	76
2.2 Veri Toplama Kaynakları	77
2.3 Verilerin Toplanması Çözümlemesi ve Yorumlanması.....	78
BÖLÜM 3	81
BULGULAR VE YORUM	81
SONUÇ VE ÖNERİLER	97
KAYNAKÇA	100
ÖZGEÇMİŞ	

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1	19
Çizelge 2	21
Çizelge 3	23
Çizelge 4	25
Çizelge 5	28
Çizelge 6	52

GİRİŞ

Bu bölümde; Problem Durumu, Problem Cümlesi, Alt Problemler, Araştırmanın Amacı ve Önemi, Sayılılar ve Sınırlılıklar başlıkları ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Toplum kavramı Kongar'a göre " insan ömründen uzun yaşayan, görelî bir kararlılığa sahip olan, kendi kendini devam ettiren insan topluluğu"dur (Kongar, 1981:39). Ozankaya' ya göre de "toplum; yaşamlarını sürdürmek ve birçok temel çıkarlarını gerçekleştirmek için işbirliği yapan, aynı toprak parçası üzerinde birlikte yaşayan ve ortak bir ekini olan insan kümesi"dir (Ozankaya, 1984:115). Toplumsallaşma, bir toplumun ya da toplumsal grubun biçemlerini öğrenme süreci olarak algılanmaktadır. Uygun örnekler, değerler ve duyguların içselleştirilmesini ve öğrenilmesini içeren toplumsallaşma süreci, doğuştan başlayarak tüm yaşam boyunca süren uzun bir dönemi içine almakta; bu süreç aracılığıyla birey, kişiliğini şekillendirmektedir. Başka bir deyişle toplumsallaşma; bireyin, belirli bir toplumun davranış kalıplarını kişiliğine mal ederek o topluma ait bir birey durumuna gelişti olarak görülmektedir (Tezcan, 1985: 37). "Toplumsallaşma bir süreç olarak bireyin doğumundan itibaren içinde yaşadığı toplumun üyeliğini kazanmasında geçirdiği aşamalardır" (Doğan, 1995: 58). Toplumlara sürekliliği, kültürlerinin korunması ve bireyleri tarafından paylaşılmasıyla sağlandığı için her toplum, bireylerine kendi kültürünü aktarmaktadır. Toplumun kültürünü ve yaşayış tarzını bireylerine aktarması, toplumsallaşma olarak adlandırılmaktadır. Kültürel birikimin sınırlı olduğu ilkel

ya da ilkele yakın toplumlardaki toplumsallaştırma sürecinde aile ve toplumun diğer üyeleri yeterli olmaktadır. Oysa, kültürel birikim artarak toplum karmaşık bir yapıya dönüştüğünde, toplumsallaşma işlevi çok değişik toplumsal kurumlar tarafından gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu kurumlardan biri ve en önemlisi de eğitim kurumlarıdır.

Toplumun durağan özellikler taşımadığı gerçeği, bütün toplumları sürekli bir değişime yöneltmektedir. Toplumsal değişme çeşitli nedenlere dayanmakta ve bu nedenlerin toplumdan topluma farklılık gösterdiği bilinmektedir.

Toplumdaki örgütlenmiş toplumsal ilişkilerin bütünü olarak görülen toplumsal yapıda; gruplar ve gruplar arası ilişkiler bulunmakta ve bunlar toplumsal yapının parçaları olarak değerlendirilmektedir. Değişme devamlılık gösteren bir süreçtir ve bu süreç, her toplumun temel karakteristiğini yansıtmaktadır. Bu nedenle, hiçbir toplumun yapısı gelecek nesillere değişme olmaksızın aynen aktarılamamaktadır. Bazen yavaş, bazen hızlı değişmelerle gelecek nesillere aktarılan bilgi, bireylerde ve toplumun kendisinde farklılaşmalara neden olmaktadır (Yurdanur, 2001: 15). Yapılan açıklamalar bağlamında, toplumsal değişme, düzenli insan ilişkileri denilen toplumsal yapının değişmesi ya da toplumsal ilişkilerde ilişkilerin kalıplaşmış biçimi olan kurumlardaki ve toplumsal yapıdaki başkalaşma ya da farklılaşma olarak kabul edilmektedir (Yurdanur, 2001: 15; Tezcan, 1984: 2).

Toplumun herhangi bir yapısında ya da kurumunda meydana gelen bir değişme, diğer yapıları ve kurumları da etkilemektedir. Tüm bu değişmelerden toplumsal bir kurum olan eğitim de etkilenmektedir. Eğitim kurumları toplumsal değişmelere ayak uydurabildikleri sürece toplumsal işlevlerini yerine getirebilmektedirler. Aksi halde, eğitim kurumlarında yetişen bireyler topluma ve değişime uyum gösteremedikleri gibi değişmeyi de engellemektedir.

Toplumsal değişme ile eğitim arasında dirik ilişkiler bulunmaktadır. Toplumsal değişme sürecinde eğitimin nedensellik ve onarıcılık şeklinde iki işlevi bulunmakta; bu işlevlerden nedensellik, bir durumdan başka bir duruma

geçiş, onarıcılık ise toplumsal barışın sürekliliğini sağlamaktadır (Bilhan, 1991:169).

Günümüz toplumunda değişimin içeriğini belirleyen temel etkenin teknolojik değişimler olduğu ileri sürülmektedir. Nüfus artışı, yönetim biçimlerindeki farklılaşmalar ve teknolojik buluşlar değişmeyi zorunlu hale getirmektedir. Son yıllarda bilginin uygulamada kullanılmasıyla, her gün yeni yeni buluşlarla insan hayatı yeniden düzenlenmekte ve adeta her sabah yeni bir toplumsal düzen kurulmaktadır. Bu değişime bilinçli olarak katılmak gerekmekte, aksi halde bu değişim toplumu zorla ve bilinçsizce değiştirmektedir (Ergün, 1992: 238).

Değişimin hızı toplumdan topluma farklılaşmaktadır. Toplumsal değişim sürecinin sırasıyla yerleşik hayatın başlangıcı olan tarım toplumu, sanayi toplumu ve bilgi toplumu olarak geliştiği görülmektedir. Tarım ve sanayinin egemen olduğu toplumlarda maddi unsurlar başat değer olarak kabul edilirken, bilgi toplumundaki başat değer ise bilgi olduğu düşünülmektedir.

Alvin Toffler bu toplumsal değişimi “dalga teorisi” olarak açıklamaktadır. Toffler, insanlık tarihinde üç büyük uygarlık dalgasının yaşandığını; birinci dalganın tarım uygarlığına, ikinci dalganın sanayi uygarlığına ve üçüncü dalganın da sanayi ötesi uygarlığa karşılık gelen bir uygarlık değişimini betimlediğini ileri sürmektedir. Toffler, bu uygarlık aşamalarının her birinin kendisine özgü bir sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik yapıya sahip olmasının yanında felsefi temelde de farklılık gösterdiğini vurgulamaktadır (Toffler, 1981: 27-29).

Toffler’e göre her uygarlık dalgasının insana, doğaya ve topluma yönelik bir açıklama modeli vardır (Toffler 1981:28). Bu yüzden toplumların farklı gelişim dönemlerinde farklı paradigmlar ön plana çıkmıştır. İlkel ve tarım toplumunun şekillenmesini ve işleyişini özellikle ilkel ve geleneksel teknolojiler belirlerken daha sonraki toplumların değişim sürecini “bilim” temelli paradigmlar şekillendirmiştir. Teknolojinin giderek karmaşıklaşması ve dolaylı

üretim süreçlerinde gerçekleşmesi, beynin daha yoğun kullanımını ve düşüncenin birikimini gerektiren “bilimsel paradigmanın” doğuşunu hazırlamıştır. Bilimin görevi; insanın doğa ve olaylara egemen olmasını sağlayan işleyiş mekanizmalarını, teknolojik işleyişleri keşfedip insanlığın hizmetine sunmak olduğundan, sanayi toplumunun bilimsel paradigması “mekanik” paradigma olarak ortaya çıkmıştır (Erkan ve Erkan, 2006:351). Toffler’a göre bu uygarlık, nedenselliğin gizemini aydınlatacak yanıtları Newton’un keşfettiği evrensel çekimde bulmaktadır. Newton, “neden”i, varlığı harekete geçiren bir güç olarak tanımlamaktadır. Sanayi devriminin Avrupa’da yayıldığı sırada benimsenen bu mekanik nedensellik anlayışı*, endüstri uygarlığının temel argümanı olarak benimsenmiştir (Toffler 1981:161). Ancak, günümüz bilgi toplumunun bilimsel paradigması ise “kuantum” teorisini temele alarak değişmiştir. Ayrıca kuantum teorisinde; nokta anlayışından, zaman ve mekan boyutlarına doğru yol alan genişleme, olay ve olguların bir sistem ve süreç mantığı içerisinde ele alınmasını gerektirmiştir. Böylece, mekanik düşüncedeki doğal denge durumundan; doğadaki veya toplumsal olay ve süreçlerdeki kaotik, çok yönlü ve karmaşık durumların varlık ve analizine yönelim gerçekleşmiş ve yaşam yeni bir paradigma ile algılanır olmuştur (Erkan ve Erkan, 2006:355).

Özetle, mekanik paradigmadan kuantum paradigmasına kayış; nokta durumundan sistem, yapı ve süreç durumlarına geçişi beraberinde getirmiştir. Toplumsal ve ekonomik olgular, sistem, yapı ve süreç olarak yeni ve bütüncül etkileşim şeması içinde ele alınır olmuştur. Kuantum paradigması, evren anlayışına farklı bir yaklaşım getirmiş, bu anlayış, mekanik determinizmin belirlilik ve mutlaklık ilkesi yerine belirsizlik ve olasılığı; tek yönlü ve mutlak nedensellik yerine interaktif etkileşimle oluşan sistem bütünü ve nesnel gerçeklik yerine de etkileşim sisteminin oluşturduğu yapılanmayı getirmiştir. Kuantum paradigmasında, tek değişkenli nedensellik alanı yerini çoklu ve bütüncül bir etkileşim alanına bırakmıştır. Başka bir deyişle; her şeyin her şeyi etkilediği (kelebek etkisi), karşılıklı bağlantı ve ilişkilerin sistem bütünlüğü içinde şekillendiği ve sonuçların olasılık içinde gerçekleştiği bu işleyişte; zaman ve

* Newton’ın Bilardo Topları Metaforu

mekan boyutları içinde sistem, yapı ve süreçler dinamik interaktif etkileşim içinde sürekli şekillenmekte ve yeniden yapılanmaktadır (Erkan ve Erkan, 2006:355:356).

Frances Bacon'ın 1600'lü yıllarda "Bilgi bir güçtür, bir kuvvettir." demesine rağmen, aradan 400 yıl geçtikten sonra ancak iki binli yıllara doğru bilgi toplumundan bilgi çağından bahsedilir olmuştur (Aktan, 2003:9). Bilgi toplumu 1950 ve 1960'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Batı Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerde bilgi teknolojilerinin giderek artan bir şekilde kullanımıyla ortaya çıkmış bir toplumsal değişim aşamasıdır. Gelişmiş ülkelerde şekillenen bu aşamanın temel özelliği; bilginin ve bilgi teknolojilerinin tarım, sanayi ve hizmetler sektörleri ile birlikte eğitim, sağlık, iletişim gibi alanlarda da kullanılabilir olmasıdır. Bilgi toplumundaki bu gelişmeler kısa sürede üretimin ve verimliliğin artmasını sağlamış ve yeni teknolojik, ekonomik, sosyal, kültürel gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Bilgi toplumundaki tüm bu gelişmeler, diğer dünya ülkelerini de kısa zamanda etkilemiş ve ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda uluslararası bütünleşmeyi hızlandırmıştır (Aktan ve Tunç, 1998: 120-123).

Bu bütünleşme sürecinde değişen toplum yapısı, bireyi de gizil yeteneklerini geliştirerek toplumun beklentileri yönünde biçimlenmeye yönlendirmektedir. Birey bir yandan değişen toplumun sunduğu olanakları içselleştirirken, bir yandan da bu yolla elde ettiklerini yeniden örgütleyerek geleceğin toplumsal yapısının değişimine katkı sağlamaktadır (Çolakoğlu, 1998:1).

Toplumsal yapının ve kültürel içeriğin basitliği, ilkel ya da ilkele yakın toplumlarda eğitimin gelişigüzel kültürlenme yoluyla gerçekleşmesini gerekli kılarken, toplumsal yapının değişmesi ve kültürel içeriğin karmaşıklaşması eğitimin kasıtlı kültürlenme süreçleriyle gerçekleşmesini sağlamıştır. İlkele yakın toplumlarda günlük yaşayışın gerektirdiği faaliyetler, bireye, toplumun tümüyle ilişki içinde olma olanağı vermesine karşılık, karmaşık modern toplumlarda günlük yaşayışın gerektirdiği faaliyetler, bireyin toplumun ve kültürün tüm

unsurlarıyla etkileşimde bulunmasını imkansızlaştırmıştır. Ayrıca, kültürde yer alan ortak unsurların azalarak normal çeşitlenmeden sapması, bireyin yetiştirilmesiyle ilgili bazı önlemlerin alınması gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden, kültürün belli tercihlere göre arıtılarak, düzene sokulduğu ve belirli bir düzenleme içinde bireye kültürünün evrenselleri ve çeşitli geçerli yönleri ile etkileşim içinde bulunmasını sağlayıcı yaşantılar geçirme imkanı verilmeye çalışıldığı görülmüştür. Bu uğurdaki çabalar zamanla eğitimi, kültürlemenin özel bir biçimi olarak iyice billurlaştırmış, böylece kendiliğinden kültürleme ve eğitim farkı iyice ortaya çıkmıştır (Gökalp, 1964:89,72; akt: Ertürk, 1994: 8).

Günümüzde eğitim örgütlerinden, bireyleri bilgi toplumuna hazırlamanın ve onları bu toplumun seçkin bir üyesi yapma örgütsel misyonunu üstlenmeleri beklenmektedir. Nitekim, ülkelerin bilgi toplumunu oluşturmaya yönelmesiyle birlikte, meydana gelen hızlı bilimsel ve teknolojik gelişmeler, örgütlerin yapısında ve iş görenlerin görev ve rollerinde önemli değişmelere yol açmıştır. Toplumsal değişimin odak noktasını oluşturan eğitim örgütleri de bu hızlı değişmeden etkilenmiştir (Çelik, 1995:47). Geleceğin toplumunun, eğitim sistemlerinin yetiştireceği insan tipine göre şekilleneceği varsayılmaktadır. Bu yüzden, ülkelerin, küreselleşme sürecine göre eğitim sistemlerini uyarlama ve küreselleşen dünyanın evrensel değerlerine uygun eğitimi gerçekleştirme çabalarının arttığı görülmektedir (Çelik, 1995: 557).

Bilgi teknolojilerinin hızla gelişmesi, bu gelişmelere aynı hızla ayak uydurabilecek bir toplum yapısı ve birey özelliklerini gerektirmektedir. Toplum yapısı açısından, daha çok gelişmiş ülkelerin ulaştığı olduğu ve henüz sanayileşme sürecini tamamlamış olmasalar da, gelişmekte olan ülkeleri de etkisi altına alan bilgi toplumu olgusu; ülkeleri, ekonomik politika önceliklerini bilgi üretimi ve kullanımı yönünde oluşturmaya yöneltmektedir. Birey özellikleri açısından ise bilgi toplumları; toplumda yaşanan bu değişime değişimin hızıyla adapte olabilen, sürekli öğrenme ihtiyacında olduğunu bilen ve öğrenme yeteneklerini geliştiren bireyler yetiştirilmesini amaçlayan eğitim politikaları

geliştirmeye çalışmaktadır (Aktan ve Tunç, 1998: 123; Future's Technology, 1993: 3).

Ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel alanlarda bilginin ön plana çıkması, toplumları ve bireyleri bir değişim kuşatmasıyla yüz yüze getirmektedir. Bilgi toplumunda, üretim sürecinin temel girdisi olan bilgi, üretim ilişkilerini kökten değiştirmektedir. İletişim teknolojisindeki inanılmaz yükseliş, dünyayı küçük bir köye dönüştürmüş, dünyanın herhangi bir yerindeki olay tüm dünyayı etkilemeye başlamıştır. Böylece değişim, sadece bir toplumun kendi iç dinamikleriyle ilgili olmaktan çıkmış aynı zaman da küresel bir kimlik de kazanmıştır. Bu yeni yapıda bilginin ön plana çıkması, eğitim olgusunun da kaçınılmaz olarak önem kazanmasına neden olmuştur (Avşa, 1999: 62).

Bu bağlamda, değişme ve gelişmelere uyum sağlayıp katkı getirecek bireylerin yetiştirilmesinde toplumsal sistemlerden biri olan eğitim sisteminin önemi büyüktür (Şişman 1999). Bu önem, toplumsallaşma süreci olarak da tanımlanan eğitim kavramını, aynı zamanda, toplumsal değişimin de önemli öğelerinden biri haline getirmektedir. Bu nedenle, üçüncü dalga olarak tanımlanan bilgi toplumu ve bu toplumsal yapının önemli ögesi konumunda olan eğitimin en önemli girdilerinden birey ve eğitim programlarının nasıl bir dönüşüm içinde olabileceğinin ortaya konulmasına gereksinim duyulduğundan bu araştırmanın temel problemi; "Bilgi toplumunu tanımlayan temel özellikler, program tasarılarını, program tasarılarının kaynaklarını, elemanlarını ve bu elemanların düzenlenişini nasıl etkilemektedir?" şeklinde belirlenmiştir.

Alt Problemler

Bu araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Bilgi toplumunu; eğitim, bilgi, birey ve toplum boyutları açısından tanımlayan temel özellikler nelerdir?
2. Bilgi toplumunda işe koşulabilecek program tasarılarında yer alabilecek elemanların niteliği nasıl olmalıdır?

3. Bilgi toplumunda işe koşulabilecek program tasarısı elemanlarının düzenlenmesinde var olan yaklaşım, model ve ilkelerin hangilerinden nasıl yararlanılmalıdır?

Araştırmanın Amacı

İyi eğitim almış, nitelikli insan gücü ülkelerin rekabet gücünü belirleyen temel unsurdur. Son yıllarda ekonomik alanda atılım gerçekleştiren ülkeler bunu büyük ölçüde eğitilmiş insan gücüne borçludur. Bu nedenle, ekonomide verimliliği yükseltmek için eğitime ayrılan kaynağın artırılması ve etkin kullanılması gerekmektedir. Bu çerçevede nitelikli insan gücü yetiştirmeyi hedefleyen eğitimin amacı; analitik düşünebilen, araştırmacı, bilgi üretimine katkısı olan ve bilgiyi yaratıcı kullanan “bilgi çağı” insanını yetiştirmektir (Çelebi, 1998:28-29).

Yirmibirinci yüzyılda bilgi toplumu niteliklerini sergileyen insan gücüne sahip toplumların, uluslararası alanda söz sahibi olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, toplumların belki de en önemli görevi bireylerini, bilgi çağının gerektirdiği koşullara göre hazırlamasıdır (Cem, 1998:22).

Bireylerini bilgi toplumunun gerektirdiği koşullara uygun nitelikte yetiştirebilmek için toplumların, konuyla ilgili eylem planlarını açık ve örtük olarak ortaya konulan politikalara göre yürütmesi gerekmektedir. Hedef, bilgi toplumunun niteliklerine erişebilmek olduğuna göre, bu hedefe yönelik politikaların belirlenmesinde ve işe koşulmasında eğitim, önemli ve vazgeçilmez bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sürecin, bilimsel anlayış temelinde gerçekleşen kapsamlı ve devamlı etkinliklerle yaratılabileceğine inanılmaktadır. Eğitimin toplumsal işlevinin, hem toplumun var olan doğasını bireylerin içselleştirmesi hem de toplumun var olan yapısını geliştirmesi olmak üzere iki boyutta şekillendiği göz önünde bulundurulduğunda, eğitimin en önemli girdisi olan program tasarılarının toplumdan, toplum doğasının ise eğitim programlarından ayrı olduğu düşünülemez. Bu bağlamda, *eğitim programlarının bilgi toplumuna hizmet edecek insan niteliklerini oluşturmada nasıl düzenlemesi*

gerektiği sorununa açıklık kazandırmak üzere, bilgi toplumunu tanımlayan temel özelliklerin, program tasarılarının kaynaklarını, elemanlarını ve bu elemanların düzenlenişini nasıl etkilediğini ortaya koymak, araştırmanın temel amacı olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Önemi

Eğitim ve toplumsal değişim arasındaki dirik ilişki göz önüne alındığında, çağın gerektirdiği bilgi toplumu olma yolunda, eğitim sistemlerinin ve sistemin girdisi olan program tasarılarının bilgi toplumu paradigması açısından yeniden ele alınması önem kazanmaktadır. Araştırmada ulaşılan bulgulara dayalı olarak yapılan çıkarımlardan yararlanılarak program tasarılarının bilgi toplumu açısından nasıllığı sorgulandığında, program tasarılarının elemanları ve bu elemanların düzenlenişini için farklı bakış açılarının açığa çıkışının desteklenebileceği düşünölmektedir. Bu nedenle, program geliştirme alanında program tasarılarının düzenini oluşturmada işe koşulan kuramsal bilgilerin, toplumsal değişimle paralel değişim gösterip göstermediğinin irdelenmesi önem kazanmaktadır. Bu durum aynı zamanda kuramsal bilgilerin dayanıklı ve sağlam olup olmadığını test etmek için de önemlidir (Varış, 1988:86). Yapılan irdelemeler sonunda ulaşılan sentezlemeler ve yordamalar ışığında araştırma sonuçlarının; program geliştirme alanında çalışan kuramcılara, eğitim paydaşlarına (öğretmen, öğrenci, yönetici vb), araştırmacılara, disiplinlerarası çalışan uzmanlara:

1. program tasarılarının düzenini sorgulamalarında,
2. program tasarısı elemanlarının toplum, birey ve bilgi paradigmalarında yaşanan dönüşömlerle birlikte nasıl ele alınması gerektiğini yordamalarında,
3. araştırmada geliştirilen önerilerden yararlanarak farklı bakış açıları geliştirebilmelerinde,

4. eğitimde program geliştirmede var olan felsefi ve kuramsal bilgileri; bilgi toplumunun özellikleri, bilgi toplumunda yer alabilecek birey özellikleri ve bilgi toplumunda bilginin anlamı ve kapsamı açısından farklı şekillerde yorumlayabilmelerine

önemli katkılar getirmesi beklenmektedir.

Araştırmanın Sayılıları

1. İlgili alanyazından sağlanan bilgiler, birbirleriyle doğrulamaya dönük karşılaştırıldığında güvenilir ve geçerli (sağlam ve dayanıklı) bulgular sunar.
2. Yazılı kaynaklar; bilgi toplumunu, bilgi toplumunda eğitimin niteliğini ve eğitimin girdisi konumundaki program tasarılarının düzenini betimlemede yeterlidir.
3. Toplumda yaşanan değişimler ile eğitim karşılıklı etkileşim içindedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma;

1. Konu alanı açısından; bilgi toplumunun eğitime ve eğitim program tasarılarının düzenine yönelik doğurgularıyla,
2. Yöntem açısından betimsel nitelikli alanyazın taraması ile,
3. Veri kaynağı olarak araştırma raporları, süreli yayınlar, makaleler, kitaplar, dergiler, lisansüstü tezler, bildirimler, konuşma metinleri, internet veri tabanları ve sözlükler gibi yazılı bilgi kaynaklarıyla,
4. 1970-2006 yılları arasında ulaşılabilen yazılı bilgi kaynaklarıyla,

Araştırmacının irdelemelerini, sentezlemelerini, yorumlamalarını ve yordamalarını etkileyebilecek bilgi, beceri ve deneyimleriyle, sınırlı tutulmuştur.

BÖLÜM I

İLGİLİ ALANYAZIN

Bu bölümde, alanyazına dayalı olarak yapılandırılan kuramsal bağlama ve tez konusu kapsamında değerlendirilen ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

1. 1 Kuramsal Bağlam

Kuramsal bağlamda, bilgi toplumu kavramı çeşitli temalar ışığında irdelenerek araştırmaya geniş bir bakış açısı kazandırılmaya ve araştırmanın temel amacına ulaşılmaya çalışılmıştır. Böylelikle araştırmanın dayanakları oluşturulmuştur.

1.1. 1 Bilgi

Günümüz çağını tanımlamak için kullanılan Bilgi Toplumu'na içerik kazandıran bilgi kavramı Türkçe sözlükte;

İnsan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütününe verilen ad, malumat., 2. Öğrenme, araştırma veya gözlem yoluyla elde edilen gerçek, malumat, vukuf., 3. İnsan zekasının çalışması sonucu ortaya çıkan düşünce ürünü., 4. (Felsefede). Genel olarak ve ilk sezi durumunda zihnin kavradığı, temel düşünceler. 5. (Bilişimde) "Kurallardan yararlanarak kişinin veriye yönelttiği anlam."

olarak ifade edilmektedir (TDK, tdk.org.tr: 2006).

İngilizce'de bilgi kavramı information ve knowledge olmak üzere iki şekilde ifade edilmektedir. Information; malumat, bilgi, haber olarak tanımlanırken knowledge; bilgi, malumat, vukuf; ilim; kanaat olarak tanımlanmaktadır (Redhouse, 1982: 504:546).

Rocher (1968:23)'e göre modern sosyolojinin kurucusu sayılan Comte'un (1789 – 1857) düşünce sistemi üç temel ilkeye dayanmaktadır. Bu ilkelerden birincisi “her sosyal olgunun ancak ait olduğu global sosyal bağlam içinde anlaşılıp açıklanabileceği”; ikincisi “insanın her zaman ve her yerde aynı olduğu, yani toplumların her yerde aynı biçimde ve aynı doğrultuda evrim gösterdiği”dir. Bilgi ve bilginin ilerlemesiyle ilgili üçüncü ilkesi ise, “insanlık tarihini yönlendiren eksen, esas itibarıyla bilgidir; bilgideki ilerlemedir.” İnsan, dolayısıyla toplumlar, davranışlarını ve stratejilerini sahip oldukları bilgiye göre ayarlar (akt:Dura ve Atik, 2002: 125).

Bilgi taş devri, ilkçağ, ortaçağ ve sanayi toplumunda her zaman önemli olmuştur. Hem Batı hem de Doğu'da her zaman var olmayan bir şey olarak görülen bilgi, günümüzde birden bire var olmanın ötesinde, uygulanan bir şey haline gelmiştir. Geçtiğimiz yüzyıl boyunca bilgi aletlere, ürünlere ve diğer faaliyet alanlarına uygulanmıştır. Bu da beraberinde sanayi devrimini getirmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra ise bilginin kendisine uygulanması ile yeni bir dönem başlamıştır. Bilgi artık son hızla üretimin tek faktörü haline gelmiş; sermayeyi de emeği de bir yana itmiştir. Bu yüzden de bilgi; veri, enformasyon, semboller, kültür, ideoloji ve değerleri içerecek şekilde yeniden tanımlanmıştır (Karaman, 1998: 239-241).

Bell bilgiyi, iletişim araçları ile başkalarına sistemli olarak aktarılan, tecrübeye dayanan ve sonucu gösteren olgu ve fikirlerle ilgili sistemli ifadeler bütünü olarak tanımlamaktadır. Bell'in bilgi onaylanmış, nesnel olarak bilinen zihinsel bir mülkiyettir tanımı bilgi toplumunun analizine de katkı sağlamıştır. Böylece bilgi, bir kitap ya da makalede, başkalarına iletme amacıyla yazılmış tutarlı ifadeler bütünü haline gelerek toplumun önemli bir sosyal alt yapı unsuru olmuştur (Bell 1973:175, akt: Dura ve Atik, 2002: 134-137).

Alpay'a göre Gouldner'ın *kültür sermayesi*, terimini kullanarak yaptığı tanımda bilgi için “sahipleri, yüksek öğrenimli, zihni (entelektüel) çalışma yapan, bilgileri sayesinde güç ve etkinlik kazanan, bilgilerini başkalarına aktarıldıklarında bundan bir gelir elde eden kişilerdir.” denilmektedir. Bu tanım Bell'in görüşleri ile örtüşmektedir. (Alpay, 1985:113, akt: Dura ve Atik, 2002 :138)

Bilgi çeşitli araştırmacılar tarafından; öğrenme, araştırma ve gözlem yoluyla elde edilen her türlü gerçek, malumat ve kavrayışın tümü; doğruluğu ispatlanmış inançlar bütünü; belirli bir dizi sistematik kural ve işlem basamaklarına uygun bir biçimde işlenmiş enformasyon; insanlar arasındaki iletişim sırasında paylaşılan, aktarılan ve yeniden şekillendirilen deneyim ve enformasyon; belirli bir durum, sorun, ilişki, kuram ya da kurala ait veri ve enformasyondan oluşan anlayışlar; dünyayı ve olayları yorumlamak ve yönetmek için uygulanan bir dizi anlayış, kavrayış ve genellemeler ile güçlü bir kavrayış ve bakış açısı kazandıran her türlü zihinsel etkinlik; sosyal yaşamda karşılaşılan eylem ve olayların anlaşılmasına yardım eden işaret ve kodlamalar; insanların ve örgütlerin etkin bir biçimde eylem gerçekleştirmeleri için sahip olmaları gereken güç olarak tanımlanmaktadır (Argyris, 1993, Bennet ve Bennet, 2000; Nonaka ve Tkeuchi, 1995; Allee 1997; akt: Aktan ve Vural, 2006).

Bilgi taşıdığı özelliğe ve elde edilmiş yöntemlerine göre farklı türlere ayrılmaktadır: *Günlük bilgi*; bir gün içinde olup biten gerçekle kurulan bağ; *gelenek ve göreneğin bilgisi*, gerçekle ataların deneyimlerini içeren bilgi; *düzmece bilgi*, çarpıtılmış gerçeklik; *politik bilgi*; gerçeğin belli bir ideolojiye göre yorumlanması; *sanatsal bilgi*; gerçeğin çoğu kez estetik bir bakış açısıyla ele alınması; *bilimsel bilgi*, gerçeğin bir parçasıyla kanıtlamaya dayalı ilişkiler kurulması; *dinsel bilgi*, gerçekle kutsal bir varlığın ilişkilendirilmesi; *felsefi bilgi* ise, gerçeğin tümüyle, temellendirilmesine dayanan bağ kurulması anlamında ele alınmaktadır (Sönmez, 1996: 17-19).

Felsefi açıdan bilgi (knowledge), zihinde kavranarak temellendirilmiş doğru inanç olarak ele alınmaktadır. Platon'dan bu yana hemen hemen bütün Batılı felsefeciler, şu üç zorunlu temelde yapılandırılan, yanıltıcı olacak kadar yalın bilgi tanımını benimsemişlerdir: Bir önermeyi, 1) önermeyi içtenlikle olurladığımda, 2) önerme doğru olduğunda, 3) olurlamam yetkin bir biçimde önermenin doğruluğuna dayandığımda ancak ve ancak biliyorumdur. Batı

kaynaklı bilgi kuramının önemli bir bölümü yetkin bir bilgi temellendirmesini tam olarak neyin oluşturduğu üstüne odaklanmıştır (Pears, 2003: 120).

Bilme eylemi, özne (suje) ile nesne (obje) arasında bir bağ kurma olarak tanımlanmakta ve bu etkinlik sonucu da ortaya “bilgi” çıkmaktadır. Bilginin bir ucunda bilen insan, diğer ucunda ise bilinen doğal, toplumsal, politik, ekonomik, psikolojik her türlü olgu, olay ve nesne yani gerçek vardır. Elde edilen bilginin mutlak olup olmayacağı bilgi felsefesinin (epistemoloji) konusudur. İdealistler ve nahiv pozitivistler, mutlak bilginin olduğunu savunmaktadır. İdealistler, aklın kurallarına göre elde edilen ve doğuştan insan beyninde bulunan ya da insan zihninde doğuştan olan kategorilere göre elde edilen bilginin kesin bilgi olduğunu; deney, gözlem, araştırma, inceleme ve duyu organlarıyla elde edilenin ise doxa (sanı) olduğunu savunmaktadırlar. Diyalektik materyalistlere göre bilgi; doğanın diyalektiği ile aklın diyalektiğinin etkileşimi sonucu oluşmaktadır. Çelişki söz konusu olduğundan hiçbir bilgi, yüzde yüz doğru değildir. Pragmatizmde bilgi, görelidir; çünkü gerçek sürekli değişmektedir. Varoluşçulukta ise, bilgi her insana göredir ve belki şüpheli bir özellik taşımaktadır. Başka bir görüşe göre bilgi dille ilgilidir. Dilin söz dizimiyle sıkı bir ilişki içindedir. Her önerme, ister sentetik, ister analitik ve isterse metafizik olsun, dille ilgilidir ve onun kültürel özelliklerinden soyutlanamamaktadır. Bu yüzden hiçbir önerme mutlak, doğru değildir (Sönmez, 1996: 16-19).

Bilgi felsefesi, yani epistemoloji; insan bilgisinin yapısını, imkanını, kaynağını, ölçütlerini, sınırlarını ve ne'liğini inceler. O halde, bilgi felsefesi veya epistemoloji, genel olarak bilginin ne olduğunu, nasıl ve ne yönden elde edildiğini konu edinir. Bilgi felsefesi, bilginin ortaya çıkış sürecinde bilen özne ile bilinen nesne arasında nasıl bir bağıntı olduğunu araştırır (Çüçen, 2001: 30).

Bilgi felsefesinin temel problemleri çok eski zamanlara dayanmaktadır. Ancak, bu problemlerin sistemli bir şekilde incelenmesi ve problemlere yanıt aranması modern felsefenin başlangıcına kadar yapılmamıştır. İnsanlar düşünceden bağımsız bir gerçekliğin olduğunu ve bu gerçekliğin bir bilgisi olduğunu sorgulamadan kabul etmişler ve bu konuda dogmatik davranmışlardır. Modern felsefeyle birlikte bilgi felsefesi (epistemoloji) felsefenin

temel konusu olmuştur; bununla birlikte Decartes modern felsefeyi açık şekilde bilginin üzerine kurma çabası içine girmiştir. Decartes'in (1596 – 1650) bu çabası bütün modern felsefecileri bilgi felsefesi üzerine yoğunlaştırarak, insanın, neyi bilip neyi bilemeyeceğini ve doğru bilginin nasıl elde edilebileceğini araştırmaya yönlendirmiştir. Böylece bilginin yapısı, olanağı, sınırları, ölçütleri, çeşitleri sorgulanmıştır. Bu süreçte John Locke (1632- 1704), David Hume (1711 – 1776) ve Immanuel Kant (1724-1804) insanın dışında var olduğu kabul edilen varlığı bilmeden önce insanın, böyle bir varlığı bilip bilemeyeceğini ele almıştır. Böylece modern felsefenin temel konusu insanın bilme olanağı ve kapasitesi olmuştur (Lewis ve Kleiman, 1992; akt: Çüçen, 2001: 30-31).

Bilgi felsefesi; usun doğası, duyular ile algının yeri, gerçek bilgi ile bilgi sanılanı neyin ayırdığı gibi konular doğrultusunda bilginin doğasını, kaynağı ile kökenini, bilgi savlarının geçerlilikleri ile sınırlarını, bütün yönleri ve öğeleriyle birlikte bilme süreci ile bilginin özünü soruşturan; bilginin olanaklılığını, geçerliliği ve doğruluğu ile koşulları ve türlerini ele alıp inanç, kuşku, kesinlik gibi kavramlarla ilişkisini tartışan; nelerin bilgi nesnesi olarak kabul edilebileceğini belirlemeye çalışan; tüm yönleriyle bilginin değerini araştırıp bilen özneye bilinen nesne arasındaki ilişkinin ne'liğini irdeleyen felsefe dalıdır (Güçlü, Uzun, Uzun ve Yoksal, 2002 : 220).

Bilgi felsefesi ise, bilgiyi; doğası, kaynağı, ölçütleri, geçerliliği bağlamında bütün yönleriyle yanıtlamaya çalışan geleneksel felsefe dalıdır. Bilginin nasıl elde edildiğini, hangi ölçütlerle bilinebileceğini, bilgi savlarının nasıl temellendirilebileceğini soruşturan felsefe araştırmasıdır (Pears, 2003: 120).

Bilgi felsefesi: "bilimin açıklanması, diğer bir deyimle bilimin felsefe açısından incelenmesidir. Bilgi kuramı bilimsel düşüncenin genel yapısını konu olarak aldığı gibi, gerçeğin eleştirisini de araştırmaktadır. Bu nedenle bilimlerin özel yöntem ve kuramları üzerinden düşünülmesi başka bir ifadeyle, kuramların kuramıdır" (Bilhan, 1991: 143).

Sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde, bilginin de toplumlar gibi evrim geçirdiği görülmektedir. Zaten toplumsal evrim evrelerini belirleyen de insan bilgilerinde kaydedilen ilerlemeden başka bir şey değildir. A. Comte' un üç hal

yasasına göre bilgi birbiri ardınca üç aşamadan ya da halden geçerek gerçekleşmiştir:

1. *Teolojik Evre*: Bu evrede insanoğlu, kendi doğası, iradesi, duyguları ve tutkuları temelinde karşı karşıya bulunduğu nesnelere ve olgulara, bu nesne ve varlıklara ya da doğaüstü ve görünmez güçlere dayandırarak açıklamaya çalışmıştır.

2. *Metafizik evre*: Bu evrede; nesne ve olguların nitelik ve nedenleri, gerçek, failer ya da kişilikler olarak düşünülen soyut varlıklara, fikir ve kavramlara başvurularak açıklanmıştır.

3. *Pozitif evre*: İnsanın, gözlem yaparak ve akıl yürüterek hem nesnelere hem de olgular arasındaki zorunlu ilişkileri öğrenmeye, bunları, yasalar şeklinde (yani bilimsel metotla) açıklamaya çalıştığı dönemdir. Bu evre öncekilerden bütünüyle farklıdır. İlk olarak, insan artık daha ılımlı ve alçak gönüllüdür, nesne ve olguların iç (fizikötesi) doğasını, ilk nedenleri, nihai amaçları (yaratılışın sırrını) öğrenmekten vazgeçmiştir. İkinci olarak, bilgi insana evrenin kontrolünü ele geçirmesi bakımından etkinlik kazandırmıştır. Comte göre pozitif evre, insan ırkının ulaşacağı en ileri evredir. Diyebiliriz ki, günümüzde bilgi toplumu evresindeki toplumlar, sınırsız gibi görünen pozitif evrede görece olarak uzun bir yol katetmiş olan toplumlardır (Dura ve Atik, 2002: 144-145).

İnsanlık tarihini yönlendiren temel eksen, bilgidir ve bilgideki ilerlemedir. İnsan, dolayısıyla toplumlar, davranışlarını ve stratejilerini sahip oldukları bilgiye göre ayarlamaktadır (Dura, Atik, 2002: 125).

1.1. 2 Bilgi Toplumu

Toplumsal ilişkileri yeniden düzenleyip kalıcı etkiler meydana getirme ve kökten dönüştürücü etkiler bırakma açısından insanlık tarihi incelendiğinde üç temel değişimden söz edilmektedir. Bunlardan ilki M.Ö. 5000'lerde gerçekleşen *tarım toplumdur*. Bu dönemde insanlar; toprağı ekip biçmeye, hayvanları ve bitkileri kontrol altına almaya ve tarımsal faaliyetleri belirli bir düzen içinde

gerçekleştirmeye başlamışlardır. Bu durum yerleşik hayata geçişi hızlandırmış ve toplumları kentler, devletler ve uygarlıklar kurmaya yöneltmiştir. Böylelikle, en azından iki bin yıl kendi içinde gelişerek devam eden üretim ilişkileri, üzerinde yükselen bir sistem vücuda gelmiştir. İnsanlığın ikinci dönemi *sanayi toplumdur*. Miladı buhar gücünün üretimde kullanılmaya başlaması olarak belirtilen sanayi toplumunda ise, tabiattaki ham maddelerin belirli süreçlerden geçirilerek mamul maddeye dönüştürülmesi ve ham maddeden oldukça farklı yeni ürünlerin elde edilmesi söz konusudur. Yeni süreçlerin, ilişkilerin ve kurumların ortaya çıkmasını bir bakıma zorunlu olarak gerektiren bu gelişme, yeni bir ilişkiler sistemi ve düzen meydana getirmiştir. İnsanlığın üçüncü çağı, *bilgi toplumu* ya da bilgi (*enformasyon*) çağı kavramlaştırmasıyla ifade edilmektedir. İçinde yaşanan zaman dilimi de bir bakıma sanayi çağının bittiği ve bilgi çağının başladığı bir döneme denk düşmektedir (Dursun, 1998: 154). İç içe geçen ve kesin çizgilerle ayrılması mümkün olmayan bu dönemler, sisteme yön veren ya da taşıyıcı unsur olarak tanımlanabilecek etkin unsurun niteliğinden hareketle adlandırılmıştır.

En yaygın kullanımıyla *bilgi (enformasyon) toplumu* kavramı alanyazında farklı ifadelerle yer almaktadır. Bunlardan; *bilgi ekonomisi* (Machlup), *teknokratik çağ* (Brzezinski), *post kapitalizm; hizmet sınıfı toplumu* (Dahrendorf), *post - endüstriyel dönem* (Bell), *bilgi toplumu* (Masuda, Giddens), *ne anti kapitalist ne de non-sosyalist toplum* (Drucker), *üçüncü dalga toplumu* (Toffler), *postmodern dönem* (Etzioni, Habermas, Jameson, Lyotard), *burjuva sonrası toplum* (Lictheim), *ekonomi sonrası toplum* (Kohn), *kıtlık sonrası toplum* (Boockchim), *uygarlık sonrası toplum* (Boulding), *disorganize kapitalizm*, (Offe, Lash ve Urry), *ikinci endüstriyel bölünme dönemi* (Piorre ve Sabel), *bilgi toplumu*, *bilgi çağı* en çok bilinenlerdir (Belek, 1999: 21; Aktan ve Tunç, 1998: 123).

Bilgi toplumu kavramının gündeme gelişi, II. Dünya Savaşı sonralarına denk gelmektedir. Bilgi toplumu kavramı, sanayi toplumu sonrasında,

geçilmekte olduğu düşünülen ve sanayi toplumundan farklı olduğu öne sürülen bu yeni toplumsal yapıyı tanımlamak için kullanılmaktadır (Törenli,2004:11).

Bell toplumları “sanayi öncesi”, “sanayi toplumu” ve “sanayi sonrası toplum” olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamanın özellikleri Bell tarafından Çizelge 1’de sunulduğu gibi özetlenmiştir.

Çizelge: 1

Sanayi Öncesi, Sanayi ve Sanayi Sonrası Toplumbilimsel Dönüşüm

	Sanayi Öncesi	Sanayi	Sanayi Sonrası
Bölgeler	Asya, Afrika, Latin Amerika	Batı Avrupa, Sovyetler, Japonya	ABD
Ekonomik sektörler	İlk Sektörler (istihraç) <ul style="list-style-type: none"> • Tarım • Madencilik • Balıkçılık • Ormancılık 	Orta Sektörler (mal üretimi) <ul style="list-style-type: none"> • İmalat 	Üçüncü Sektör <ul style="list-style-type: none"> • Ulaştırma • Enerji Dördüncü Sektör <ul style="list-style-type: none"> • Ticaret • Maliye • Sigorta • Gayrimenkul Beşinci Sektör <ul style="list-style-type: none"> • Sağlık • Eğitim • Araştırma • Hükümet • Turizm, Eğlence
Mesleki Eğilim	Çiftçi, madenci, balıkçı, vasıfsız işçi	Yarı vasıflı işçi, Mühendis	Mesleki ve teknik bilim adamları
Teknoloji	Hammaddeler	Enerji	Bilgi
Hedef	Doğaya karşı oyun	“Mamul” doğaya karşı oyun	Kişilerarası oyun
Metodoloji	<ul style="list-style-type: none"> • Sağ duyu • Tecrübeler 	<ul style="list-style-type: none"> • Ampirizm • Deneyleme 	Soyut Teori: modeller, simülasyon, karar teorisi, sistem analizi.
Zaman Perspektifi	<ul style="list-style-type: none"> • Geçmişe yönelik • “Ad hoc” tepkiler 	<ul style="list-style-type: none"> • “Ad hoc” intibak gücü • Projeksiyonlar 	<ul style="list-style-type: none"> • Geleceğe yönelik • Geleceği tahmin
Eksen prensip	Geleneksellik: toprak-kaynak sınırlılığı	Ekonomik gelişme: yatırım kararları üzerinde devlet veya özel sektör kontrolü	Teorik bilginin merkeziliği ve kodlaması

Kaynak: D. Bell. The Coming of Post-Industrial Society, Newyork.1973:117, akt:Cihan Dura, Bilgi Toplumu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını 1990: 50

Bilgi toplumunda, bilgi sermaye ve emeğin yerini almakta; verilerin toplanması, erişimi, işlenmesi faaliyetleri yanında, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin de kaynağı haline gelmektedir (Bell 1974:221 akt:Törenli, 2004: 22).

Sanayi toplumundan, sanayi sonrası topluma geçişi sağlayan yapısal etken *bilginin niteliğindeki değişmedir*. Bilimsel ve teknik bilgi sosyal tabakalaşmada belirleyici bir faktör olduğundan, yüksek öğrenimlilerden oluşan yeni bir sınıf topluma egemen olacaktır (Bell, 1974: 44-188; akt: Törenli, 2004: 31; Dura ve Atik, 2002: 44).

Sanayi toplumunda *makine teknolojisi* egemenken, sanayi sonrası toplumda *entelektüel teknoloji* ön plana çıkmaktadır. Tarım toplumunun gayesi tabiata karşı oyun ve mücadeledir. Bu mücadele insan ve makine ilişkileri üzerine kurgulanmıştır. Sanayi sonrası toplumda ise hedef, kişiler arası ilişkiler ve mücadelelerdir. Sanayi toplumu deney ve gözleme dayalıdır. Sanayi sonrası toplumun metodolojisini ise soyut modeller, analizler ve teoriler oluşturmaktadır (Dura ve Atik, 2002: 48).

Bell'in bilgi toplumu çözümlerinde *bilgi* başat önemdedir. Bilgi ya da enformasyon bilgi toplumunun dönüştürücü ögesidir ve stratejik bir kaynak haline gelmektedir öyle ki bilgi; enerjii, kaynakları ve teknolojiyi bir araya getirerek sanayi toplumunu dönüştüren temel öğedir. Sanayi sonrası toplumda bilgiye egemen olmak demek ekonomik bir güç haline gelmek demektir (Bell, 1980: 531, akt: Törenli; 2004: 32-33).

Şentürke göre; Bell, yeni olan bu bilgi toplumunu, dinamikliğini kol gücü ya da enerjiden çok bilgiden alan, istendik insan özelliklerini, toplumun yeni değerleriyle belirlenmiş yetenekli uzmanların oluşturduğu, ana üretimin hizmetlerden meydana geldiği bir toplum olarak tanımlamaktadır (Şentürk, 2003).

Sanayi sonrası toplumun dayandığı *teorik bilgi* bu toplumun sanayi toplumuna göre farklı yapıya ve problemlere sahip olmasına sebep olmaktadır. Bell'in sanayi sonrası toplumun yapısını ve problemlerini özetleyen çizelgesini Dura tarafından Çizelge 2'de verilen şekilde sunulmuştur.

Çizelge: 2

Sanayi Sonrası Toplumun Yapısı ve Problemleri

Eksen prensip	Teorik bilginin merkeziliği ve kodlanması
Ana kurum	<ul style="list-style-type: none">• Üniversite• Akademik enstitüler• Araştırma kuruluşları
Ekonomik alan	<ul style="list-style-type: none">• Bilime dayalı sektörler
Ana kaynak	<ul style="list-style-type: none">• Beşeri sermaye
Siyasal problem	<ul style="list-style-type: none">• Bilim politikası• Eğitim politikası
Yapısal problem	<ul style="list-style-type: none">• Özel sektörle kamu sektörü arasında denge sağlanması
Tabakalaşma : <ul style="list-style-type: none">• Temel• Giriş	<ul style="list-style-type: none">• Beşeri• Eğitim ve öğretim
Teorik sorun	<ul style="list-style-type: none">• “Yeni sınıf” ın dayanışması
Sosyal tepkiler	<ul style="list-style-type: none">• Bürokratikleşmeye direnme• Rakip kültür

Kaynak: D. Bell. The Coming of Post-Industrial Society.,Newyork.1973:118 akt:Cihan Dura, Bilgi Toplumu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını 1990: 53

Sanayi toplumunun temel ekonomik problemi sermaye birikimi; sosyal ilişkilerin mekanı işletme ya da firmalar ve sosyal problemi de işveren ve işçi çatışmasıdır. Sanayi sonrası toplumun temel problemi, bilimsel çalışmalardır. Bu nedenle, sanayi sonrası toplumun merkezdeki kurumu, bilimin örgütlendirilmesini sağlayan üniversiteler ve diğer araştırma birimleridir. Sanayi toplumunda devletlerin gücü sanayi kapasiteleri ile ölçülmektedir. Sanayi sonrası toplumda gücün ifadesi sanayi kapasitesi değil, bilimsel faaliyetler olduğu için bilimin politikleştirilmesi, bilim ekiplerinin doğurduğu organizasyon problemleri, sanayi sonrası toplumun ana problemleridir (Dura ve Atik, 2002: 48).

Şentürk'e göre Poloma bilgi toplumu kavramını “yeni ortaya çıkan meslek yapıları, yeni üretim şekilleri, sınıflaşma sistemi ve sosyal yapılarıyla yoğun olarak “bilgi” nin üretildiği bir ekonomik sistem olarak tanımlanmaktadır” (Poloma 1993: 326-327, akt: Şentürk 2006). Erkan da benzer bir yaklaşımla

bilgi toplumunu; yeni teknolojinin gelişimiyle bilgi sektörünün, bilgi üretiminin, bilgi sermayesinin ve nitelikli insan faktörünün önem kazandığı, eğitimin sürekliliğinin öne çıktığı, iletişim teknolojileri, bilgi otoyolları, elektronik ticaret gibi yeni oluşumlarla toplumu ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan sanayi toplumunun ilerisine taşıyan gelişme aşaması olarak tanımlamaktadır (Erkan,1993:7 akt: Şentürk, 2003).

Sanayi toplumunun yerini alan yeni toplum, ABD’de “sanayi sonrası toplum” diye kavramlaştırırken, Japonya’da “bilgi toplumu” adını almıştır. Bilgi toplumuna ulaşmak amacıyla ilk kalkınma planı hazırlayan ülke de Japonya’dır. Bu planlara yardımcı olan Masuda, bilgi toplumunun özelliklerini “yenileyici teknoloji”, “sosyoekonomik yapı” ve “değerler” olmak üzere üç grupta ele almıştır (Dura ve Atik, 2002: 49-50).

Masuda’nın belirtilen üç grup çerçevesinde sanayi ve bilgi toplumunun karşılaştırılması Çizelge 3’te sunulmuştur.

Çizelge: 3

Sanayi Toplumu ve Bilgi Toplununun Karşılaştırılması

Temel özellikler	Sanayi Toplumu	Bilgi Toplumu
Yenileyici Teknoloji <ul style="list-style-type: none"> • Öz • Temel Fonksiyon • Üretim gücü 	<ul style="list-style-type: none"> • Buhar Makinesi • Fiziksel Emeğin İkamesi • Maddi Üretim Gücü (kişi başına sermaye artışı) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bilgisayar (Bellek, hesaplama kontrol) • Zihinsel emeğin ikamesi • Bilgi üretme gücü (optimum hareket – seçim kapasitesinde artış)
Sosyoekonomik Yapı <ul style="list-style-type: none"> • Ürünler • Piyasa • Öncü endüstriler • Endüstriyel yapı • Ekonomik yapı • Sosyoekonomik ilke • Sosyoekonomik özne • Sosyoekonomik sistem • Toplum biçimi • Ulusal hedef • Hükümet biçimi • Sosyal değişimin itici gücü • Sosyal problemler • En ileri aşama 	<ul style="list-style-type: none"> • Faydalı mallar ve hizmetler • Modern fabrika (makine ekipmanı) • Yeni dünya, koloniler, tüketici satın alma gücü • İmalat sanayileri (makine sanayi, kimya sanayi) • Birincil, ikincil ve üçüncül endüstri • Mal ekonomisi (işbölümü, üretim ve tüketimin birbirinden ayrılması) • Fiyat ilkesi (arz ve talebin dengesi) • Girişim (özel sektör, kamu sektörü, üçüncü sektör) • Sermayenin özel mülkiyeti, serbest rekabet, kar maksimizasyonu • Sınıflı toplum (merkezî güç, sınıfları kontrol) • Gayri safi ulusal refah • Parlementer demokrasi • İşçi hareketleri grevler • İşsizlik, savaş, faşizm • Yüksek kitlesel tüketim 	<ul style="list-style-type: none"> • Sıradan bilgi, bilimsel bilgi • Bilgi kullanımı (bilgi ağları, veri bankaları) • Bilimsel bilgi sınırlarının, bilgi alanının genişlemesi • Entelektüel endüstriler (sıradan bilgi ve ilmi bilgi endüstrileri) • Matris endüstriyel yapı (birincil, ikincil, üçüncül ve dördüncül endüstri sistemleri) • Ortak ekonomi (ortak üretim ve ortak kullanım) • Amaç ilkesi (ortak ileri besleme prensibi) • Gönüllü topluluklar (yerel ve bilgi toplulukları) • Altyapı, ortaklık prensibi, sosyal faydanın önemi • Fonksiyonel toplum (çok merkez, fonksiyon, otonomi) • Gayrisafi ulusal tatmin • Katılımcı demokrasi • Sivil hareketler ve sorunlar • Gelecek şokları, terör, kişisel dokunulmazlığın ihlali • Yüksek kitlesel bilgi üretimi
Değerler <ul style="list-style-type: none"> • Değer standartları • Etik standartlar • Zamanın ruhu 	<ul style="list-style-type: none"> • Maddî değerler (psikolojik ihtiyaçların tatmini) • Temel insan hakları, insanlık • Rönesans (insan özgürlüğü) 	<ul style="list-style-type: none"> • Zaman değeri (hedefe yönelik başarı ihtiyaçlarının tatmini) • Kişisel disiplin, sosyal katılım • Globalizm (insan ve doğanın ortak yaşayışı)

Kaynak : Yoneji Masuda, Managing in the Information Society: Releasing Synergy Japanese Style. Oxford: Basil Blackwell, 1990, s.6-7. akt: Dura, Atik, 2002, s: 50

Çizelge 3'te de görüldüğü gibi, Masuda'ya göre buhar makinesi sanayi toplumunun yenileyici teknolojisi, iken bilgi toplumunun dayandığı yenileyici

teknoloji bilgisayar teknolojisidir. Masuda bilgisayarların dört farklı dönemde farklı amaçlarla kullanıldığını belirtmiştir. 1945 yılında başlayan bilim aşamasında bilgisayarlar ulusal projelerin hazırlanmasında, 1955 yılında başlayan yönetim aşamasında işletme yönetiminde, üçüncü aşama olan toplum aşamasında bilgisayarlar daha fazla alanda (eğitim, sağlık vs.), toplumun tamamının çıkarları için kullanılmıştır. 1975 yılında başlayan ve devam eden dördüncü aşamada ise bilgisayarların *bireysel* amaçlarla kullanımını yaygınlaştırmış ve bilgisayarlar günlük yaşamın önemli bir parçası haline gelmiştir. Masuda'ya göre sosyo-ekonomik yapı ve değerler sistemi açısından bakıldığında, bilgi toplumunun sanayi toplumundan farklı değerler sistemi ve sosyo-ekonomik yapıya sahip olduğu görülmektedir. Masuda'ya göre bilgi toplumunda sosyo-ekonomik yapı incelendiğinde bilgi altyapısı, bilgi sektörü ve gönüllü topluluklar ile karşılaşmaktadır (Masuda,1990:54 akt: Dura ve Atik, 2002: 51). Bilgi toplumunda bilgi ve teknoloji üretimi mal üretiminden daha önemli hale gelmiştir. Böylece, sanayi toplumundaki fabrikanın yerini bilgi toplumunda bilgi altyapısı almıştır. Bilgi üretimi önem kazandığından, bilgi toplumunda bilgi sektörü dördüncü bir sektör olarak ortaya çıkmıştır. Masuda'ya göre bilgi sektörü, sıradan bilgi endüstrileri, bilimsel bilgi endüstrileri, sanat endüstrileri ve etik endüstrilerden oluşmaktadır. Sanayi toplumunda sosyal faaliyetler özel sektör, kamu sektörü ve ikisinin karmasından oluşan üçüncü bir sektöre dayalı iken bilgi toplumunda sosyal faaliyetlerin en önemli teması gönüllü topluluklar olmuştur. Sanayi toplumunun politik sistemi temsili demokrasi iken, bilgi toplumunda katılımcı demokrasidir. Sanayi toplumunun temel problemi işsizlik, savaş ve faşizm iken bilgi toplumunda bu problemlerin yerini terör ve "gelecek şoku" alacaktır. Sanayi toplumunun temel sosyal değeri fiziksel ve psikolojik ihtiyaçların tatmini iken bilgi toplumunun temel sosyal değeri, belirlenen hedeflere ulaşmanın tatmini değerler sistemidir (Masuda 1990:114 akt:Dura ve Atik, 2002: 49-54).

Masuda'nın "dördüncü sektör" diye adlandırdığı bilgi sektörü ile ilgili açıklamasını içeren çizelge Çizelge 4'te sunulmuştur.

Çizelge 4

Dördüncü Sektör (Bilgi Sektörü)

Temel Endüstri	Temel Endüstrileri oluşturan Alt Endüstriler	Her Bir Alt Endüstri Grubundaki Meslekler ve Kurumlar
Sıradan Bilgi Endüstrileri	<ul style="list-style-type: none">• Özel olarak işletilen bilgi endüstrileri• Basın yayın endüstrileri• Gazete reklam endüstrileri• Bilgi işleme ve hizmet endüstrileri• Bilgi makineleri endüstrileri	<ul style="list-style-type: none">• Araştırmacılar, anketçiler, yazarlar, kredi kontrolörleri• Baskı, dizgi, ciltleme, yayın ve kopyalama• Bilgisayar merkezleri, bilgi bankaları, bilgisayar yazılım evleri, zaman paylaşma hizmetleri• Baskı makinesi, bilgisayarlar, terminal ekipman, daktilolar, çoğaltma makineleri
Bilimsel Bilgi Endüstrileri	<ul style="list-style-type: none">• Özel olarak işletilen bilimsel bilgi endüstrileri• Araştırma ve geliştirme endüstrileri• Eğitim endüstrileri• Bilimsel bilgi donanımı endüstrileri	<ul style="list-style-type: none">• Avukatlar, muhasebeciler, danışmanlar, bilirkişiler, tasarımcılar• Bilgi depoları, araştırma enstitüleri, mühendislik şirketleri• Okullar, iletişim kursları, seminerler, kütüphaneler• Elektronik hesap makineleri, araştırma ekipmanları, bilgisayarlı eğitim ekipmanı, eğitim araçları
Sanat Endüstrileri	<ul style="list-style-type: none">• Özel olarak işletilen duyuğu endüstrileri• Duygusal bilgi hizmeti endüstrileri• Duygusal bilgi donanımı endüstrileri	<ul style="list-style-type: none">• Romancılar, kompozitörler, şarkıcılar, ressamalar, fotoğrafçılar, yönetmenler, tasarımcılar• Tiyatro grupları, orkestralar, film yapımcıları, televizyon şirketleri, tiyatrolar, ses kayıt şirketleri• Fotoğraf malzemesi, müzik enstrümanları, film malzemeleri, kayıt malzemeleri, fotoğraf malzemeleri, televizyon.
Etik Endüstriler	<ul style="list-style-type: none">• Özel etik endüstrileri• Dini endüstriler• Ruh eğitimi endüstrileri	<ul style="list-style-type: none">• Felsefeciler, dini liderler, peygamberler• Dini gruplar, kiliseler, türbeler, mabetler• Ruhsal eğitim merkezleri, gönüllü hizmet grupları, ektrim hattatlık, çay törenleri, çiçek düzenleme ve diğerleri.

Kaynak: Yoneji Masuda, Managing in the Information Society: Releasing Synergy Japanese Style. Oxford: Basil Blackwell, 1990, s.68. akt: Dura ve Atik, 2002: 53

Sanayi toplumunun eksikliklerini bilgi toplumuna havale etmektedir. Sanayi toplumundaki insan verimlidir. Teknolojinin kullanımı giderek yaygınlaşmakta ve toplumun bireyleri arasında paylaşma – aidiyet gibi duyguların azaldığı görülmektedir. Bu olumsuzlukla birlikte yeni iletişim ve bilgi teknolojileri ve bunların yarattığı karşılıklı bağımlılık ilişkileri, dünyayı evrensel

bir köy haline getirmektedir. Mc Luhan'ın tasarladığı bilgi toplumunda da enformasyon hizmetleri artacak, ancak Bell'in aksine başat değer olarak bilgi endüstrisi karşımıza çıkacak ve siyasal sisteme de katılımcı demokrasi hakim olacaktır (Mc Luhan 1964:8, akt:Törenli, 2004:30).

Bilgi toplumu, teknolojiyi itici güç olarak gelişiminde kullanan ve bilgi temelinde biçimlenen yeni bir toplum biçimidir. En temel özelliği, bilgi merkezli ve teknoloji patentli üretim yapılması ve teknolojik bilginin ekonominin her alanında kullanılmasıdır. Bilginin sınırlarını genişletmek ve üretimde yüksek gelir elde etmek temel amaçtır. Bilgi toplumunda, bilgi işçisinin emeği önemli olduğundan sanayi toplumundaki mavi yakalıların yerini bilgi toplumunda uzman iş gücü olarak görev alan beyaz yakalıları almıştır. Özyakışır bilgi toplumunu; “teknoloji ve bilgi temelinde şekillenen ve itici gücünü küreselleşmenin dinamizminden alarak gelişme gösteren sanayi sonrası toplum biçimi” olarak tanımlamaktadır (Özyakışır, 2005).

Bilgi toplumu, “bilginin kullanımının büyük ölçüde yaygınlaştığı, bilgi temelli iletişim teknolojilerinin var olduğu, bilgiye ulaşımın kolaylaştığı bir toplum” olarak tanımlanmaktadır (Taşkesen ve Çötök 2005). Bu toplum, büyük hızla ürün ve süreçlerin değiştiği bir dinamizm üzerine konumlanmaktadır. Bilgi toplumunda sistemli bir biçimde bilim odaklı bilgiyi üretecek bir dünya görüşü hakim olmakta ve bu durum beraberinde bilgi ağırlıklı siyasal, sosyal, iktisadi ve kültürel faaliyetlerin de hızla üretilip tüketilmesini getirmektedir. Bilgi toplumunu yeni teknolojilerin ortaya çıktığı, eğitim sayesinde bilgi üretiminin, paylaşımının, sektörünün yaygınlaştığı ve bununla birlikte eğitimde sürekliliğin ön plana çıktığı; toplumları ekonomik, kültürel, siyasal açıdan sanayi toplumlarının ötesine taşıyan bir gelişme aşaması olarak tanımlamak da mümkündür (Taşkesen ve Çötök, 2005:79).

Crawford bilgi toplumu özelliklerini ABD'yi ele alarak inceleyen araştırmacılardandır. Crawford ilkel toplum, sanayi toplumu ve bilgi toplumunun temel farklılıklarını ekonomik değişim modeli içerisinde incelemiştir. Bilgi toplumuna geçiş sürecinde ekonomik yapıda meydana gelen değişiklikleri şöyle sıralamıştır: (Crawford 1991:17, akt:Dura Atik, 2002: 54)

- Emek yoğun üretim faaliyetleri ile hizmet sektöründeki bazı işlerin otomasyonu.
- Sağlık, eğitim ve eğlence hizmetleri başta olmak üzere diğer hizmet faaliyetlerinin genişlemesi.
- Kadınların iş hayatına artan oranda girmesi sonucu, istihdam yapısının kadın iş gücü lehine gelişmesi.
- Bilginin sanayi toplumundaki hammadde ve sermaye donanımının yerini alması. Bu gelişme, eğitim ve araştırma merkezlerinin önem kazanmasını sağlayacaktır.

Crawford'un belirttiği sanayi toplumu ile bilgi toplumu arasındaki temel farklar Dura ve Atik tarafından hazırlanan çizelgede teknoloji, ekonomi, sosyal sistem, politik sistem ve düşünce sistemi kriterleri çerçevesinde verilmiştir. Çizelge 5'te Dura ve Atik tarafından hazırlanan çizelge sunulmuştur.

Çizelge 5

Dört Temel Toplumun Özellikleri

Kriterler	İlkel toplum	Tarım toplumu	Sanayi toplumu	Bilgi toplumu
Teknoloji <ul style="list-style-type: none">• Enerji	<ul style="list-style-type: none">• İnsan enerjisi	<ul style="list-style-type: none">• Doğal enerji (İnsan havyan, rüzgar)	<ul style="list-style-type: none">• Fosil yakıtlar (Petrol , kömür)	<ul style="list-style-type: none">• Doğal enerji (Güneş, rüzgar) ve nükleer enerji
<ul style="list-style-type: none">• Malzemeler	<ul style="list-style-type: none">• Havyan postu ve taşlar	<ul style="list-style-type: none">• Yenilebilir kaynaklar (ağaçlar, pamuk, yün)	<ul style="list-style-type: none">• Yenilenemez kaynaklar (metal vb.)	<ul style="list-style-type: none">• Yenilebilir kaynaklar (biyoteknoloji) seramik
<ul style="list-style-type: none">• Araçlar	<ul style="list-style-type: none">• Taştan yapılmış, kesme ve dövme yarayan araçlar	<ul style="list-style-type: none">• İnsan kasının kullanılmasını sağlayan (kaldıraç ve vinçler) ya da doğal güçleri çalışır duruma getiren (yelken ve su değirmeni) araçlar.	<ul style="list-style-type: none">• Emeğin yerine geçen makineler	<ul style="list-style-type: none">• Akli geliştirici Makineler (bilgisayar ve ilgili elektronik araçlar)
<ul style="list-style-type: none">• Üretim yöntemi	<ul style="list-style-type: none">• Yok	<ul style="list-style-type: none">• El sanatlarına dayana üretim	<ul style="list-style-type: none">• Kurmak – monte etmek	<ul style="list-style-type: none">• Robotlar
<ul style="list-style-type: none">• Ulaşım sistemi	<ul style="list-style-type: none">• Yürüme	<ul style="list-style-type: none">• At, tren, yelkenli	<ul style="list-style-type: none">• Kara, hava, deniz ve demiryolu	<ul style="list-style-type: none">• Uzay gemisi
<ul style="list-style-type: none">• Haberleşme sistemi	<ul style="list-style-type: none">• Konuşma	<ul style="list-style-type: none">• El yazımı	<ul style="list-style-type: none">• Basın , TV	<ul style="list-style-type: none">• Elektronik araçlarla bireysel iletişimin sınırsız genişlemesi
Ekonomi	<ul style="list-style-type: none">• Toplayıcılık, avcılık, balıkçılık	<ul style="list-style-type: none">• Kendi kendine yeterli yerel bir ekonomi. Piyasa değeri olmayan temel yiyecek maddelerinin üretimine dayalı ekonomik faaliyet.• Köy ekonomisi düzeyinde basit iş bölümü. Düzeyleri açıkça belirlenmiş sınırlı sayıda otorite (soylular, rahipler, askerler köleler, ve serfler)• Birincil kaynak: toprak.	<ul style="list-style-type: none">• Ulusal düzeyde kitlesel Pazar ekonomisi. Temel ekonomik faaliyet, standart malların üretimi.• Sınırlı uzmanlık yeteneğine bağlı olarak karmaşık iş bölümü• Standart iş kalıpları: büyük hiyerarşik kurumlarda çok sayıda otorite.• Birincil kaynak: maddi sermaye	<ul style="list-style-type: none">• Bütünleşmiş küresel ekonomi : temel ekonomik faaliyet, üretici ve tüketicileri daha çok birleştiren bilgi hizmetlerinin üretimidir.• Çıkarlarını korumaya yönelik üyelerden oluşan küçük girişimciliğin örgütlenmesi• Birincil kaynak: beşeri sermaye

Çizelge 5 devam

Dört Temel Toplumun Özellikleri

Kriterler	İlkel toplum	Tarım toplumu	Sanayi toplumu	Bilgi toplumu
Sosyal Sistem	Küçük gruplar veya aşiretler	<ul style="list-style-type: none">Büyük aile ve ailenin birinci dayanak olmasıSeçkinlerle sınırlı kalan eğitim	<ul style="list-style-type: none">Çekirdek aileSosyal değerler: Uygunluk, seçkinlik ve sosyal sınıf yapısı ön plandadır.Yetişkinlikte tamamlanan kitlesel eğitim.	<ul style="list-style-type: none">Bireyin merkezi konumda olduğu değişik aile tipleriSosyal değerler: Çeşitlilik, eşitlik, bireysellikEğitim: Bireysel bir nitelik kazanmıştır. Sürekli eğitim, gündemdedir.
Politik Sistem	Aşiret yaşlılarının ve şefin kuralları çerçevesinde aşiretlerin temel politik birim olması	<ul style="list-style-type: none">Feodalizm: Hukuk, din sosyal sınıf ve politika doğumla kazanılan otoriteye bağlıdır. Aristokrasi kuralları geçerlidir. Temel politik birim yerel topluluktur.	<ul style="list-style-type: none">Kapitalizm ve Marksizm : Hukuk , din, sosyal sınıf ve politikayı sermayenin mülkiyetine sahip olanlar şekillendirmektedir.Milliyetçilik: temsili hükümet veya diktatörlük şeklinde güçlü merkezi ulusal hükümet.	<ul style="list-style-type: none">Küresel işbirliği: Bilginin kontrolü ve sahipliği için uluslar üstü örgütlerin kurulumlaşmasıKatılımcı demokrasi: Temsili demokrasinin yerini almaktadır.
Bilim Temelli ve Düşünce Sistemi	Dünyanın tamamen doğal haliyle gözlenmesi	<ul style="list-style-type: none">Bilim temelli: matematik (Cebir, Geometri), astronomi,Merkezi düşünce: İnsanların üstün güçler (örneğin Tanrı), mistik görüş, (astroloji)Değerler sistemi : doğa ile uyum	<ul style="list-style-type: none">Bilim temelli: Fizik, kimyaMerkezi düşünce: İnsanların rekabetçi bir dünyada ödül ve ceza sistemiyle kontrol edildiğine inanılmaktadır.	<ul style="list-style-type: none">Bilim temelli: Kuantum elektronığı, moleküler biyoloji, biyoloji, çevresel bilimler.Merkezi düşünce: insan yeteneklerinin sürekli olarak artırılması (beynin bütünüyle düşünmesi)Değerler sistemi: kadına özgü değerlerin ön plana çıktığı bağımsız bireylerden oluşan bir toplumsal yapı

Kaynak: Richard Crawford, In the Era of Human Capital: The Emergence of Talent, Intelligence and Knowledge as the Worldwide Economic Force and What It Means to Managers and Inventors, Newyork: Harper Collins Publishers, 1991:6 akt: Dura ve Atik. 2002: 56-57

Bell' e göre R.Lane bilgi toplumu kavramının, epistemolojik temellerini göstermeye çalışmıştır. Bilgili toplumunun üyeleri; (Bell, 1973: 175, akt: Dura, Atik, 2002:137)

- Doğaya, topluma ve insana ilişkin inanışların temelini araştırırlar;
- Reel gerçeğin nesnel standartlarına uyar, eğitim ve öğretimde, araştırma yaparken bilimsel metotla (aşıkarlık, besbellilik) sonuçlara ulaşmaya çalışırlar;
- Çıkardıkları sonuçları hedefleri istikametinde kullanmak üzere bilgileri sabırla biriktirir, düzenler, organize eder ve yorumlarlar;
- Bu bilgileri; sahip oldukları değerleri ve hedefleri aydınlatmak, geliştirmek, hatta değiştirmek amacıyla kullanırlar.

Bilgi toplumu, 1950 ve 1960'lı yıllarda A.B.D, Japonya, Batı Avrupa gibi gelişmiş ülkelerde bilgi teknolojilerinin toplumsal yaşamdaki yerinin artması ile ortaya çıkmış bir aşama olarak bilinmektedir. Gelişmiş ülkelerde şekillenen bu kavramın en önemli özelliği, bilginin ve bilgi teknolojilerinin tarım, sanayi, hizmet sektörlerinin yanı sıra eğitim, sağlık, iletişim gibi her alanda kullanılır olmasıdır. Böylece, bilgi toplumundaki gelişmeler kısa sürede üretimin ve verimliliğin artmasına neden olmuş ve yeni teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Tüm bu gelişmeler, gelişmekte olan dünya ülkelerini de kısa zamanda etkisi altına almış ve uluslararası bir çok toplumsal alanda uyumu ve değişimi zorunlu hale getirmiştir. Bilgi toplumunda araştırmaya, bilim-teknolojiye yatırım, en karlı yatırım olarak sayılmakta, çalışan nüfus içinde tarım ve sanayiinin payı azalmakta ve bilgili, nitelikli insana gereksinim duyulmaktadır (Aktan ve Tunç, 1998: 120-123).

Sanayi toplumunda yaşanan bilimsel gelişmeler 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yeni bir bilimsel paradigmanın yani kuantum mekaniğinin doğuşunu müjdelemektedir. Kuantum mekaniğinin yeni paradigma olarak doğup gelişmesi ve bilimsel alandan, kuantum teknolojileri olarak günlük yaşama aktarılması bu yüzyılın ikinci yarısında hız kazanmaktadır. Kuantum teknolojilerinin günlük yaşama taşıdığı köklü yenilikler daha 20. yüzyılın son çeyreğinde sanayi toplumunu sona erdirip yeni bir toplum yapısının doğmasına neden olmuştur. Daha

önceki toplum yapılarındaki madde ile maddenin üretimi yerine; Kuantum düşüncesinde bilgi ile bilginin üretimi başlamıştır. İşte toprak ve sermayenin yerini, “bilginin temel üretim aracı olduğu” bu yeni toplum düzenine, bilgi toplumu denilmektedir (Erkan, 1998: 135).

Tarih sahnesine çıkmış olan bütün toplumlarda bilginin hayati bir önemi bulunmaktadır. Bilgiye dayanmayan bir toplum olduğunu söylemek ise doğru değildir. Sahip olunan bilgi miktarı önemli ölçüde değişse de bütün toplumların hayatı bilgiye ve bilginin belirleyici olduğu, işbölümü, uzmanlaşma ve yardımlaşmaya bağlı olmuştur. Bu sebeple ” bilgi toplumu” olgusunun sadece günümüze ait bir olgu olduğunu söylemek yanlıştır. Uygarlıklar tarihin de karşılaşılan her toplumun bilgi toplumu olduğunu söylemek bu toplumlarla günümüz toplumları arasında fark olmadığını söylemek anlamına gelmemektedir. Bilgi toplumu olgusunun özelliği, geçmişte varolmayan yeni bir durumun ortaya çıkması değil, geçmişte zaten varolan bazı olguların yeni bir boyut yeni özellikler kazanmasıdır. Sahip olunan bilgi inanılmaz boyutlardadır ve gün geçtikçe hızla artmaktadır. Hızla artan bilgi depolanmakta, iletilmekte, çözümlenebilmekte ve kullanılabilirliktedir. Bu da her toplumu etkileyen sonuçları beraberinde getirmektedir (Yayla, 1998:1602).

Toplumların geçirdikleri değişim ve kullandıkları araçlarda sağladıkları gelişmenin , güçlü olma adına olduğu söylenebilir. Güç ögesi, önceleri doğadaki her türlü tehditlere karşı *varoluşu sürdürme* iç dürtüsüyle niteliksel değişime uğrayarak evrimsel çizgisini beraberinde kalınlaştırırken, özellikle Kartezyen felsefenin de etkisiyle, bireyin *doğa güçleri üzerinde denetimi gerçekleştirme ve egemenliğini sürdürmesini* hedefleyen *modernleşme / çağcillaşmaya* doğru temel bir yönelişe geçmiştir. İşte bu aşamada, insanla doğadaki güç kaynakları arasında bir *ikilem* senaryosu kendisini göstermeye başlamıştır. *Özne-nesne, madde-ruh, güçlü-zayıf, yaşam-ölüm, vb.* kutuplaştırma eğilimleri, yirminci yüzyılın ortalarına dek tüm şiddetiyle varlığını sürdürmüştür. Geçmişte toplumsal değişim, güç/asker ya da pazar/para aracılığıyla denetim altında tutulurken, günümüzde *bilginin denetimi* ön plana çıkmıştır. Bilgiye erişimi denetleyebilenler, silaha ve paraya sahip olanlar gibi, eğitim ve bilgiye erişimde egemen ve kilit odaklarını oluşturabilirler. Tarım döneminden sanayi dönemine

geçiş 50-60 yıllık bir süreyi almışken, günümüzde, hemen hemen her 18 ayda bir bilgisayar sistemlerinde şaşırtıcı denebilecek gelişmeler olmaktadır. Genel yaşam alanlarındaki bu süre ise, ortalama beş yıla inmiştir (Gümüş, 2005).

Bilgi toplumunu hazırlayan etkenlerin başında eğitim gelmektedir. Eğitimcilerin, hedefledikleri bilgiye ulaşmak için kullandıkları bir takım araçlar bulunmaktadır. Bu araçlar arasında "bilgisayarlar" ilk sırayı almaktadır. Bilgisayarları "mikro-elektronik", "robotlar", "iletişim teknolojisi", "biyo-teknoloji" gibi araçların izlediği görülmektedir. Bunların yanı sıra bir de gelecek için tasarlanan araçlar bulunmaktadır. Örneğin, yeni teknolojilerin enerjiye bağımlılıklarının hızla azalmasıyla bugünkü elektronik bilgisayarların yerini optik bilgisayarların almasının varsayılması bunlardan biridir. Suni zekanın oluşumu, elektronikte ışığın kullanıldığı opto elektronik, akıllı robotların kullanılması, gen teknolojisindeki gelişmelerle istenilen tipte insanların geliştirilmesi, mikro elementlerin insan üzerinde etkisiyle insan beyninde değişik bilgilerin depolanması ve böylece erken yaşlarda daha çok bilgidan yararlanılabilmesi günümüz bilim dünyasında konuşulanlar olup, bilinenler arasına ekleneceği tasarlanmaktadır (Eriş, 1998:164).

Bilgi toplumunun önemli parametrelerinden birisi ise, okullaşmadır. Özellikle yüksek okullardaki okullaşma oranının fazlalığı toplumun büyük bir kesiminin elde ettiği formal eğitimi beraberinde getirmekte bu da toplumda dinamizmi artırmaktadır. Bilgi toplumunun ihtiyaç duyduğu nitelikli insan yüksek okullarda yetiştirilmektedir. Bu nedenle, okullaşma oranının yüksekliği bir toplumun bilgi toplumu olabilme ölçütünü vermesi açısından önemlidir (Şentürk, 2003).

Bilginin hakim olacağı toplum olarak ifade edebileceğimiz bilgi toplumunda; bilgi, hammadde, emek, zaman, mekan, sermaye ve öteki girdilere ihtiyacı azalttığı için her şeyin yerine konulabilmekte, ekonominin merkezi haline geçerken, değerini de hızla artırmaktadır (Karaman, 1998:240).

Bilgi toplumuna uyumda, gelişme sürecinin merkezi unsuru bilişim teknolojileri olmaktadır. Karaman'a göre Köksal "bilişim, insanoğlunun teknik, ekonomik ve toplumsal alanlardaki iletişimde kullandığı ve bilimin dayanağı olan bilginin özellikle elektronik makinalar aracılığıyla düzenli ve ussal bir biçimde işlenmesi bilimdir. Buna bilginin toplanması, işlenmesi dağılımı ve güncelleştirilmesi de girer." şeklinde tanımlanmaktadır (Karaman, 1998:242).

Çetinkaya' ya göre de sanayi ötesi toplum, "toplumsal ve bireysel yaşamımızın bütün sektörlerini kapsayan, kucaklayan ve bütün ilişkilerimizi, davranışlarımızı, yaklaşımlarımızı, değerlerimizi yeniden tanımlamamızı gerektiren büyük bir devrimi içeren bir süreçtir. " (Çetinkaya,1998:182).

1.1.2.1 Bilgi Toplumu ve Toplum

Değişimin tüm toplumlar için kaçınılmaz olduğu gibi hızlı değişimde bilgi toplumunun temel özelliklerindedir (Çetinkaya, 1998:184). Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı değişimin toplumu etkilemediğini söylemek imkansızdır. Bu değişim dalgası sanayi toplumlarını kendisinden oldukça farklı olan yeni bir toplumsal yapıya dönüştürmektedir ve bu yapı alanyazında bilgi toplumu olarak ifade edilmektedir.

Bilgi toplumu bireye tarım toplumu ve sanayi toplumunun vaatlerinin ötesinde tüm etkinliklerinde kullanabileceği bir toplumsal platform vaat etmektedir. Bütün bireylerine bilgi, beceri ve yetenekleri oranında yaşayacağı bir yaşam alanı vaat etmesi bilgi toplumunun kendine özgü, dikkati çeken bir özelliğidir (Doğan, 1995: 197).

Bilgi toplumunda toplumsal örgütlenme, yaygın ve yatay ilişkilerle birbirini tamamlayan toplumsal kümeler esasına dayanmaktadır. Bilgi toplumunda, merkezileşme yerine merkeziyetçilikten uzaklaşma vardır (Erkan, 1998:136). İktidar çok merkezlidir (Karaçengel, 2003:56, Taşkesen ve Çötök 2005:80).

Dura'ya göre Masuda sanayi toplumunda politik sistem temsili demokrasi iken, bilgi toplumunda politik sistemin katılımcı demokrasi olacağı düşünülmektedir (Masuda, 1981 akt:Dura,1990:44). Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler beraberinde "Tele-Demokrasi" denilen yeni bir değişimin ileriki yıllarda yaşanabileceğini ifade etmektedir (Aktan ve Tunç, 1998:123,). Bilgi toplumunda "lider" anlayışından uzak bir örgüt ve ekip anlayışının egemen olacağı bir toplumsal yapı öngörülmektedir (Eriş, 1998:164).

Bilgi toplumunda iş, geçim ve meslek kapılarının açılabilmesi için öncelikle toplumun bütün üyelerinin okur yazar olması gerekmektedir (Eriş, 1998:164). Bilgi toplumunda, öğrenme süreklidir ve insanlar ikinci meslek edinmektedir. Bu nedenle, bilgi toplumunda klasik okul eğitiminden geçmek ve okulda öğrenilen mesleği bir ömür boyu yapmak ve onunla yaşamak mümkün değildir (Doğan, 1995: 202).

Bilgi toplumunda, gönüllü kuruluşlar ön plana çıkmaktadır bu nedenle, bilgi toplumu bir kuruluşlar toplumdur (Yurdanur, 2001). Bozkurt' göre Masuda Amerika gibi bilgi toplumu olma sürecinde olan ülkelerde gönüllü kuruluşların üye sayılarında büyük bir artış olduğunu söylemektedir. Bu sektörde 80 milyondan fazla insan (yani iki kişiden biri) haftada beş saatini gönüllü çalışarak geçirmektedir (Bozkurt, 2000:97, akt: Şentürk, 2003).

Bilgi toplumu bilgi işçisinin egemen olduğu yeni bir toplumdur (Eriş, 1998:164). Bilgi toplumunda toplumun temelinde bilim adamları, profesyoneller ve uzmanların yer almaktadır (Taşkesen ve Çötök, 2005:80).

1.1.2.2 Bilgi Toplumu ve Ekonomi

1980'li yıllardan itibaren dünya ekonomisinde ortaya çıkan değişim sürecine farklı açılardan bir çok faktörün etkisi olmuştur. Bu faktörlerden

“küreselleşme” ve “yüksek teknolojiler”in etkisi, yaşanmakta olan değişimin temel faktörleri olarak algılanmaktadır. Ancak, bu köklü değişimin temelinde sadece “küreselleşme” ve “yüksek teknolojinin” olduğunu iddia etmek gerçekleşen değişimi açıklamada yetersiz kalmaktadır. Toplumsal değişim süreçlerini bir tek faktörün etkisine bağlayarak açıklamak hatalıdır. Çünkü, bu süreçler birbirini etkileyen birden fazla ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel vb. faktörün etkileşimiyle gelişen karmaşık süreçlerdir (Kurtulmuş, 1998:144).

Bazı araştırmacılara göre, toplumsal değişimin temelinde ekonomik faktörlerin etkisi göz ardı edilmemelidir. Bu çerçevede bilgi toplumunun ekonomik duruşunu ortaya koyan bilgi ekonomisi de önem kazanmaktadır. Bilgi ekonomisine ait birkaç özellik aşağıda verilmiştir.

- Sanayi toplumunda üretim, öncelikle ulusal ölçekli pazarlarla sınırlı iken, bilgi toplumunda global ölçeklerin standartları, kriter alınmaktadır (Şentürk, 2003).
- Bilgi toplumunda “ortak üretimi” öne çıkarken sanayi toplumunda, maddi üretim ve tüketim işbölümünü belirleyip ayırmıştır (Şentürk, 2003).
- Sanayi toplumunda “ölçek” ekonomisi hakim iken, bilgi toplumunda “hız” ekonomisi hakimdir. Bir başka ifadeyle, sanayi toplumunda üretilen malın, niceliği önemli iken bilgi toplumunda, üretiminin gerçekleştiği süre ve ürünün niteliği önemlidir. Bu nedenle bilgi toplumunda “tam zamanında olma” özelliği etkindir (Şentürk, 2003).
- Sanayi toplumunda eski yöntemlerle çalışan, kitlesel üretimde bulunan büyük firmalara karşın, bilgi toplumunda daha küçük, esnek ve hareket kabiliyeti yüksek firmalar ortaya çıkmıştır (Şentürk, 2003).
- Ekonomik devrim yeni ülkelere, yeni rekabet ortamları yaratarak yayılmakta ve global ekonomik yapılar çok uluslu şirketleri oluşturmaktadır (Bulurman, 2006:5).

- Bilgi toplumunda, maddi refahın üst düzeyde sağlanmasının yerini, yaşam kalitesinin artışı ve maddi kaynakların korunması almıştır (Erkan, 1998:136).
- Bilgi toplumunda, ürünün sayısal içeriği yerine kalitesi öne çıkmıştır (Erkan, 1998:136).

1.1.2.3 Bilgi Toplumu ve Teknoloji

Toplumsal değişme, hangi yollarla olursa olsun önce icatlar ve yenilikler daha sonrada yayılma yoluyla toplumları etkilemektedir. Yeni icatların reddedilmemesi, toplumsal ihtiyaçların önemine de bağlıdır. Genelde “teknoloji” “inanç” ve “değerler” gibi manevi değerlere göre daha kolay kabul gören kültürel bir değerdir. Yenilikler bir toplumda çeşitli şekillerde yayılmaktadır. Değişikliklerden haberdar olma, ilgi duyma, değerlendirme, deneme, vs... Kısacası insanlığı etkileyen buluşlar ve yenilikler toplumların iletişimi ve etkileşimi ile toplumsal değişme sürecini başlatmakta ve hızla yayılmasına yol açmaktadır (Erkan, 1998:73 akt: Yurdanur, 2001:15)

O halde, gelişmekte olan ülkelerin öykündüğü ve her değişim projesine yeni bir retorik kazandıran bilgi toplumu olmanın yolu, onun kendine ait oluşturduğu niteliklerinde kesişmekte veya gizlenmektedir. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde, teknoloji ve bilimsel bilgi alanındaki hayret verici gelişmeler, bilgi ve teknoloji arasında bir sinerji yaratmaktadır. Bilgi ve teknoloji arasında birbirini besleyen ve kuvvetlendiren bu oluşumla bilgi, her şeye şekil vermeye yönelik hegemonik güç kazanmaktadır. Yeni toplumun temelinde olan bu bilgi, teknolojinin gittikçe artan imkanlarıyla tüm yerküreye yayılmakta, çeşitlenmekte ve sonuç olarak çoğalmaktadır. Diğer toplumsal aşamaların belirleyicisi olan toprak, hammadde ve enerji giderek azalırken bilgi, günümüzde oluşturduklarıyla hem kendini hem de meşruluk kazandırdığı süreci etkili tutmaktadır (Şentürk, 2003).

Bu çerçevede bilgi toplumunda teknolojinin özellikleri incelendiğinde şu özellikler karşımıza çıkmaktadır:

- Sanayi toplumunda sanayi mallarının ve hizmetlerin üretimi yapılmaktadır. Bilgi toplumunda ise bilgi ve teknolojinin üretimi gerçekleşmekte ve bilgi sektörünün ürünü olarak bilgisayar, iletişim ve elektronik araçlar, elektronik haberleşme, robotlar, yeni gelişmiş teknolojiler gündeme gelmektedir (Aktan ve Tunç, 1998: 123).

- Sanayi toplumunda mal ve hizmet üretiminde gelişmenin başlangıcı olan buhar makinesinin yerini bilgi toplumunda bilgisayarlar almaktadır (Aktan ve Tunç, 1998: 123).
- Sanayi toplumunu buhar makinesi temsil ederken, bilgi toplumunu bilgisayar temsil etmektedir (Şentürk:2003) .
- Geçmişte sanayi toplumunda yollar ve limanlar ne işlev gördüyse bilgi işlem merkezleri ve ileri teknolojide bilgi toplumu için aynı işlevi görmektedir (Toffler 1993, akt:Doğan, 1995: 197) .
- Sanayi toplumunda çalışma saatini belirleyen mesai kavramı, bilgi toplumunda değişmiştir. Dünyanın farklı coğrafyasında erişim imkanı bulunan insanlar sanal ortamda, aynı proje üzerinde günün 24 saatinde çalışabilmektedir (Şentürk, 2003) .
- Çalışma ortamı işyerinden eve kaymaktadır (Bulurman, 2006: 3) .
- Geleceğin belirlenmesinde teknoloji egemenliğinin önemi artmaktadır (Karaçel, 2003: 56).

Sanayi devrimi ile kurumlaşan endüstri çağı kol gücüne, mekanik teknolojiye, pozitivist/matertalist felsefeye, ulus-devlet yapılarına ve ulusalcı değerlere dayanmaktadır (Dursun, 1998:154). Sanayi toplumunun temel felsefesi olan pozitivist felsefe beraberinde modernizm olgusunu getirmiştir. Bilgi toplumunda ise modernizm yerini, temellerini modernizm eleştirisinde bulan postmodernizme bırakmıştır. Postmodernizm kavramı irdelendiğinde onun bir çok noktada modernizm eleştirisi ile iç içe olduğu görülmektedir. Bu noktada bilgi toplumunun dayandığı temel felsefe olan postmodernizm kavramının ne olduğunu vermeden önce kısaca modernizm kavramını incelemek gerekmektedir.

1.1.2.4 Bilgi Toplumu ve Felsefe

Modern kavramı eskiye ait, klasik, geleneksel olan her şeye devrimci bir tarz ile karşı olan, anlamında kullanılmaktadır (Kılıç, 2000). Ancak "modern" ile neyin kastedildiği belirsizdir. Bu belirsizliğin en önemli nedeni modern olanın Batılı olma ile eş anlamlı görülmesi ve bunun sonucu olarak da modernleşme ile Batılılaşmanın aynı kabul edilmesi, Batı'da "yapılanlar olarak" anlaşılmasıdır. Kılıç Babich'in modernizmi, ard zamanlı bir dönem ve genel anlamda da anti-geleneksel bir tasarı olarak düşündüğünü söylemektedir. Genel olarak modernden yeni ve yakın bir zaman, modaya uygun tutum, ard zamanlı bir dönem; modernlikten ise pozitivist bir akım, yeni bir dünya görüşü anlaşılmaktadır. Modern bilimin, pozitivist bir dünya görüşü ile eşitlenmesinin sonuçlarından biri, pozitvizmin bilimde "gerçeklik" ve "nesnellik" anlayışının, modernizmin gerçeklik ve nesnellik anlayışı olarak görülmesidir. Bu dünya görüşünün önemli iki özelliğinden sadece ilki (gerçeklik) deneyden bilgi elde edilebileceğini ikincisi de (nesnellik) metot olarak mantıksal analizi kabul etmektedir. Böylece bu iki özelliğe uygun yapılan etkinlikler "bilimsel" ve "rasyonel" olarak adlandırılmakta ve bilginin de böylece "doğru" ve "nesnel" olduğu öne sürülmektedir (Kılıç, 2000).

Modernleşmeyi sadece Batı toplumlarına özgü bir değer olarak düşünmek yanlıştır. Bu yanlışı yapmamak için Modernleşme sürecinin, aşağıda verilen iki anlamını iyi ayırt etmek gerekmektedir.

1. Geleneksel anlamda modernleşme, Batı Avrupa'da XVIII. ve XIX. yüzyıllarda gelişen sosyal yapıya ait bazı kurumların kalkınmak isteyen topluma aktarılmasıdır.
2. Bugünkü anlamıyla modernleşme, gelişmekte olan ülkelerin, kalkınmaları için gerekli olan temel yapısal değişimleri aşama aşama gerçekleştirmesidir (Sarıbay,1982:142, akt: Dura ve Atik 2002: 165) .

Modernlik bileşik bir kavramdır. Modern teriminin kökeninde Latince "modo" ve "hodie" sözcükleri bulunmaktadır; "modo" Latince "son zamanlar" , "tam şimdi", ya da bugünde kullanıldığı biçimiyle "moda";

“hodie” kavramı ise “bugün” anlamına gelmektedir. Terim ilk defa 5. yüzyılda Latince “modernus” biçiminde Hıristiyan dönemi, Romalı ve pagan geçmişten ayırmak için kullanılmıştır. Ancak modernin bugünkü kullanımı ile geçmişteki kullanımı arasında tam bir karşıtlık bulunmaktadır. Her ikisinde de modern “eski”den “yeni”ye geçişi veya yeni olana işaret etmektedir, ancak ilk kullanıldığında eski dünya karanlık, putperest olarak nitelenmiş ve yeni ile Hıristiyanlığın egemen olduğu dünya kastedilmiştir. Bugün kullandığımız modern ise “ilk modernin” yadsınması üzerine kurulmuştur. Diğer bir ifadeyle önceki moderndeki yeni, yani Ortaçağ, “yeni” modernliğin eski dünyası biçimine dönüşmektedir. Bugün kullandığımız anlamda modern zamanların başlangıcı ortaçağ sonrasına veya 16. yüzyılın başlarına işaret etmektedir (Erdumlu, 2004:5-6).

Modernizm, Aydınlanma felsefesiyle ortaya çıkan; insanlığı içinde bulunduğu gerilikten ve hurafelerden kurtarmayı amaçlayan; insan uygarlığının genellikle sanayileşme ve laikleşme ile yaşadığı ekonomik, siyasal ve toplumsal bir dönüşüm ve ilerleme olgusunu temel alarak, zamanla daha iyi ve daha üst bir amaca doğru gelişmekte olduğunu kabul etmektedir. Modernlik aşama aşama her alanda kurumsallaştırılmış ve bilim, sanat ve ahlak dünyasından kopmuş özerk, otoriter alanlar durumuna getirilmiştir. Ortaçağ’da Tanrı’nın ve dinin kulluğunda olan insan, modern çağla birlikte modernizmin yücelttiği olguların, otoritenin kulluğuna girmiştir (Kale, 2002).

Modernizm, Giddens ’a göre, “on yedinci yüzyılda Avrupa’da ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine” işaret etmektedir (Giddens 1994:9 akt: Altun, 2002: 21). Wagner modernliğin başlangıcına on sekizinci yüzyılda gerçekleşen “demokratik ve endüstriyel devrimleri” yerleştirmektedir (Wagner,1996:11, akt: Altun, 2002: 21). Smith, modernleşme kavramını üç değişik bakış açısı ile ele almaktadır. Bunlar; “kuramsal olarak yer ve zaman boyutunda evrensel olan veya toplumsal bir değişme süreci veya bu tür süreçlerin toplamı” olarak modernleşme; Rönesans ve Reforma kadar geriye götürülebilen, “laikleşme ve kapitalizmin doğuşu ile ayırt edilen” tarihsel tecrübe olarak modernleşme; “gelişmekte olan ülke liderlerinin veya aydınlarınca izlenen bir dizi politikaları” niteleyen bir kavram olarak modernleşmedir (Smith,1996:88-91, akt: Altun, 2002: 24). Rustow ve Ward ’a göre modernleşme kavramı, “Batı Avrupa’da Ortaçağın sonunda başlayan ve günümüzde en uzak ülkeleri bile içine alan devasa

dönüşüme” atıfta bulunmaktır (Rustow ve Ward,1964:3 akt: Altun, 2002: 24) Moore, modernleşmeyi, “ geleneksel yada geri kalmış ülkelerin, ileri teknoloji düzeyine erişmiş ulusal birimlerin ekonomik ve diğer yapısal özelliklerini edinme doğrultusunda geçirdikleri çağdaş dönüşümler” olarak tanımlamaktadır (Moore,1997:364-365, akt: Altun, 2002: 24). Einsenstadt 'a göre modernleşme, “on yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar Batı Avrupa’da ve Kuzey Amerika’da gelişen daha sonrasında diğer Avrupa devletlerine ve sonunda on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda Asya, Afrika, Güney Amerika kıtalarına kadar yayılan, ekonomik, siyasal ve toplumsal süreçler yönünde açığa çıkan dönüşümler olarak tanımlanabilir” (Einsenstadt, 1966:1, akt:Altun, 2002: 24-25). Modernleşme kavramı bu haliyle toplumsal bir değişme sürecini bünyesinde barındırmakta ve Batı dünyası dışında kalan toplumların, Batılılaşma yolunda yaşadıkları toplumsal, ekonomik, siyasal, ve kültürel değişimlerin tamamına karşılık gelmektedir (Altun, 2002:25).

Modernleşme Rocher’a göre “bir toplumu, bazı değerlere göre ‘arzu edilir’ sayılan kişisel ve kolektif hayat şartlarını gerçekleştirmeye yönlendirmek için girişilmiş eylemler bütünüdür” (Rocher ,1968:190). Rocher bu tanımlama da “yeni” olan ile “arzu” edilen hayat şartları “bazı değerler” ile de , “bilim ve teknolojiyle” uyumlu davranış ve kurumları işaret etmektedir (Rocher ,1968:190 akt: Dura ve Atik, 2002:165).

Bir toplumun kültürü denildiğinde akla inanışlar, gelenekler, emirler, az çok kalıplaşmış düşünce ve davranış tarzları gelmektedir. Bilim ve teknoloji sürekli geliştiğine göre, modernlik bir toplumun geçmişten tümüyle değilse de bazı bakımlardan kopması demektir. Yeniyi aramak, kültür kavramıyla ilgilidir. Eski kültür kavramı sürekliliğe, yenisi, ise çeşitliliğe dayanmaktadır. Eski değerler ve gelenekler, yenisi ise çağdaşıktır (Bell 1973:188, akt: Dura ve Atik, 2002:165).

Onsekizinci yüzyıl Aydınlanma filozofları tarafından ortaya atılan modernlik, insanın kendi dışındaki otoritelerden (Gelenek, Tanrı vb.) kurtulmasının yollarını ararken aynı zamanda kendi potansiyelini de

göstermeye çalışmıştır. Modernlikle beraber insan ve insana ait birçok özellik yeniden keşfedilmiştir. 18. yüzyılın sonuna kadar insan sadece belirli görevleri yerine getirmek için varken, şimdi başlı başına belirleyici unsur, kendisini ve geleceğini oluşturan etkin bir güç konumuna gelmiştir (Özgiraz, 2003:13-15).

İnsanın Ortaçağ'da yüklendiği dinsel kulluk görevini modern çağlarda bırakıp kendini; rasyonalitesini merkeze alması bilimin, bilimsel düşüncenin, pozitivistimin yaşamın tüm alanlarına nüfus etmesi beraberinde Ortaçağ'dan sonraki çağların modern olarak nitelendirilmesini sağlamıştır (Kale, 2002) .

Jeanniere göre “modern olmak, artık düne ait olmayan ve başka yöntemlerle ele alınması gereken bir dünyada yaşamak demektir” (Jeanniere, 1987). Jeanniere moderniteye geçişi belirleyen dört devrimden söz etmektedir. Bu devrimler bilimsel, siyasal, kültürel, teknik ve endüstriyel devrimlerdir. Jeanniere, bilimsel devrimi Newton'la başlatmakta, siyasal devrimi ise, modern demokrasinin önce İngiltere ve Amerika'da ardından da Fransa'da ortaya çıkışı ile açıklamaktadır. Buradaki yenilik, devletin tek rasyonelinin demokrasi olmasıdır. Modern devlet demokratiktir ve iktidarın kaynağı halktır. Fiziksel dünya görüşünü içine alan, güçlü bir şekilde kök salan düşünce hareketi ise kültürel devrimi tanımlamaktadır. Tüm ölçütlerin rasyonelleşmesi her alanda düşüncenin laikleşmesi anlamına gelmektedir. Endüstriyel devrim ise emeğin soyutlanmasıyla karakterize edilmektedir. Bu durum insanla doğa arasında aracı konumda olan teknik yapının zaman ilerledikçe daha özerk bir konuma gelmesi demektir. Bu devrimler esnek bir şekilde birbirleriyle ilişkilidir (Jeanniere, 1990:499-510 çev: Nilgün Tural, akt: Küçük, 2000:96-97) .

Kant'a göre Aydınlanma “insanın kendi kendisini maruz bıraktığı reşit olmama durumuna bir baş kaldırıdır. Reşit olmama, kişinin bir başkasının rehberliği olmadan kendi aklını kullanmaya gücünün olmayışıdır. Bunun nedeni, aklının olmayışı değil, insanın başkasının rehberliğine başvurmadan aklını kullanma kararlılığının ve cesaretini gösterememesidir” (Kant 1959: 85 akt: Özgiraz,2003 :19-40). Bu durumda aydınlanmanın parolası kendi aklını kullanma cesaretini göster anlamına gelen .Sapere aude'dir. Geoffrey'e göre

Kant; Aydınlanmayı insanın kendi kendine empoze ettiği vesayetten kurtulması ve “bilme cesareti” olarak nitelendirmektedir. Aydınlanma insanın kendisini olgun ve sorumlu bir varlık olarak görmeye başlamasıdır (Geoffrey 1976: 18, akt:Özkeraz, 2003 :19-40).

Modernizmin tarih anlayışı Aydınlanma felsefesinde Hegel’e kadar götürülmektedir. Hegel’in modernlik tanımlaması kronolojiktir. Hegel’e göre Reform ve Rönesans ile başlayan çağ modern çağdır. Tarihsel olarak kronolojik bir sıraya konan çağlar, Antik, Orta ve Modern çağ olarak sıralanmaktadır. Hegel’de modern çağ başlangıcını geçmişte bulan ve geleceğe doğru yavaş yavaş taşınan bir süreci ifade etmektedir. Modern olmanın kendi dışında hiçbir ölçütü yoktur. Modern olmak içinde yaşanılan çağın bilincinde olmaktır. Bireyin özgür olması tarihsel olarak ilk kez kendisini gerçekleştirme imkanı bulması, reform hareketi, Aydınlanma ve Fransız devrimiyle gerçekleşmiştir. Reform hareketiyle birlikte artık birey kendisinin otoritesi olmuştur (Özkeraz,2003: 20-21).

Özkeraz’a göre Habermas moderniteyi Aydınlanmanın henüz tamamlanmamış bir projesi olarak düşünmekte ve tamamlandığı takdirde de söz konusu eleştirileri hak etmeyebileceğini iddia etmektedir. Aslında söz konusu eleştirileri hem kabullenmiş olup hem de Aydınlanma’da halen keşfedilmeyi bekleyen bir potansiyelin varlığını insanlara hatırlatmaya çalışmaktadır (Özkeraz, 2003: 36).

Aydınlanma ideallerini de içinde barındıran modernizmin, evrensel ilkeleri birer önerme biçiminde aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Kendini belirleyen özerk ve özgür birey toplumun temelidir.
2. Ekonomik, sosyal ve ekonomik alanda rasyolinasyon. (Yani araçsal aklın iddialarını evrenselleştirmesi)
3. Bilimsel bilgi ışığında yeni teknolojik gelişmeler sonucu doğayı denetim altına alma, sonsuz kalkınma ve ilerleme sağlamadır.
4. İktisadi alanda kitlesel üretim. Sanayileşme ve kalkınma tüm dünya insanlarına refah getireceğinden tüm ekonomilerin planlanması ve yönlendirilmesidir.
5. Düzen, otorite ve hiyerarşi tüm kurumların en temel özellikleridir.

6. Siyasal sistem olarak demokrasi en uygun yönetim tarzıdır.
7. Dünyanın evrimsel ve ilerlemeci bir çizgide gelişebilmesi için başkalarının hayatını düzenleme, onlara siyasal, sosyal iktisadi çözümler sunma hak ve yetkisi Batı aydınına aittir.
8. Evrensel insan hakları temeli üzerine kurulacak olan dünya kardeşliğinin çerçevesini hümanizm çizecektir (Avşa, 1999, 10).

Lerner'a (1964) göre modernleşme evrensel bir süreçtir. Bu nedenle hiçbir toplum bu süreçten bağımsız kalamayacaktır. Batı toplumlarının modernleşmesine kaynaklık eden seküler toplumsal değişim, modernleşme aşamasında olan Ortadoğu toplumlarının bu süreçte karşılaştığı sorunları aşmalarında yardımcı olabilir. Lerner'a göre modernliğin Ekonomide, üretimde, tüketimde düzenli olarak gündeme gelen talepleri karşılayabilecek kendi kendini besleyen bir büyümenin sağlanabilmesi, siyasette katılımın artması ya da farklı siyasal alternatiflerin ve demokratik temsil imkanının gündeme gelmesi, Weberci ya da Parsonsçı bakış açıları ile formüle edildiği şekliyle, kültürde seküler ve rasyonel normların yaygınlaşması, toplumsal hareketliliğin artması, işlevsiz toplum kesimlerinin bu niteliklere uygun olarak düzenlenen bir toplumsal yapı içerisinde aktif hale getirilmesi, onlara gerekli donanımın kazandırılması gibi nitelikleri vardır (Lerner, 1968:387, akt: Altun, 2002:111-112).

Inkeles 'e göre birey, toplumların dönüşümünde kilit bir kavramdır. Ona göre ulusların modern olması bireylerin modernleşmesi ile mümkün olabilir çünkü gelişme sürecindeki başlıca unsur bireydir (Inkeles,1974:9 akt: Altun,2002:128). Modern bireyin kazanması gereken nitelikler; yeni deneyimlere açıklık ve toplumsal değişmeye hazır olma, farklılıkları kabul etme ve farklı bakış açılarına saygı duyma, mevcut bakış açılarını bilgi ile besleme, geçmiş değil, şu anı ve geleceği temele alma, çevrenin tahakküm altına alınabileceğine inanma, gerek kamusal alanda gerek özel yaşamda uzun dönemli planlar yapma ve kendi hayatını planlamayabilme, dünyayı hesaplanabilir dolayısıyla da kontrol altına alınabilir olduğunu kabul etme, teknik bilgiye değer verme, modern eğitim alma ve modern mesleki deneyim edinme isteği duyma, diğer bireylerin saygınlığının farkında olma, evrenselci ve iyimserci bir tutuma sahip

olma, dış dünyaya karşı güçlü bir ilgi beslemedir (Inkeles ,1966:141-144 akt: Altun,2002: 129).

İnkeles'in yaptığı araştırmalar sonucunda, toplumların her birinde modern insanı tanımlayan ortak davranış kalıpları, değerler ve hareket tarzlarının bulunduğunu belirtmiştir. Inkeles yaptığı alan araştırmaları sonucunda, modern bireyin yaratılmasında eğitimin en önemli koşul olduğunun altını çizmektedir. Inkeles bu noktada modernleştirici birer güç olarak gördüğü okul ve fabrika üzerinde önemle durmaktadır. Bireylerin okul aracılığıyla erken sosyalleştiklerini, fabrikalar sayesinde de geç sosyalleşmelerinin sağlandığını belirtmekte ve modernleşme söz konusu olduğunda geç sosyalleşmenin daha önemli olduğunu ileri sürmektedir. Inkeles' e göre modern insan, gönüllü kuruluşlara katılan, her gün gazete okuyan, toplumsal sorunlarla ilgili olarak resmi makamlara sözlü ya da yazılı olarak mesajını ileten ve eşiyle siyasi meseleleri tartışan bireydir (Inkeles, 1966:217, akt: Altun,2002: 130-131).

Samuel Huntington, modernleşme sürecine ilişkin olarak, düşüncelerini ortaya koymuştur. Huntington'a göre, modernleşme, devrimci, karmaşık, sistematik, küresel, uzun erimli, derece derece gerçekleşen, homojenleştirici, geri döndürülemez, ilerici bir süreçtir (Huntington 1973:146-147 akt: Altun, 2002, 180-181).

Modern olmak; düne ait olmayan başka bir dünyada yaşamak demektir. Modern ağda, yerel olan ilişkilerin özölmesi, kıtalar arası iletişimi sağlayacak araçların yaygınlaşması, kültürel alışverişin hızlanması yerel değerlerle evrensel değerlerin yoğrularak yeni yaşam biçimlerinin oluşturulması hedeflenmiştir (Kale 2002).

Modernizm ile birlikte ortaya çıkan kuramlar, sistemler ve doğrular tartışılmaz bir niteliğe bürünmüş ve bireysel nitelikler bu özelliklerin sistem içersinde erimesine sebep olmuştur. Sözelimi sanat bunun en tipik örneklerindedir; müzikte Barok ağın yaşandığı dönemde tüm sanatçılar Barok'un kalıplarına uygun müzikler bestelemek zorundaydılar. Bu kalıplar o

kadar yaygındı ki çoğu zaman ülke sınırlarını aşmıştı. Bu durum en açık biçimde Vivaldi, Lully, Purcell gibi farklı uluslardan olan müzisyenlerin bu farklılıklarını yaptıkları müziği yansıtamamalarında görülmektedir. Benzer bir durum Gotik mimarisinde de görülmektedir. Gotik mimarlığın içerisinde de kişisel çizgilere rastlanmamaktadır. Aynı zamanlarda aynı coğrafyada inşa edilen Gotik yapılar benzer nitelikler göstermektedir. Böylesi bir düzende bireysellik kısıtlı bir çerçevede söz konusu olmaktadır. Normatif sistemler o denli bağlayıcıdır ki, geçerli oldukları dönem boyunca herkesi kendilerine katılmaya zorunlu tutmaktadır (Batur, 2003: 66).

Postmodernizmin bir modernizmin eleştirisi olarak karşımıza çıkması akıllara, modernizm içinde de modernizme dair eleştirilerin olup olmadığı, sorusunu getirmektedir. Gerçekten de, modernizm gerilim ve çelişkileri içinde barındırmakta ve modernizm içinde de modernizmi eleştiren görüşlere rastlanmaktadır. Şener'e göre Hannock ve Tyler bu tarz modern düşünceye "eleştirel modernizm" adını vermektedir. Frankfurt Okulu, eleştirel modernizme önemli bir örnektir ve insan-insan ve insan-doğa çerçevesinde gelişen baskıcı ilişkileri eleştirmektedir (Hannock ve Tyler 2001, akt: Şener, 2006).

Postmodernizm

Toplumsal değişim sürecinde gelinen son dönemde toplum yapısının temel özellikleri, ekonomik ve toplumsal yapıda; "esnek üretim ilişkileri", siyasal ve kültürel boyutta; "postmodernizm", bilimsel ve düşünsel boyutta; "postpozitivizm" kavramı ile tanımlanmaktadır (Karaçengel, 2003: 56).

Kavram olarak Postmodernizm 1930'lu yıllarda "Frederica Onis" tarafından modernizme karşı bir tepki olarak kullanılmıştır. 1960'lı yıllarda, Rauschenberge, Cage, Burroughs, Heldler, Hassan ve Sontag gibi sanatçı ve eleştirmenlerce müze ve akademilerde konumlanmış olan modernizmin tükenmişliğinin ötesinde yer almak iddiasındaki bir hareketi tanımlamak üzere kullanılmıştır. Terim 1970'li yıllarda sanatta mimaride gittikçe yaygınlaşmış ve "Sanatta Postmodernizm" açıklamalarını da içeren bir kavram haline gelmiştir.

Yine aynı yıllarda Postmodernizm Lyotard, Vattimo, Derrida, Foucault, Habermas, Baudrillard ve Jameson gibi birçok teorisyenin çalışmalarıyla felsefi bir kimlik kazanmıştır (Küçükalp, 2003: 100).

Postmodern nedir? sorusuna Lyotard “modernin bir parçasıdır kuşkusuz” yanıtını vermiştir (Lyotard 1984: 79, akt: Küçük, 2000:319). Bauman ise “kendisini dikkatli ve vakur bir bakışla uzun uzun süzen modern zihin (olarak) ... rüştünü ispatlayan modernlik “ olarak nitelendirmiştir (Bauman 1991: 272, akt: Küçük, 2000:319).

Postmodernizm , Türkçe’de modernizm ötesi veya modernizm sonrası anlamlarıyla karşılanmaktadır.

Amerikan kaynaklı olduğu düşünülen Postmodernizmin, Paris ve Frankfurt yoluyla Avrupa’ya geçtiği düşünülmektedir. Postmodernizm denilince akla Fransa’da Lyotard, Almanya’da Habermas gelmektedir. Lyotard, Postmodernizme olumlu bakarken, Habermas onu reddetmektedir (Özkiraz 2003: 98). Zeka’ya göre postmodernizm kavramının ne anlama geldiği açık bir şekilde tanımlanamasa da, post kelimesine bağlı olarak bir sonralık, bir başkaldırı anlamı taşımaktadır. Postmodernizm kavramı sıradan bir tanıma indirgenemeyecek bir karmaşıklığa sahipse de, postmodernizm öncelikle modernlikle bir hesaplaşma demektir. Kavram olarak postmodernizm bu yönüyle kuşkusuz içinde modernizmin karşıtlığını ya da modernizmin öncesini de barındırmaktadır (Zeka, 1990:10, akt: Özkiraz 2003:105).

Özkiraz’a göre Koçak Postmodernizm içinde pek çok farklı cinsler ve nitelikleri barındırmaktadır. Postmodernizm her şeyden önce bir modernizm eleştirisidir hatta onu yadsıyan ve onun aşılmasının gerekli olduğunu savunan bir durumdur (Özkiraz,2003:105). Postmodernizm, modernizmden farklılığı ifade etmektedir. Önemli olan bu farklılıktır ancak Postmodernizm bununla da sınırlı değildir. Derrida ve Lyotard Aydınlanma’nın büyük amaçlarının yani özgürlük, eşitlik ve kardeşliğin başarılmadığını ifade etmektedir. Ancak Aydınlanma’nın temeli ve sayıltıları o kadar kolay terk edilecek bir olgular değildir. Çünkü

Aydınlanma, Fransız İhtilali'nden günümüze kadar Avrupa ve Kuzey Amerikanın rotasını belirleyen bugünkü duruma gelmelerinde tek bağımsız değişken olarak görülen önemli bir olgudur (Özkiraz, 2003: 105-106).

Postmodernizm, modernizme ait bilgi ve bilim anlayışını eleştirmiştir. Bu eleştirilerin sebebi, modernizm ile birlikte aydınlanmanın akla ve bilime yüklediği sonsuz güven ve bilim aracılığıyla insanların sorunu çözebilecekleri sözünü vermesidir. Ancak yaşanan açlık, savaş, yoksulluk, baskılar gibi sorunlar bilimin her derde deva olamayacağı düşüncesini beraberinde getirmiştir. Bu durum akla, bilime ve uygarlığa olan güveni sarsmıştır. İkinci Dünya Savaşı ve Nazi rejiminin sebep olduğu kitlesel kıyımlar, sonraları soğuk savaş yıllarında büyük devletler arası silah yarışının yarattığı nükleer tehdit ve topyekün yok olma korkusu, Batı dünyasında kendi kültür ve uygarlığına, özellikle sanayi devrimiyle ortaya atılan ve uygarlığın sürekli iyiye doğru gittiği düşüncesine, inançsızlığı getirmiştir. Bununla birlikte bilimdeki gelişmeler, örneğin "Kuantum" fiziğinin getirdiği "belirsizlik" kuramı ve Einstein'in ortaya attığı "Rölativite" kuramına göre "doğrunun" ancak belli koşullarda ve de göreceli olarak "doğru" olduğu fikri tekno-bilim insanoğluna evrenin bir sistemler karmaşasından oluştuğunu ve tüm evrenin durmaksızın genişleyerek yok olmaya doğru gittiğini söylemesi, "gerçek" tanımını bir kez daha değiştirdiği gibi evrensel değişmezliğe olan inancı da bir kez daha yıkmış, insanın "biyolojik" ve "doğal" ortamında da güvensiz olduğunu vurgulamıştır (Kale, 2002).

Postmodernizme yönelik yaklaşımlarda bulunan düşünürler, onun ne olduğu ve modernizmle ilişkisi konusunda tam bir fikir birliğinde değildirler. Birçok düşünür Postmodernizm'i farklı bir şekilde ele alıp yorumladığı için kavram üzerinde bir muğlaklık bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, kavramın kendisi özellikle felsefi sistemlere ve totaliterci söylemlere kapalı olduğundan, Postmodernizm'in ima ettiği şeylerle çelişmeyen bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Küçükalp'a göre Postmodernizm'i geniş bir perspektifte açıklamaya çalışan, Jeah Wahl'a için Postmodernizm, bir varoluş felsefesidir. Bu çerçevede düşünüldüğünde, felsefenin amacı, değişmez, ezeli ve ebedi hakikatleri ortaya

çıkarmak değil, bireysel davranımlar ile hayatın anlamı arasındaki ilişkiyi değerlendirmektir. Modernizme yönelik eleştirilerin temelinde modern felsefenin yaşam karşıtı bir karakterde olması ve varoluşu görmezden gelmesi bulunduğundan, Postmodernizm varoluş felsefesi olarak görülebilir (Küçükcalp, 2003: 101-102).

Postmodernizm'e esin veren filozoflar Nietzsche ve Heidegger'dir. Postmodernist aydınlar olumlayıcılar ve şüpheciler olarak ikiye ayrılmaktadır. Olumlayıcılar modernizme karşıt olsalar da onun her düşüncesini reddetmektedirler; şüpheciler ise modernizmin en küçük ayrıntısına bile karşı çıkıp radikal tavırlar takınmaktadırlar (Rosenau, 1998, akt: Kale 2002).

Postmodernizm'e yönelik bakış açısını Nietzsche ve Heidegger'in felsefelerinden hareketle ortaya koyan Vattimo'ya göre Postmodernizm, ancak tarihin ve modernizmin sonu kavramlaştırmaları bağlamında tanımlanabilmektedir (Vattimo1999:66-67,akt: Küçükcalp, 2003:102). Vattimo' ya göre Modernliği bilimsel bilgi, Postmodernliği ise enformasyon teknolojileri karakterize etmektedir Postmodern tecrübenin kökleri, varlık dahil olmak üzere, her şeyin değişim değerine uygulanmasında bulunmaktadır. O halde, Postmodernizm bireyle ilgili olan her şeyin reddi değil, bir imkanlar alanı, yani gerçekliğin sınırsız olarak yorumlanabileceği bir alandır. Modernizmden Postmodernizm'e geçişi mitin mitten arındırılması olarak gören Vattimo, bu geçişin felsefi duruşunun en açık şekilde Nietzsche'nin felsefesinde bulunabileceğini ifade etmektedir (Vattimo1999:68, akt: Küçükcalp, 2003:102).

Postmodernizm en genel anlamda "Aydınlanma tasarısı"nın temelini oluşturan nesnel bilginin akıl yoluyla edinilebilir olduğuna duyulan güvenin kökten yıkılmasıyla birlikte "temeldencilik", "özcülük", "gerçekcilik", "akılcılık", "özne" ve "ben" gibi modern felsefenin temel tasarımlarının sorunsallaştırılarak ele alındığı felsefe çevresi, konumu ya da duruşudur. Postmodern felsefe tarihin büyük ölçüde, modernliğin ise bütün idealleri ve tasarımlarıyla birlikte sonuna geldiğini iddia etmektedir. Postmodern felsefeciler, tarihin sonunun gelmiş olduğunu görmek için postmodern dünya ile Postmodern insana bakmanın

yeterli olacağını ileri sürmektedirler. Modernliğin ilerlemeci ideolojisinin kendi sonunu getirmiş olmasının yarı ironik yarı trajik bir gerçek olarak sunulduğu Postmodern felsefe, hem Kant'ın Aydınlanmacı Aydınlanma Tasarısı'nın hem de Hegel ile Marx 'ın tarihsel akli mutlak kılmaya yönelik felsefe temellendirmelerini, sonu gelmekte olan modernliğin ölmeden önceki son çarpınışları olarak göstermektedir. Bu sonuçla doğrudan ilişkili başka bir nokta da, kökleri Alman İdealizmi'ne kadar inen Avrupa yoksayıcılık deneyiminin edindiği yeni bakış açısıdır. Buna göre, Postmodern felsefe geçmişte olumsuz bir hastalık tanısı konulan yoksayıcılığı, Nietzsche 'nin son bir fırsat olduğunu söylediği yoksayıcılık açıklamasından da destek alarak günümüz Postmodern dünyası için en anlamlı insanlık deneyimi olarak göklere çıkarıp adeta kutlamaktadır (Güçlü, Uzun, Uzun, Yoksal, 2002: 1151-1153).

Baudrillard'a göre, "Postmodernite tahrip edilmiş olan Moderniteden arta kalanlar ile bir oyundan ibarettir ve bu da insanlığın bir post-çağda yani anlamsız bir post-tarihte yaşadığı anlamına gelmektedir" (Baudrillard, 1998:155,akt: Küçükalp, 2003:104). Jamason Postmodernizmin salt biçimsel olmaktan çok tarihsel bir kavram olduğunu yani şimdiki zaman üzerinde düşünebilme anlamında gerçek bir diyalektik girişim olduğunu belirtmektedir. Ona göre, 1950'lerin sonunda elektronik ve nükleer güçle çalışan aygıtların üretilmesine bağlı olarak radikal kültürden uzaklaşmış böylece diyalektik bir girişim olan postmodern kültür ortaya çıkmıştır (Jamason, 1994:76, akt: Küçükalp, 2003:105).

Nietzsche, farklı sebeplerle bir Postmodernist ya da Postmodernizm'i hazırlayan önemli filozoflardan biri olarak görülmektedir. Kılıç'a göre (2000) West, Nietzsche'nin pozitivistlerin "sadece olgular vardır" görüşüne karşı "olgular kesin bir biçimde olmayan şeylerdir, sadece yorumlar vardır" ve "dünyanın değeri yorumlarımızda yatar" düşüncesini göreceliğin savunulması biçiminde değerlendirmektedir. West, Nietzsche'nin bu düşüncesini postmodernizmin görelilik düşüncesine dayanak olarak görmektedir ve onun "olgular yoktur" derken, "kendinde olgular yoktur" düşüncesini gözardı

etmektedir. Nietzsche, olgu adlandırmasının bile bir yorumu, bir anlamlandırmayı gerektiğini düşündüğünden, "kendinde olgular yoktur" demektedir (Kılıç, 2000).

Postmodernizm ile ilgili alanyazının önemli bir bölümünde, Postmodernizm konusunda yapılan tartışmalarda özenli olunması gerektiğinin ve Postmodern olarak nitelenen fenomenlerin moderniteyle bir süreklilik ve geçiş ilişkisi içinde olduğunun altını çizilmektedir. Hatta bu yaklaşıma sahip düşünürler post modern kavramı yerine "uç-modern" "modernizmin radikalleşmesi" kavramlarının kullanılmasının daha doğru olacağını söylemektedir. Giddens "postmodernizm ve benzeri kavramlar icat etmek yerine modernliğin kendi dünyasına dönmeliyiz" demektedir (Giddens 1994:11 akt: Küçükalp, 2003:108).

Bertens 'e göre Frankfurt Okulu geleneği içerisinde sayabileceğimiz, eleştirel teorinin önde gelen isimlerinden Habermass, postmodernizm kavramı karşısında oldukça eleştirel bir tutum takınmaktadır. Modernitenin tamamlanmamış bir proje olduğunda ısrar eden Habermass, aydınlanma tarihinin kesintilerle sürmekte olduğunu iddia etmektedir. Lyotard' ın postmodern olarak isimlendirdiği şeyin Nietzsche'nin irrasyonalizmine geri dönmek anlamına geldiğini, Lyotard'ın postmodern olarak adlandırıldığı fenomenin aslında anti-modern olduğunu söylemektedir (Bertens 1994:113, akt Küçükalp, 2003:108-109).

Postmodernizm tanımlarını incelendiğinde modernizmin eleştirisiyle sıklıkla karşılaşılmaktadır. Avşa, modernizmin ileri sürdüğü değerlerin yerine postmodernizmle ortaya konmak istenilen değerleri çizelge ile göstermeye çalışmıştır. Çizelge 6'da Avşa tarafından hazırlanan bu çizelge sunulmaktadır.

Çizelge 6

Modern Değerler Karşısında Postmodernizmin Yerleştirmeye Çalıştığı Değerler

Modernliğin Değerleri	Postmodernizm Yerleştirmeye Çalıştığı Değerler
Nesnellik	Öznellik
Bilimsel Bilgi	Hem Bilimsel hem anlatsal bilgi
Toplum	Birey
Kesinlik	Belirsizlik
Düzen	Kaos
Bütünlük	Parçalanmışlık
Nesnel doğrular	Öznel doğrular
Milli devlet	Yerel topluluk
Bürokrasi	Adrokrasi
Büyük ideolojiler	Yerel küçük anlatılar
Bürokratik örgütler	Esnek örgüt
Uzmanlaşma	Esnek uzmanlaşma
Kentleşme	Kentten kaçış
Parlementer demokrasi	Katılımcı demokrasi
Rasyonalizm	Rölativizm

Kaynak: Avşar, İmdat (1999). Postmodern Toplumsal Yapıda Eğitim. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Postmodernizmi yıpratın niteliklerden bazıları şunlardır; tüketim ekonomisi tarafından benimsenmiş olması, bitmeyen akademik tartışmalar, yeni bir şey ortaya koymadan geçmişini varolanı tekrarlayıp yıkmaya çalışması; bölünmeye oradan da yok olmaya gidiş; iç çelişkileri, yapıtların rahatsız edici oluşu, özellikle medyanın ve tüketim ekonomisinin eline geçtikten sonra şiddet ve çirkinlikle beslenmesidir (Kale, 2002).

Postmodernizm kendisini her türlü tanımlamanın karşısında tanımlamaktadır. İster zaman içindeki gelişmelere ilişkin ifadelerde olsun, ister bir bütünüün parçası olmaktan kaynaklanan belirleyiciler durumunda olsun söylemlerin tamamını kuşkuyla karşılamaktadır. Toplulukta bütünlük, homojenlik, ve sürekliliklerin yerini parçalanma, farklılık, kaos, geçicilik, süreksizlik almaktadır. Postmodernizm, dış gerçekliğin nesnel ve kararlı temsil edilebileceği inancının bir aldaniş olduğunu kabul etmektedir. Bilgi felsefesini reddetmekte onun yerine (hermeneutic) yorum bilgisini koymaktadır (Tekeli, 1992).

İster sosyal kurumsal yanı ister epistemolojik yanıyla ele alınsın Postmodernizmin Batı'da ortaya çıkan aydınlanmacı felsefeye ve modernizme yöneltilmiş bir eleştiri olduğunu söylemek mümkündür. Postmodernizm olgusu İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bilimsel ve zihinsel bilgi üretiminde Batıda yaşanan derin krizin, Aydınlanma filozoflarının genel çerçevesini çizdiği modern paradigmanın derin bir sarsıntı geçirmesi sonucu ortaya çıkmıştır (Aslan, 2003:84).

Aydınlanma projesi, cehaletin insanın bütün sefaletinin ana kaynağı olduğu ve cehaletin ortadan kaldırılıp yerine bilimsel bilginin ikame edilmesinin, sınırsız insani ilerlemenin yolunu açacağını söylemektedir (Hollinger, 2005: 17).

Postmodernizm teriminin kendisi bile tartışma ve eleştiri konusu haline geldiği için, bir çok postmodernist bu ifadeyi kullanmaktan kaçınmaktadır. Bazıları postmodern ifadesinin tekil bir gerçeklik görüşünü öne çıkardığını ve karmaşıklığı yadsıdığını iddia etmekte ve bu ifadeyi kullanmaktan

kaçınmaktadırlar. Bunun yerine kendilerine post – çağdaş gibi daha az tartışmalı sıfatlar yakıştırmaktadırlar (Rosenau, 1992:38).

1.1.2.5 Bilgi Toplumu ve Bilgi

Bilgi kavramı, bilgi toplumuyla birlikte yeni anlamlar ve nitelikler kazanmıştır. Bilgi toplumunda bilgi, hem kişisel hem de kilit ekonomik bir kaynak olarak görülmektedir (Aktan ve Tunç, 1998: 123). Sınırsız bir kaynak olarak değerlendirilen bilgi aynı zamanda kullanıldıkça değeri artan bir üretim faktörü olarak da algılanmaktadır (Karaman, 1998:241, Yurdanur, 2001:1). Bilişim teknolojisi ortamında yaratılan bilgi, bilgisayar sistemleri içerisinde bilimsel yöntem ve süreçler içinde işlenip elde edilmektedir (Yurdanur, 2001:2). Bilgi toplumunda bilgi, paylaşılabilir. Bu nedenle, emek, sermaye ve toprağın yerini almaktadır (Yurdanur, 2001:1). Bilgi toplumunda bilgi amaç değil, araçtır ve toplumsal yaşamın her aşamasını aydınlatan, yönlendiren başlıca güçtür. Ayrıca bilgi bir hayat biçimi, düşünme ve yaşam tarzıdır (Fındıkcı, 1998:83 akt: Sezgin ve Çalık 2005:63).

Bilgi toplumunda bilginin niteliği ön plandadır. Sosyal ve ekonomik sonuçlar getirebilecek bilgi önemlidir (Aktan ve Tunç, 1998: 123) . Sanayi toplumunda temel bilgi ile kastedilen fizik, kimya bilimleri iken, bilgi toplumunda temel bilgi alanlarına, kuantum elektroniki, moleküler biyoloji ve çevresel bilimler gibi yeni araştırma alanları eklenmiştir (Aktan ve Tunç, 1998: 123). Bilgi toplumunda bilgi, teknik yenileşmeyi ve ekonomik büyümeyi sadece yönetmekle kalmamakta, kendisinde hızla ekonominin temel faaliyeti ve mesleki değişimin temel belirleyicisi haline gelmektedir (Kumar,1999:24).

Sanayi toplumunda başlıca üretim faktörleri emek, tabiat, sermaye, girişimci iken; bilgi toplumunda "*bilgi*" beşinci bir üretim faktörü olarak ön plana çıkmaktadır (Aktan ve Tunç, 1998: 123). Bilgi toplumu için ilk ve önemli olan adım bilginin toplumsal yaşamın tüm alanına yayılması, bireysel ve toplumsal talebin önemli bir ögesi haline getirilmesidir (Doğan, 1995: 202). Masuda'ya

göre bilgi toplumunda bilimsel düşünce ve bilişim teknolojisi bilgiye kaynaklık etmektedir (Taşkesen ve Çötök, 2005).

Bilgi toplumunda bilgi, toplumsal yapıdaki hiyerarşiyi ortadan kaldırmakta eşitliğe ve katılıma hizmet etmektedir. Aynı zamanda gönüllü katılımın yaygınlaşmasını sağlamaktadır (Erkan, 1998:136).

1.1.2.6 Bilgi Toplumu ve Birey

Öğrenenleri gelecekte kendilerine yetecek bilgiyle donatmak, bilginin durağan ve bireyin dışında gelişen bir olgu olduğunu kabul etmektir. Bu anlayış, belirli disiplinlerin temele alınıp öğretimin yapılmasını ve böylece büyük oranda mekanik bir öğrenmeyi, diğer bir anlatımla ezberi zorunlu kılmaktadır. Öğrenenlerin dış dünyayı yorumlayan, öğrenme yeteneklerini geliştiren, eleştirel düşünen, yaratıcı olan, problem çözen, üst düzey düşünme becerilerine sahip ve değişen koşullara uyum sağlayabilen özelliklerle donanık bireyler olarak yetişmesi bekleniyorsa; bilginin dinamik olduğunu, her geçen gün bir kat arttığını ve en önemlisi, bilginin etkileşim ortamında ve bireyin biliş sisteminin bütününde oluştuğunu kabul etmek gerekmektedir (Yurdakul, 2004).

Bilgi toplumu ile bireyin ve bireysel niteliklerin esas olduğu bir toplumsal yapının dönüşümü gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu dönüşümün başarıyla sonuçlanabilmesi için bireyde öngörülen davranış değişikliklerinin gerçekleşmesi gerekmektedir. Burada temel amaç karşılaştığı her sorunun çözümünü araştırmada arayan bireyler yetiştirmektir. Bilgi toplumu araştırma eğilimli bireyler toplumu demektir. Bu amacın gerçekleştirilmesinde birinci derecede sorumlu olan kurum eğitim kurumudur (Doğan, 2004:154).

Bilgi toplumunda birey mesleği ile ilgili gelişmeleri ve değişimleri yakından izlemekte ve bilimsel ve teknolojik gelişmeleri takip edememe endişesi taşımaktadır. Bilgi toplumu bireyi, mesleki veya ilgi duyduğu her hangi bir konuda bilgilerini sürekli geliştirme ihtiyacı hissetmektedir. Ayrıca, bilgi ve iletişim teknolojilerinde ki gelişmeleri yakından izlemektedir (Helvacı, 1998:31). Birey sürekli eğitimin sorumluluğunu kendisi üstlenmektedir (Erkan, 1998:136).

Bilgi toplumu, öğrenmenin sürekli olduğu ve insanların ikinci meslek edindiği bir toplumdur. Böyle bir toplumda klasik okul eğitimini ve okulda öğretilen mesleği alıp bir ömür boyu onunla yaşamak mümkün değildir (Doğan, 1995: 202). Bilgi toplumunda bilgi sürekli üretilebilen, artış gösteren ve iletişim ağları içerisinde taşınabilen niteliktedir. Bilişim teknolojisi ortamında yaratılan bilgi, entegre bilgisayar sistemleri içinde bilimsel yöntem ve süreçler içinde işlenip elde edilmektedir ve böylece, bilgi zaman ve mekan ile sınırsız ve süreklidir (Yurdanur, 2001:1-2). Sanayi toplumunda büyümeyi sağlayan üretim faktörleri sınırlıdır. Oysa bilgi toplumunda bilgi sınırsız bir kaynaktır ve kullanıldıkça değeri artan bir üretim faktördür (Karaman, 1998:241). Bilgi toplumuyla birlikte ortaya çıkan bu nitelikler ; bilgiye dayalı bir ekonomi fiziksel yeteneklerden çok fikirleri kullanmaya, bilginin tekrarlanmasından çok yeni bilgilerin oluşturulmasına ve teknolojinin kullanımına dayalıdır. Bilgi ekonomisi ve bilgi toplumu oluşturma, bireylerin günlük yaşamlarında daha becerili ve bilgili olmalarını gerektirir. Bu ihtiyaçları karşılayabilmek için geliştirilmiş bir eğitim – öğretim modeli gerekmektedir. Bu model yaşam boyu öğrenme modelidir. Yaşam boyu öğrenmenin temel ilkesi bilinçli ve amaçlı yaşam boyu öğrenmeye devam etmektir. Yaşam boyu öğrenme bir öğrenme alışkanlığı ve davranış biçimidir (Koç, 2005:213). Bilgi toplumu bireyleri “yaşam boyu öğrenen” bireyler olmak durumundadır.

Sanayi toplumunda üretilen mal ve hizmetlerin kıtlığı söz konusu iken, bilgi toplumunda bilgi kıt değildir. Bilgi, sürekli artmakta ve artan verimler özelliği içermektedir (Aktan ve Tunç, 1998:123). Bilginin sürekli artışı beraberinde her şeyi bilen bireyler değil, gerekli bilgileri nereden ve nasıl bulabileceğini bilen bireylerin yetiştirilmesini gerekli kılmıştır. Hızlı bilgi artışı sürekli öğrenen birey, öğrenen örgüt ve öğrenen toplumun oluşmasına yol açmaktadır. Bilgi toplumu bireyleri, mevcut bilgi kaynaklarını tanıma ve kullanma becerisine sahip olmak zorundadır (Helvacı, 1998:30).

Bilgi toplumunda, bilgi ve teknolojinin üretimi gerçekleşmektedir. Bilgi sektörünün ürünleri bilgisayar, iletişim ve elektronik araçlar, elektronik

haberleşme, robotlar, yeni gelişmiş malzeme teknolojileri vb. dir (Aktan ve Tunç, 1998: 123). Bu nedenle bilgi toplumunun bireyleri, bilişim teknolojilerin özelliklerini ve bunları kullanmasını bilmelidir. Bilgi toplumunda ileri teknolojilere aşina olan ve özellikle bilgisayar okur-yazarlığı olan bireylere ihtiyaç duyulmaktadır (TUSİAD akt:Helvacı, 1998:30-31).

Bilgi toplumunda kendini geliştirme ve yeteneklerini en üst düzeye çıkarma bireylerin temel amacı olmalıdır. Yeteneklerinin farkında olmayan ve geliştirmeyen bireylerin bilgi toplumunun alt statülerinde yer almaları kaçınılmazdır (Doğan, 1995: 197). Bu nedenle, bilgi toplumunda birey bilgi üreten, kendini ifade edebilen duygularını ortaya koyabilen ve böylece yaratıcılığını ortaya çıkaran bir insan olmak zorundadır (Bulurman, 2006:13).

Bilgi toplumunda bireylerin yaratıcı, sorgulayıcı, düşünen ve üretebilen insanlar olmaları gerekmektedir (Sezgin ve Çalık, 2005). Birey kendisi, yakın çevresi, toplum ve evren hakkında bilgi edinme konusunda eleştirel bir anlayışa sahip olmalıdır (Rosowsky, 1994:106-109 akt: Doğan, 1995: 207). Bilgi toplumu bireyi, bilgi ile yaşamayı öğrenmeli, demokrasi değerleriyle bütünleşmeli; tahlil, sentez, araştırmacılık, girişimcilik, nesnellik, yaratıcı düşünce, sorun çözme, karar verme, etkili konuşma, rapor hazırlama ve sunma gibi, bilgi ve becerilerle donatılmalıdır (Doğan, 1995: 198).

1.1.2.7 Bilgi Toplumu ve Eğitim

Bilgi, toplum ve eğitim arasındaki ilişkiyi açıklamadan önce, toplum, toplumsal değişim ve eğitim kavramlarına değinmek önemli görülmektedir.

Toplum, doğası gereği dinamik, esnek, değişken gibi özellikleri taşımasına rağmen toplum kavramının tanımlanmasında; *insan grubu, aynı coğrafya, kültür ya da yaşayış biçimi, çıkar birliği ve işbirliği, belirli bir üretim biçimi, ilişkiler dizgesi, görelî kararlılık, devamlılık* gibi ortak özellikler dikkati çekmektedir (Çelikkaya, 1996:167, Sağ, 2003:2; Kongar, 1981:39; Hançerlioğlu, 1986:375; Ozankaya, 1984:115). Sıralanan ortak özelliklerden hareketle toplum;

“aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşayan ve temel çıkarlarını sağlamak için işbirliği yapan insanların tümü” dür (TDK, tdk.org.tr. 2006).

Toplum, kendi haline bırakıldığında dengeye yönelen bireylerin toplamıdır (Hollinger 2005: 41). Bu dengeye ulaşma süreci, içinde değişmeyi de barındırmaktadır. Evrensel gerçekliğin değişmeyen tek yönü değişim olduğu için değişme, bir toplumun temel unsurlarından biridir. İnsan ve bilincine vardığı şeylerin tümü bir oluşum süreci içersindedir. Değişim, açık kurumsallaşmanın sürekli atılımıyla gerçekleşmektedir (Korkmazcan, 1998: 17-18).

Ozankaya toplumsal değişmeyi, toplumun herhangi bir dönemindeki düzenine özgü yerleşik özdeksel ve tinsel öğelerinde yeni özelliklerin oluşması olarak tanımlamaktadır (Ozankaya, 1984: 120). Tezcan ise, toplumsal değişmenin, toplumsal ilişkilerden ve kültürel değişmelerden ayrılamayacağını ileri sürmektedir (Tezcan, 1984:2; Tezcan, 1985:211).

Eğitim, bireyin ve toplumun yaratıcısıdır ve aynı zamanda yarattığıdır. Kalkınma sürecinde olan toplumlar için eğitim bu süreci hızlandırdığından eğitime güvenmek ve dayanmak önemli görülmektedir (Varış, 1985: 13).

Toplumsal değişme ile eğitim arasında dirik ilişkiler bulunmaktadır. Toplumsal değişme sürecinde eğitimin nedensellik ve onarıcılık olmak üzere iki işlevi bulunmakta; bu işlevlerden nedensellik, bir durumdan başka bir duruma geçişi, onarıcılık ise toplumsal barışın sürekliliğini sağlamaktadır (Bilhan, 1991:169).

Trow, toplumsal değişmenin koşulu olarak eğitimi göstermektedir. Clark, eğitimi toplumsal değişmenin etkileyicisi olarak değerlendirmektedir. Eğitim toplum bilimcisi Ottaway de, eğitimin toplumsal değişme içerisinde, kendi başına bir değişim etkeni olduğunu ve eğitimsel değişmenin, toplumsal değişmeyi izlediğini vurgulamaktadır (Tezcan, 1985:218-219).

Toplumsal değişimin nedenleri oldukça çeşitlidir ve bu çeşitlilik toplumdan topluma da farklılık göstermektedir. Eğitim de toplumsal değişimin

dinamiklerindedir. Bu bağlamda, eğitim ve toplumsal değişim arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışan dört temel görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; eğitimi toplumsal değişmeyi sağlayıcı en önemli kurumlardan biri olarak gören yeniden oluşumcu (Counts, 1932, Inkeles, 1969; Inkeles ve Smith, 1974; Schultiz, 1963; Harbison ve Myers, 1964, akt.: Eskicumalı, 2003: 15-16) görüşüdür. Yeniden oluşumcular ve modernistlere göre eğitim, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik ve teknolojik gelişmeyi sağlayan, hürriyet, adalet ve eşitlik ilkelerine dayanan yeni bir toplumsal düzenin yaratıcısıdır. Bu görüşü savunan eğitimcilere göre eğitim kurumları, bağımsız ya da yarı bağımsız kurumlardır ve eğitim toplumsal değişmeye sebep olabilmekte, toplumsal değişmeyi meydana getirebilmektedir. İkinci görüş, tutucu ya da çatışmacı görüşüdür. Bu görüşe göre ise eğitim, var olan toplumsal düzenin ayrılmaz bir parçasıdır ve “devletin ideolojik organı”dır. Eğitim yeni bir toplumsal düzen meydana getirememekte, toplumdaki hakim sınıfın çıkarlarını koruyarak ve eşitlikçi olmayan toplumsal ve ekonomik ilişkileri yeniden üreterek var olan statükoyu devam ettirmektedir. Üçüncü görüşü savunan Yeni –Marksist akademisyenlere göre, eğitim hakim sınıfların kendi çıkarlarına hizmet eden ve onları koruyan bir araçtır. İkinci görüşten farklı olarak, eğitim kurumları hakim kültür ve kurumları yeniden üretirken biraz da olsa toplumsal değişmeye yol açacak bağımsızlığa sahiptir. Dördüncü görüş ise; toplumsal değişmelerin eğitimi belli bir yönde değişmeye zorladığı gibi, eğitim yoluyla toplumun istenen ya da planlanan yönde değiştirilmesinin de mümkün olduğunu savunmaktadır. Başka bir ifade ile, eğitim kurumları toplumsal değişme meydana getirecek potansiyelin yanı sıra sınırlara da sahiptir. Eğitim toplumsal değişme meydana getirebilir; ancak bu değişme, toplumdaki diğer toplumsal, ekonomik ve politik kurumların aynı anda, aynı yönde değişiyor olmasına bağlıdır (Eskicumalı,2003:16-21).

Toplumsal değişme, toplumsal yapının ve onu oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bu ilişkileri belirleyen toplumsal kurumların değişmesidir. Toplumların tarihleri incelendiğinde, tüm toplumların ekonomik faaliyetlerinin politik kurumlarının, ahlak kurallarının, örf ve adetlerinin zamanla değiştiği

görülmektedir. Tüm bu değişimler diğer toplumsal kurumları etkilediği gibi eğitimi de etkilemektedir. Eğitim toplumsal değişmeye uyum gösterdiği sürece toplumsal işlevlerini yerine getirebilmektedir. Aksi halde eğitim sisteminde yetiştirilen bireyler topluma ve değişmeye uyum gösterememekte ve değişmeyi engelleyebilmektedirler. Toplumsal değişmeyi; çoğunlukla, çeşitli alanlardaki bilgi birikiminin artması, teknolojinin gelişmesi, yeni buluşlar ve keşifler hızlandırmaktadır. Bu nedenle, toplumun değişmesi ve gelişmesi için araştırmacı, yaratıcı ve yenilikçi elemanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bireylerin yetiştirilmesi eğitimin toplumsal işlevi olarak ortaya çıkmaktadır. Eğitimin toplumsal değişmeye ilişkin bir diğer işlevi de değişmeye uyum sağlayacak bireyler yetiştirmektir. Toplumsal değişmenin hızlı olduğu toplumlarda farklı değer ve normlar bir arada bulunmaktadır. Bu durum toplumdaki birey ve kurumlar arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Eğitim, bir yandan toplumun ortak değer ve normlarını bireylere kazandırarak toplumsal bütünleşmeyi sağlarken, diğer yandan değişime uyum sağlayacak bireyler yetiştirmek zorundadır (Erden, 1998: 99).

Durkheim'in eğitimi "daha yaşlı kuşakların henüz toplumsal yaşama hazır duruma gelmemiş kuşaklar üzerindeki eylemi " (Tezcan,1985:6) olarak tanımlaması bir anlamda bu toplumsallaştırma işlemini ifade etmektedir. Ancak, birey toplumsallaşırken içinde yaşadığı toplumun istediği davranışları kazanmak zorundadır. Böylece, bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar, bireyin toplumsallaşmasını zorunlu kılan bir sürece dönüştürmektedir (Tezcan, 1985:37). Bu çerçevede, Ergün (Ergün, 1996:9) eğitimi, bireyin içinde yaşadığı topluma göre sosyalleşmesi, toplumun kültürünü kazanması, toplumu tam olarak benimsemesi, ona katılması ve toplumun kültürünü geliştirmesi olarak tanımlamaktadır.

Hızla değişen ve gelişen topluma uyum sağlayabilen bireylerin yetiştirilebilmesi için, eğitimle bireylere kazandırılmak istenilen davranışlar ile bu davranışların kazandırılabilmesi için gerçekleştirilen etkinliklerin toplumda meydana gelen değişme ve gelişmeler dikkate alınarak önceden belirlenmesi ve

düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde, bireylere toplumca arzu edilen davranışlar kazandırılabilirdi gibi, gelişigüzel kültürleme yoluyla istenilmeyen davranışların bireyler tarafından kazanılması da engellenebilmektedir. Bu açıklamalardan hareketle “eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik değişiklikler meydana getirme süreci “ (Ertürk, 1994:12) olarak tanımlanmaktadır.

Eğitim kültürün aktarılması için gerçekleştirilen formal veya informal bir süreç olarak da tanımlanmaktadır (Tezcan, 1994:3). O halde, eğitimin temel işlevlerinden biri de, kültürü genç kuşaklara aktarmak ve toplumun daha üst düzeye, daha nitelikli ulaşmasını sağlamaya çalışmaktır (Büyükdüvenci, 1987:2). Böylece eğitim, bireylere kültürü aktarmaya çalıştığı kadar kültüre biçim vermekte ve onun değişmesine de neden olmaktadır. İkel ve ilkele yakın toplumlarda toplumun beklentilerini karşılamak için informal eğitim yeterli iken bilgi patlaması, endüstrinin gelişmesi, değişik çalışma alanlarının ortaya çıkması gibi nedenlerle değişen ve karmaşıklaşan toplum yapısı eğitimin planlı gerçekleşmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu zorunluluğa bağlı olarak, önceden tasarlanmış programlar çerçevesinde üst düzeyde akademik eğitim veren kurumlar ortaya çıkmıştır (Fidan ve Erden, 1993:15).

Eğitim kurumları, toplumdaki tüm kurumların önünde yer almak ve topluma yön ve şekil vermek zorundadır. Küreselleşen dünyanın ihtiyaçlarını karşılayabilmede başarılı olabilmek için eğitim kurumları bazı önemli unsurları göz önünde bulundurulmalıdır (Garner, 2002 akt: Çalık ve Sezgin, 2005). Eğitim kurumlarında gerçekleştirilmeye çalışılan öğrenme, toplumun gelişmesinde önemli bir etkidir. Bu nedenle, bilgi toplumunda öğrenmelerin gerçekleştirilmesi için sunulan eğitim toplumsal gelişmeye yatırım niteliğinde olmalıdır. Bilgi toplumu, sadece maddi sermayeye ve ekonomik alanlara yatırım yapmamalı, aynı zamanda eğitime de gereken yatırımı yapmalıdır. Toplumsal bir yatırım özelliği taşıyan eğitim toplumun gerçeklerinden soyutlanmamalıdır (Garner, 2002 akt: Çalık ve Sezgin, 2005). Bilgi toplumunda eğitimin sosyal bir amacı olmalıdır ve eğitim değerlerden yoksun olmamalıdır (Drucker, 1996: 247,

akt: Çalık ve Sezgin, 2005). Eğitim kurumları yardımcı sektörlerle ilişkili ve uzlaşma halinde olmalıdır. Bu yardımcı kurumlar aile, üretim sektörü, politik ve kültürel örgütler ile medyadır (Doğan, 1995: 206). Bireylerin sürekli öğrenme kapasitelerini geliştirmek için eğitim kurumları işletme sektörleri ve toplumun diğer kurumları işbirliği içinde çalışmalıdır (Garner, 2002 akt: Çalık ve Sezgin, 2005). Bilgi toplumunda bireyler hatta ileri düzeyde eğitim görmüş kişiler bile, sürekli eğitim sürecinden geçmelidir (Drucker, 1996: 247, akt: Çalık ve Sezgin, 2005).

Sanayi toplumundaki genel eğitimin yerini bilgi toplumunda eğitimin bireyselleşmesi ve sürekliliği almaktadır (Aktan, Tunç, 1998:123). Bilgi toplumunda, eğitim okullarla sınırlı değildir, işveren durumundaki her kurumun eğitim ile ilgilenmelidir (Drucker, 1992: 247 akt:Doğan, 1995: 207). Bu yeni toplumsal durumda “bitmiş eğitim” diye bir şey yoktur hayat boyu eğitim vardır (Doğan, 1995:207). Eğitim yaşam boyu süren bir etkinlik olmalıdır. Bununla birlikte, eğitim süreci içerisinde sadece belirli bilgiler aktarılmamalı, bireyin öğrenme kapasitesi de güçlendirilip geliştirilmelidir (Garner, 2002 akt: Çalık ve Sezgin, 2005). Eğitim, her zaman, her yerde ve yaşamın her alanında olmalıdır. Evde ve işyerinde eğitim imkanları sağlanmalı, sınıflarda olduğu kadar internet ve televizyonda da eğitim etkili şekilde verilmelidir (Drucker, 1996: 247, akt: Çalık ve Sezgin, 2005).

Drucker’a göre bilgi toplumunda okul, yüksek düzeyde evrensel okuryazarlık sağlamak zorundadır. Okullar her düzeyde ve her yaştaki öğrencilere öğrenme motivasyonunu ve öğrenmede süreklilik ve disiplinini aşılmalıdır. Eğitim okulla sınırlı olmamalı süreklilik kazanmalıdır. Böylece, yüksek düzeyde eğitim almış bireylere olduğu gibi herhangi bir nedenle erken yaşlarda eğitimi terk etmiş ve ileri eğitime ulaşamamış bireylere de açık olmalıdır. Okullar bilgiyi hem içerik hem de süreç olarak aktarmalıdır. (Drucker, 1992: 247 akt:Doğan, 1995: 206).

Bilgi toplumunda eğitimin sosyal bir amacı vardır (Doğan, 1995: 207). Bu nedenle, okul sadece bilgi aktaran kurum olmaktan çıkarılıp bilgi üretebilen ve bireylere anlama, analiz etme ve problem çözme gibi becerileri kazandıran aynı zamanda toplumu şekillendiren ona yön ve biçim veren bir kurum olmak zorundadır. Ders programları ise, öğrencilere sadece basmakalıp bilgileri aktaran bir anlayış içerisinde değil, onları gerçek hayata hazırlayan, hayatın gerçeklerinin sentezlendiği bir anlayış içinde düzenlenmelidir. Anne-babaların okula ve ders programlarına ilişkin daha fazla katılımı ve birlikteliği sağlanmalıdır (Sezgin ve Çalık 2005). Bilgi toplumunun eğitim kurumları öğrenen birer organizasyon olmalıdır (Fındıkçı, 2004: 18). Bilginin gerçek sermaye ve zenginlik yaratan başlıca kaynak haline geldiği bilgi toplumunda, eğitim performansı ve eğitim sorumluluğu için okullara yeni ve zorlu talepler yöneltilmektedir (Eriş, 1998:162). Bilgi toplumunda, okullar değişme ve gelişmeyi sistemin ayrılmaz birer parçası haline getirmeli, otoriteden birlikte yönetime, merkezi yönetimden yerel yönetime, sınıf ve okul duvarları ile sınırlı olmayan bir eğitim anlayışına geçmelidir (Fındıkçı, 2004: 18).

Eriş, Drucker'ın eğitimli insanın diğer toplumlarda bir süs iken bilgi toplumunda toplumun simgesi haline geldiğini belirttiğini ifade etmektedir (Eriş, 1998:163). Bilgi toplumunun eğitimi, yaratıcı ve yenilikçi insanlar yetiştirmeyi temel amaç edinmelidir. Bilgi toplumunun eğitim sisteminde bilginin doğrudan bireye aktarılması değil, bireyin gerek duyduğu bilgilere nasıl ve hangi yollara ulaşacağını öğretmesi gerekmektedir (Sezgin ve Çalık 2005). Öğretmenlerin görevi sadece bilgi aktarmak değil öğrencilere yön gösteren bir rehber ve lider olmaktır. Eğitimin merkezinde öğrenen birey olmalıdır. Bu nedenle, bilgi toplumunda bireyi merkeze alan, öğreneni önemseyen, insani ve evrensel değerleri gözetten, küresel dünyanın gerektirdiği bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir eğitim önem kazanmaktadır (Sezgin, ve Çalık 2005). Toplumsal beklenti çerçevesinde eğitim, eleştirel düşünmeye, iletişime ve problem çözme becerilerine odaklanmalıdır. (Garner, 2002 akt: Çalık ve Sezgin,2005). Bilgi toplumu bireyi asgari okur-yazarlık, bilgisayar kullanma becerisi kazanmış olmalıdır. Küreselleşme bir gerçektir ve eğitim sistemi, öğrencilere küresel bir

vatandaşlık anlayışı kazandırmalıdır (Drucker, akt: Helvacı, 1998: 33). Küreselleşen dünyada, bireylerin sadece kendi tarihlerini, kültürlerini ve dillerini öğrenmeleri yeterli olmamaktadır. Farklı insanların ve kültürlerin özelliklerini bilmek, global pazar ekonomisinde başarıyla çalışmayı kolaylaştırmaktadır. Kendi yaşadığı coğrafyanın dışına çıkamayan bireylerin, küreselleşen bir dünyada başarılı olmaları çok zordur (Garner, 2002 akt: Çalık ve Sezgin,2005). Bu sebeple, bireyler ulusal vatandaşlık kadar dünya vatandaşı olarak da yetiştirilmelidir (Fındıkçı, 2004: 24). Bilgi toplumunda verilen eğitim, ulusal düzeyden çok küresel düzeyde eğitilmiş insan yetiştirmeye yöneliktir. Bilgi toplumunda eğitilmiş insan küresel değerlere sahiptir ve sürekli kendini yenilemek zorundadır (Erkan, 1998: 139).

Öğrenme, bireysel bir serüvendir ve parmak izi kadar kişiye özgüdür. Herkesin farklı öğrenme hızı, ritmi ve dikkat süresi vardır. Bu nedenle, öğretmenin rolü, öğrencilerin kişisel özelliklerine uygun öğrenme biçimlerini saptamak ve onları öğrenme profillerine en uygun alanlara yönlendirmektir (Drucker, 1996: 247, akt: Çalık ve Sezgin,2005). Bilgi toplumu ile öğretme – öğrenme paradigmasından öğrenme- öğrenme paradigmasına geçilmiştir yani öğrenmeyi öğrenme temel paradigma olmuştur (Avşa, 1999: 128). Bu durum şöyle de açıklanabilir öğretme yaklaşımından “birlikte öğrenme” kavramına geçilmiştir (Fındıkçı, 2004: 23). Bilgi toplumunda bireylerin, yeni eğitim sistemiyle teknolojidenden, teknolojinin boyutlarından, özelliklerinden anlamının yanı sıra asıl hedefi öğrenmeyi öğrenmek olmalıdır (Eriş, 1998:162).

Günümüz şartlarında eğitimin fonksiyonu, toplumda yaşanan yapısal dönüşümün arkasındaki en temel itici güç ile ifade edilmektedir. Bilindiği gibi tarım toplumunda temel kaynak, toprak ve işgücü olmasına karşılık, sanayi toplumunda sermaye, merkezi bir önem kazanmıştır. Bilgi toplumunda ise bilgi, stratejik bir kaynak konumuna gelmiştir. Çünkü bilgi toplumunda teorik bilgiyi piyasada ürünlere ve hizmetlere başarılı şekilde dönüştürenler ile eğitim ve araştırma geliştirme harcamalarına en çok yatırım yapan işletmelerin ya da

toplumların başarılı olacağı düşünülmektedir (Sadler, 1988:40; akt.: Bozkurt, 1998:200).

Bilgi toplumunda, bilgi toplumunun temel argümanı olan bilgisayarlar ve bilgisayar destekli eğitim önem kazanmaktadır (Yurdanur, 2001:119). Bilim teknoloji, AR-GE ve eğitim politikalarında devlet özel sektör işbirliği sağlanmaktadır. Bu işbirliği daha çok üniversite ve AR-Ge kuruluşlarının sanayi ile yakın işbirliğini gerektirmektedir. Bu yönde gerçekleştirilen kurumlaşmalar çaplarına göre; “teknoparklar”, “teknopoller” veya “bilim kentleri” şeklinde adlandırılmaktadır (Erkan, 1998: 139).

1.1. 3 Eğitim, Program ve Program Tasarısı

Toplumun şekillenmesinde ve devamlılığının sağlanmasında eğitim ve onun alt sistemi olan okul en etkili güçlerden biridir. Hayatın ilk yıllarında birey, bilgi, beceri ve tutumları önce anne ve babası, sonrada diğer bireyler ve akran grupları ile etkileşerek kazanmaktadır. Okul bireyin yaşamında yeni bir çevre ve yeni bir başlangıç olmaktadır. Çünkü, birey okulda kendi yaşlılarıyla aynı çevresel şartları paylaşarak sistemli ve düzenli olarak tasarlanmış etkinliklerle ya yeni bilgi, beceri, tutum ve değerler kazanmakta yada kazanılmış olanları geliştirmekte, derinleştirmekte ve böylece, toplumla uyumlu, yapıcı, yaratıcı araştırmacı bireyler haline gelmektedir.

Bilim ve teknolojideki hızlı değişme ve gelişmeler bireylerin kazanmaları gereken davranışların sayısını sürekli çoğaltmakta ve bazı kavram, ilke ve uygulamaların değişmesine neden olmaktadır (Senemoğlu,1987:1). Bu nedenle, eğitimle bireylere kazandırılması istenilen davranışların bilimsel bilgiler çerçevesinde önceden belirlenmesi, eğitim sürecinde gerçekleştirilecek tüm etkileşimlerin planlı, düzenli, kontrollü olması gerekmektedir. Bu gereklilik program tasarısı kavramını ortaya çıkarmaktadır.

Etkili bir program tasarısının planlanabilmesi için öncelikle, tasarının hangi elemanlardan oluşacağına, sonra da bu elemanların birbirleriyle uyum

halinde, bütün oluşturacak şekilde nasıl düzenlenmesi gerektiğine karar verilmelidir. Program tasarısının kapsamının ne olacağı ve nasıl düzenlenmesi gerektiği bireylerin felsefelerine bağlı olarak yaptıkları program tanımına bağlıdır (Saylan,1995:13-23)

Programı kavramı M.Ö birinci yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır. Julius Ceaser ve askerleri, Roma’ da yarış arabalarının, üzerinde yarıştığı oval biçimdeki koşu pistini, Latince *curriculum* (İngilizce track: koşu yolu) olarak kullanmışlar ve bu kavram, koşu pisti olarak bilinen somut bir kavramdan bugün ders programı anlamında kullanılan soyut bir kavrama doğru geçişi sağlamıştır. Bu süreçte eğitim programı “izlenen yol” anlamında kullanılmaya başlanmıştır (Oliva, 1988:4, akt: Demirel 2000 : 1).

Bugüne kadar program ile ilgili pek çok tanım yapılmıştır. Tanımlardaki farklılıklar bireylerin değerlerinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Tyler’e göre program “eğitimin amaçlarına ulaşmak için okul tarafından planlanan ve yönetilen öğrencilerin tüm öğrenmeleridir (Tyler, 1959:79 akt: Saylan 1995:6). Taba’ya göre program bir öğrenme planıdır” (Taba, 1962:11akt: Saylan,1995:7).

Demirel’ e göre program; “öğrenene, okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneği”dir (Demirel, 2000: 5).

Özçelik’e göre program, “bir dersle ilgili öğretme – öğrenme sürecinde nelerin, niçin ve nasıl yer alacağını gösteren bir kılavuz, başka bir deyişle bu nitelikte bir proje planıdır” (Özçelik, 1992: 4).

Sönmeze göre program; “kişide gözlenmesi kararlaştırılan hedefleri, bunları gerçekleştirecek düzenli eğitim ve sınama durumlarını içeren bir bütündür” (Sönmez, 1985: 18).

Saylana göre eğitim sisteminin alt sistemi olan program; “insanoğlunu bireysel veya grup halinde mümkün olduğu kadar çabuk, ekonomik ve yeterli bir

şekilde eğitime yollarını belirlemek amacıyla planların seçilmesi, düzenlenmesi ve kanıtlanmasıyla ilgili bir çalışma alanıdır” (Saylan; 1995:12).

Ertürk’e göre program “belli bir öğrenci grubunu belli bir zaman içinde yetiştirmeye yönelik düzenli eğitim durumlarının tümüdür (Ertürk, 1994:14).

Variş, programın uygulamaya dönük bir terim olduğunu belirterek programı “bir eğitim kurumunun, çocuklar ve gençler için sağladığı faaliyetler” olarak tanımlamıştır (Variş, 1971: 15, 1985:18)

Program sisteminin temel amacı “okullarda bireylere nelerin, nasıl kazandırılması gerektiğine karar vermek ve bu kararları öğretim stratejilerini geliştirmede kullanmaktır “ (Saylan, 1999:6). Bu karar süreci sonunda ortaya çıkan ürün program tasarısıdır.

Program tasarısı nedir sorusuna ilgili alanyazında farklı tanımlarla cevap bulmak mümkündür. Herrick’e göre program tasarısı “programın niteliğiyle ilgili tutarlı kararlar vermek için kullanılan, programın elemanları arasındaki ilişkilerin örneklerini göstermektir (Herrick,1965:18 akt: Saylan 1995:14). Taba’ya göre, program tasarısı “programın elemanlarını belirten bu elemanların birbirleriyle ilişkilerini açıklayan, uygulama için yönetim şartlarını, düzenleme prensiplerini gösteren bir anlatımdır” (Taba, 1962:421 akt:Saylan 1995:15). Ertürk program tasarısını “belli esaslara göre tertiplenip örgütlenmiş öğrenme yaşantıları “ şeklinde tanımlanmıştır (Ertürk, 1972:95). Ornstein ve Hunkins’e göre program tasarısı “programı oluşturan parçaların düzenlenmesi ve parçaların doğası ile ilgili bir süreçtir” (Ornstein ve Hunkins, 1993:232). Sonuç olarak program tasarısı, “kaynaklar, düzenleme prensipleri ve uygulama için gerekli yönetsel şartlara bağlı olarak program elemanlarının belirlenmesi, seçilmesi, sıralanması ve düzenlenmesini gösteren bir plandır” (Saylan, 1995:23).

Bir program tasarısı hazırlayabilmek için öncelikle tasarımın elemanlarının neler olması gerektiğine karar verilmelidir. Tasarı elemanlarının belirlenmesinde temel olarak dört sorunun cevaplandırılması önerilmektedir. Bunlar: Eğitim ve öğretimin hedefleri neler olmalıdır? Hangi yaşantılarla bu hedeflere ulaşabiliriz?

Etkili olmaları için yaşantılar nasıl düzenlenmelidir? Hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı nasıl belirlenmelidir? (Tyler:1950:1-2 akt:Saylan,1995:25-26). Bu dört soruya verilen cevaplar tasarımın elemanlarını belirlemektedir. Bu sorulardan hareketle program tasarımının elemanları amaçlar, hedefler, davranışlar, içerik, öğrenme yaşantıları ve değerlendirme etkinlikleri olarak ortaya çıkmaktadır (Saylan,1995:52-53).

Program tasarımının elemanları belirlendikten sonra tasarımın temel prensipler çerçevesinde düzenlenmesi gerekmektedir.

Alanyazında program tasarısı elemanlarını düzenleme prensipleri değişik şekillerde ele alınmakla birlikte, felsefi faktörlerle birlikte bilgilerin mantıksal düzeni ile gelişimin psikolojik düzeninin birlikte düşünülmesi gerektiği savunulmaktadır (Saylan,1995:106-107). Ayrıca, tasarımın kavramsal çerçevesini oluşturan yatay ve dikey düzenleme ilkeleri düşünülmelidir. Yatay düzenlemeyle bir elemanın diğeriyle ilişkili olması sağlanmaya çalışılmaktadır. Yatay düzenlemeyi sağlamak için kaynaşıklık kriterine uymak gerekmektedir. Kaynaşıklık, “bir alanda öğrenilenler ile diğer alanda öğrenilenler arasında bağ kurmadır” (Saylan,1995:108). Dikey düzenlemede, zaman boyutu içinde bir elemanın sürekli daha geniş ve derin bir şekilde kullanılması ve tekrarlanması gerekmektedir. Bu nedenle, dikey düzenleme süreklilik ve aşamalılığı içermektedir. Süreklilik, elemanların “dikey olarak kullanılması ve tekrarlanmasıdır” (Saylan, 1995:107). Aşamalık ise “elemanların daha geniş ve derin bir şekilde ele alınmasıdır (Saylan, 1995:107). Aşamalılığı sağlamak için elemanların kendinden önce gelene dayalı, sonra geleni hazırlayıcı ve gittikçe karmaşıklaşarak tekrarlanması gerekmektedir.

Program tasarısı elemanlarıyla ilgili kararların verilmesinde hangi kaynakların ve temellerin kullanılması gerektiğine de karar vermek gerekmektedir. Bu karar verme sürecinde bireyin ve toplumun özellikleri ve değerleri, bilginin değeri, toplumun yapısı ve bireyin doğası ile ilgili felsefi sorular sorulmalı ve cevaplandırılmalıdır. Felsefi nitelikteki sorulara verilen cevaplarla toplumun mu; bireyin mi yoksa bilgi alanlarının mı öncelikli olarak

program tasarısının kaynağı olarak ele alınacağı belirlenmektedir (Saylan 1995, Ertürk 1994, Sönmez 1996, Demirel 2004). İlgili alanyazın incelendiğinde, toplum, birey ve bilgi alanlarından birinin temele alınmasıyla çeşitli tasarımların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu tasarımlar genel olarak konu merkezli, öğrenen merkezli ve sorun (problem) merkezli tasarımlardır.

1.1.4 Program Tasarım Yaklaşımları

1.1.4.1 Konu Merkezli Tasarımlar

Program tasarım alanında en yaygın kullanılan tasarım şeklidir. Bunun nedeni bilgi ve içeriğin temel eleman olarak ele alınmasıdır. Herhangi bir alanda derin bilgiye sahip olmanın bireyin yaşamında önemli bir yer tutacağı ve bireyin başarılı olacağı inancı üzerine temellenmektedir. Bu nedenle, ders kitabı temel bilgi kaynağıdır. Bu tasarımda, tasarımın her bir ögesi bir bütün olarak algılanmaktadır. Okullarda uygulanan program tasarımlarının büyük bir çoğunluğu bu tasarım yaklaşımıyla düzenlenmiştir. Bu yaklaşım dört şekilde görülmektedir.

1. Konu tasarımı; hem en eski yaklaşımdır hem de tüm eğitimciler tarafından en iyi bilinen yaklaşımdır. Bu yaklaşımın dayanağı aklın, insanın farklı bir unsuru olduğu ve bilginin aranması ve elde edilmesinde buna gerek olduğu düşüncesidir. Bu tasarımın temel felsefesi ilke, olgu, genelleme ve kavramların incelenmesi ve birey tarafından özümленerek sonraki kuşağa aktarılmasıdır. Konu tasarımına göre hazırlanan programlarla bireylere belirli bir içerikle ilgili derin bilgiler kazandırılmaya çalışılmaktadır. Öğretmen konusunun uzmanı olmalıdır (Demirel, 2004:50).

2. Disiplin tasarımı; ikinci dünya savaşı sonunda çıkmış ve 70'li yıllardaki öğrenci protestolarına kadar gelişmiştir. Bu yaklaşımda tasarımın akademik disiplinler üzerinde yoğunlaşmasına karşın, aslı yine de konu tasarımı ile aynıdır. Bu yaklaşımda konuların ne şekilde verildiği ve bu bilgilerin nasıl kullanılabilceği ön plana çıkmaktadır (Demirel, 2004:50).

3. Geniş alan tasarımı; bu yaklaşım konu merkezli tasarımın neden olduğu parçalanma ve bölünmelerdeki ayrılma sorununa çözüm getirme amacı ile oluşturulmuştur. Yaklaşımın amacı, konuları mantığa uygun bir şekilde kaynaştırarak bir araya getirmektir. Bu şekilde farklı dersler olan coğrafya, ekonomi, politika, antropoloji, sosyoloji ve tarih bir araya getirilerek sosyal bilgiler dersi oluşturulmuştur. Ülkemizde en son ilköğretim (1-8) programlarında Tarih ve Coğrafya, Sosyal Bilgiler adı altında birleştirilmiştir (Demirel 2004:51).

4. Süreç tasarımı; her konu için ayrı ayrı öğrenme yollarını düzenleme yerine, tüm konular için ortak bir öğrenme yolunu ön plana çıkaran bir tasarım yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda amaç, öğrencinin en iyi şekilde nasıl öğreneceğidir. Bu nedenle genel akıl yürütme, eleştirel düşünme gibi düşünme süreçlerinin öğrenciler tarafından öğrenilmesine önem verilmektedir (Ornstein, 1988 akt: Demirel 2004 :51).

1.1.4.2 Öğrenen Merkezli Tasarımlar

Bu program tasarımında öğrenen ön planda tutulmaktadır. Bu nedenle, yirminci yüzyılın başında öğrencinin, programın merkezinde olduğu ve her konunun ona göre düzenlenmesi gerektiği görüşü ortaya çıkmıştır. Tüm eğitim etkinlikleri çocuğun gelişimi ve çocuğa göre ilkesine dayanmaktadır. Bu yaklaşım özellikle ilkokul düzeyindeki programların geliştirilmesinde etkili olmuş üst sınıflarda ise konu merkezli programların etkili olduğu görülmüştür (Demirel 2004: 51). Öğrenen merkezli tasarımların dört tasarım şekli bulunmaktadır.

1. Çocuk merkezli tasarımlar; bu yaklaşım, öğrencinin en iyi şekilde öğrenebilmesi için etkin duruma geçirilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Bu yaklaşıma göre öğrenme, öğrencinin yaşantısından ayrılmamalıdır, çünkü ikisi birbiri ile bağlantılıdır. Öğrencinin ilgisi ve ihtiyaçları ön planda olmalıdır. Taba'nın "kişi yaşadığını öğrenir" görüşü, bu yaklaşımın ana düşüncesidir. Sadece etkin hedeflere dayalı ve deneyim içerisine kök salan öğrenme, istenilen davranışlara dönüşebilir (Demirel 2004:51).

2. Yaşantı merkezli tasarımları; bu yaklaşım da çocuk merkezli yaklaşıma benzemektedir. Fakat burada çocukların ihtiyaçları ve ilgilerinin önceden tasarlanamayacağı fikri ön plandadır, dolayısı ile eğitim programlarında bütün ihtiyaçlar önceden belirtilmemelidir. Öğretmenin kendisi her öğrenciye uygun olanı, uygulama alanında belirlemelidir. Bu bakış açısının yaşantı merkezli tasarımın uygulanmasında sorunlar çıkarabileceği düşünülmektedir (Demirel 2004:51).

3. Romantik (radikal) tasarımlar; bu tasarımın teorisyenleri, okulun işlev iş görüsünün tamamen gözden geçirilip değiştirilmesinin gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Kimileri ise daha da ileri giderek, velilere çocuklarını okula hiç göndermemelerini, çünkü bizzat okulların öğrencilerin gelişmesini engelleyici olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu tasarım şeklinde eğitimin amacı bireyin özgürleşmesini sağlamaktır. Bu amaca ulaşmak için program tasarısı öğrencinin aktif katılımını vurgulamalı ve diyalog ve tartışma eğitimsel yaşantıların temelini oluşturmalıdır. Pestalozzi “kişiler kendilerini en iyi kendi doğalarında bulabilir” demiştir. Bu nedenle romantik program tasarımları her öğrencinin kendi doğasında ele alınmasının uygun olacağını ileri sürmektedir (Demirel, 2004:52).

4. Hümanistik tasarımlar; bu tasarımcılar, hümanistik psikolojiyi ön planda tutmuşlardır. Felsefi temellerini varoluşçuluğa dayandırmışlardır. Ellili yılların davranışsal psikolojisi ve eğitim program tasarımlarına tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu psikolojik yaklaşım insan davranışının basit etki – tepki ilişkisinden çok daha karmaşık olduğunu ileri sürmektedir (Demirel, 2004 : 52). Bu tasarımda temel amaç, bireyin sağlıklı bir gelişim süreci göstermesini ve kendini gerçekleştirmesini sağlamaktır.

1.1.4.3 Sorun Merkezli Tasarımlar

Bu tasarımlar kültürel ve geleneksel değerlerin güçlenmesini sağlamak ve toplumun halen karşılanmamış ihtiyaçlarına işaret etmesi amacıyla düzenlenmiştir. Sorun merkezli tasarımlar öğrencilerin toplumsal sorunları,

ihtiyaçları, ilgi ve yetenekleri üzerinde durmaktadır. Bu tasarım hayatın gerçek problemlerini ön planda tuttuğu için kişinin durumunu da göz önünde bulundurmaktadır. Bu yaklaşımda konu kadar öğrencinin gelişmesi de ön planda tutulmaktadır. Bazı tasarımcılarda toplumun yeniden yapılanması ile daha çok ilgilenmektedir (Demirel, 2004: 52). Sorun merkezli tasarımlar üç şekilde düzenlenmektedir.

1. Yaşam şartları tasarımı; bu tasarımla, eğitimciler öğrencilerin kavrayışlarını geliştirmekte ve “gerçek” dünya ile ilgili sorunlar konusunda genelleme becerisi kazanmalarına yardımcı olmaktadır. Bu tasarımlar, üç ana varsayım üzerine kurulmuştur. Bu varsayımların birincisi, toplumun değişen yaşam ortamına uyum sağlanması ve bu amaca ulaşılabilmek için eğitimde yapılması gerekenlerin ortaya konulmasını ileri sürmekte, ikinci varsayım konular, toplum yaşamına göre dzenlenecekse öğrencinin içinde bulunduğu çevresi ile programdaki konuların birbirleriyle bağdaştırılması gerektiğini ileri sürmekte, ncs varsayım ise, öğrenciler, yaşamı bizzat öğrenirse ve uygularsa sadece toplumu ne şekilde geliştireceklerini öğrenmek ile kalmazlar; toplumun ilerlemesine katkıda bulunacağını ileri sürmektedir. Bu tasarımın en önemli özelliği, öğrencileri öğrenmeye ve sorun çözme süreçlerini kullanmaya zendirmesidir (Demirel, 2004: 52).

2. Çekirdek (Core) tasarımı; bu tasarım aslında konu merkezlidir ve genel eğitim üzerinde odaklanmıştır. Öğrenen merkezli program tasarımına pek yakın değildir. Bu tasarımlar, ğrenci sisteme girmeden önce hazırlanmakta ancak süreçte bazı değişikliklere olanak sağlamaktadır. Toplumun sorunlarını ön planda tutmaktadır. Öğrencinin toplumu bir laboratuvar olarak görmesi teşvik edilmektedir. Öğrencinin toplumun sorunlarını görmesini ve bu konulara eğilmesini amaç edinmektedir. Bu yaklaşım derslerin birleştirmesi ile gelişmiştir. Genel eğitim ve ortak öğrenme anlamında kullanılmaktadır. Bu nedenle, işbirliğine dayalı öğrenme modellerini temele almaktadır. Bu uygulama ile demokratik sınıf atmosferi yaratıldığı ileri sürülmektedirler. Bu program tasarımı, okullarda ayrı ayrı ders konularının öğretilmesine ve toplumsal

gelişmenin işlevsel olmayışına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır (Demirel, 2004:53).

3. Toplumsal sorunlar ve yeniden kurmacılık tasarımı; bu tasarımlar toplumun sosyal, politik, ekonomik gelişmelerinin program tasarımı ile bağlantısı üzerinde durmaktadır. Program tasarımı ile eğitimcilerin, toplumun iyileştirilmesine katkıda bulunabileceklerine inanılmaktadır. Bu yaklaşımda, zamanın sürekli olarak toplumu değiştirmeye zorladığı savı ön plandadır ve değişimin en iyi şekilde okul ile gerçekleştirilebileceği ya da düzenlenebileceği ileri sürülmektedir (Demirel, 2004:53).

Sonuç olarak; program tasarımı düzenlemek program öğelerini bir araya getirmenin ötesinde bir çalışmadır. Tasarım, öğrenciye istenilen davranış, beceri ve tutumları kazandırmada başarılı olacak bir yapıya sahip olmalıdır.

1.2 İlgili Araştırmalar

Bu bölümde bilgi toplumu ve eğitim ile ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

Avşa (1999) tarafından hazırlanan “Postmodern Toplumsal Yapıda Eğitim” adlı yüksek lisans tez çalışmasında araştırmanın problemi “Postmodern felsefi düşünceyi ilkelerini ortaya koyarak post modern toplumsal yapının analiz edilmesi ve yeni toplumsal yapıda eğitimin değişen rolü ve işlevini tespit etmeye çalışmak” şeklinde belirtilmektedir. Çalışmanın amacı ise Post-modern düşünce ve Post-modern toplumsal yapı analiz edilerek yeni toplumsal yapı ile eğitim arasındaki ilişkiyi belirlemek olarak ortaya konmuştur. Çalışmada literatür taraması yoluyla elde edilen veriler analiz edilerek yorumlanmıştır. Elde edilen sonuçlar eğitim sistemi açısından ele alınarak öneriler getirilmeye çalışılmış, araştırmanın sonucunda tüm dünyada birey merkezli gelişmeler yaşandığı ve eğitim amaçlarının gerçekteşmesi için Türk eğitim sisteminin hantal yapısından kurtularak daha etkili bir yapıya kavuşması gerektiği önerilmiştir.

Yurdanur (2001) tarafından yapılan “ Bilgi Toplumunun analizinde Popper’ci ve Khun’cu Paradigmalar” adlı yüksek lisans tezinde bilgi toplumunun temelleri ve yapısı üzerinde durulduktan sonra yeni bir paradigma dönüşümünün arandığı belirtilmiştir. Bu paradigma arayışı içersinde Popper’ın “Yanlışlanabilirlik” ve Khun’un “Bilimde devrimcilik” anlayışları incelenmiştir. Bu iki paradigmaya bağlı olarak iktisat metodolojisi üzerindeki etkileri de araştırılmaya çalışılmış ardından bilgi toplumunun temel paradigması olan “kuantum” paradigmasının iktisada etkileri gözden geçirilmiştir. Kuantum dönüşümünün metodolojik etkileri de incelenmeye çalışılmıştır. Son bölümünde de Türkiye’nin bu paradigma değişiminde tarihsel, siyasal, kültürel ve iktisadi yönlerden, ne ölçüde uyum sağladığı ve nasıl bir model izleyerek bilgi toplumuna doğru paradigma sıçrayışını gerçekteşireceği araştırılmaya çalışılmıştır.

Keçeci (2002) tarafından gerçekteşirilen “Küreselleşme ve Türkiye’de Eğitim Alanına Yansıması” konulu çalışmada, dünyadaki yeni toplumsal düzen

arayışları siyasi, sosyal ve kültürel bazda kaynak taraması yöntemiyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede betimleyici ve analitik yaklaşımlar araştırma sürecinde kullanılmıştır. Sonuç olarak ülkelerin yirmi birinci yüzyılda konumlarını değerlendirirken küreselleşmeyi bu değerlendirmelerin merkezine koymaları gerektiğinin altı çizilmiştir. Çalışmada Türkiye'nin ekonomik konumu, küreselleşme ve sosyal yapıya etkisi çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Helvacı (1998) tarafından yapılan yüksek lisans çalışmasında bilgi toplumunun gerektirdiği insan gücü nitelikleri açısından toplumdaki bireylerin sahip oldukları nitelikler ve bu nitelikleri geliştirmeye yönelik davranışları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın yöntemi betimsel alan araştırmasıdır. Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla 20 soruluk bir anket hazırlanmıştır. Araştırmanın evrenini Uşak merkez ilk ve orta öğretim okullarında görev yapan öğretmenler, Afyon Kocatepe Üniversitesi öğretim elemanları ve öğrencileri, Uşak ili merkezinde kamu ve özel sektörde çalışan memur ve işçiler oluşturmuştur. Anketler, 80 öğretmene, 80 öğretim elemanına, 100 üniversite öğrencisine, 80 memura, 70 işçiye olmak üzere toplam 410 kişiye uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda araştırmaya katılan bireylerin öğretim elemanları dışında, bilgi toplumunun gerektirdiği insan gücü niteliklerini taşımadığı ve niteliklerini geliştirme yönünde çaba göstermedikleri belirlenmiştir. Bireylerin sahip oldukları nitelikler ve nitelikleri geliştirmeye yönelik davranışları ile öğrenim düzeyi, meslek durumu, gelir durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu, cinsiyet arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir.

Törenli (2001) "Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Enformasyon Kavramının Değişen Anlamı" konulu doktora çalışmasında enformasyon toplumu kavramını üç ana yaklaşım içersinde ele almıştır. Birinci yaklaşım enformasyon kavramını "toplumsal bir dönüşüm süreci" olarak gören yaklaşımdır. İkincisi, daha çok teknolojik alanda ortaya çıkan önemli gelişmelerin sonuçları anlamında; istatistiksel verilere, nicel göstergelere, endekslere dayanarak "bir gelişme, kalkınma" süreci olarak gören yaklaşımdır. Üçüncü ve çalışmada da benimsenen yaklaşım ise, enformasyon toplumunu,

küreselleşen dünya ekonomisi içerisinde, bilimin ve teknolojinin özellikle ICT bağlamında, yaratıcı bir yeniden yapılanma akımı yaratarak, bir bilim ve teknoloji politikası çerçevesinde toplumların ulusal rekabet gücünü artırmak, kalkınma – gelişme hedeflerine ulaşmak için yönlendirmesi olarak görmektedir. Sonuç olarak çalışmaya göre Türkiye açısından henüz çok başında olunan enformasyon toplumuna geçiş süreci temelde dört anahtar ögeye dayanmaktadır: ICT'nin uygulama alanlarını tüm toplumsal, ekonomik, kültürel yapılar içinde yaygınlaştırmak, girişimci ruhun desteklenmesini güçlendirmek, eğitime yapılan yatırımları büyütme ve geniş bant alt yapısına gereken önemi vermek. Bu temel öğeler kurumsallaşmış bir yapı ile desteklenip, gelişimi takip edilecek bir “ulusal eylem planı yapılmasını” da gerekli kılmaktadır.

Toplu (2002) “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Bilgi Üretimi” konulu doktora çalışmasında uluslararası ve tarihsel gelişmeler ölçeğinde, Türkiye’de Cumhuriyet dönemi boyunca iktisadi ve toplumsal alanlarda meydana gelen gelişmelerin bilgi üretimine ve özellikle bunun en önemli yayım araçlarından biri olan kitap üretimine etkilerini saptanmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Türkiye’nin iktisadi ve toplumsal yapısının bilgiye bağımlı bir gelişim gösterip göstermediğini, bilgi üretimi için gerekli koşulların oluşup oluşmadığı, üretilen bilginin niteliği, üretim ve eğitim sisteminin, kamu, ev, özel kuruluşların bu yapı içerisindeki rolleri irdelenmiş, uygulanmaya çalışılan bilim politikalarının süreç içerisindeki işlevi, bunların sonuçları, nedenleri ortaya konmuştur. Çalışmanın kapsamını 1923-1999 yılları arasında iktisadi ve toplumsal gelişmeler çerçevesinde bilgi üretiminin gelişimi oluşturmuştur. Bu süreç, 1923-1945, 1946-1960, 1961-1980 ve 1981-1999 yılları olmak üzere dört döneme ayrılarak incelenmiştir. Araştırmada tarihsel bakış açısı ile iktisadi ve toplumsal gelişmeler ele alındığından, çalışma da tarihi yöntem kullanılmıştır.

İnce, (2000) “Küreselleşme Sürecinde Bilgi Toplumu ve Dijital Kentler. Avrupa Birliği Örneği” konulu konu doktora çalışmasının birinci bölümünde, insan beyninde elektrik sinyalleri olarak dolaşan bilgi, kaynağından itibaren bilgisayarların ekranlarına ve sonrasında günümüz “bilgi çağı”nın en önemli

ekonomik ve yaşamsal birimi olmasına kadar geçen süreç incelenmiştir. İkinci bölümde, Sanayi Devrimi sonrası ekonominin, insanların yaşam tarzlarını belirleyici bir güç haline nasıl dönüştüğü ve Bilişim Devrimi'ne kadar geçen süreçte gerçekleşen sosyo-ekonomik gelişmeler özetlenmiştir. Bilgi çağının bilim dallarını nasıl etkilediği ve kent planlamanın artık bir bilim dalı olarak çalışmalarını sürdürmesinin nedenleri ile sanayi devrimi sonrasında oluşan mekan organizasyonunun bilişim devrimi ile yaşadığı süreç, insan mekan etkileşimi ön plana alınarak incelenmiştir. Çalışmada dijital kent tanımı mevcut gelişmeler, projeler değerlendirilerek geçerliliği sorgulanmaktadır. Bu çerçevede, 1999 yılı itibariyle uygulanabilirlik aşaması sona ermiş olan Avrupa Topluluğu'nun dijital kentler ağı projesinin uygulamaları ve yapılmış olan anket sonuçları değerlendirilmiştir. Oldukça yüksek katılımı süren bu projenin değerlendirme kriterleri ile İstanbul ve Türkiye için bir değerlendirme yapılmış ve tezin savunduğu görüşe uyan ve Bilgi Çağı'nın teknolojisinin kentsel mekanda (İstanbul'da) kentsel fonksiyonlar için en yaygın ve etkin şekilde kullanıldığı projeye örnek olarak gösterilmiştir.

BÖLÜM II

YÖNTEM

Bu bölüm; Araştırmanın Modeli, Veri Toplama Kaynakları, ve Verilerin Toplaması, Çözümlemesi ve Yorumlanması başlıklarından oluşmaktadır.

2. 1 Araştırmanın Modeli

Eğitim programlarının bilgi toplumuna hizmet edecek insan niteliklerini oluşturmada nasıl düzenlemesi gerektiği sorununa açıklık kazandırmak üzere, bilgi toplumunu tanımlayan temel özelliklerin, program tasarılarının kaynaklarını, elemanlarını ve bu elemanların düzenlenişini nasıl etkilediğini ortaya koyabilmek amacıyla yapılan bu araştırmanın modeli, betimsel nitelikli tarama modeli olarak belirlenmiştir.

Balcı (2001), betimsel araştırmaları ilk ve temel araştırma eylemleri olarak değerlendirmekte; bilginin anlaşılması ve araştırılmasında önemli görmektedir. O'na göre, iyi bir betimleme olmadan üst düzey araştırmalar yapmak mümkün olmamaktadır. Bu bağlamda, daha üst düzey araştırmalara kaynaklık edebilmek için böylesi bir araştırmanın yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Karasar'a (1998: 77) göre, tarama modellerinde, araştırmaya konu olan olay/olgu, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılmalıdır. Bilinmek istenen şeyin, uygun biçimde ortaya konulması önemli görülen tarama modellerinde araştırmacı; nesneyi, olay/olguyu ya da bireyleri

doğrudan inceleyebileceği gibi, aynı zamanda önceden tutulmuş çeşitli kayıtlara (yazılı belgeler, resimler, ses ve görüntü kayıtları vb.) yönelik elde edeceği dağınık verileri belli bir biçimde bütünleştirerek yorumlayabilmektedir. Geçerli ve güvenilir veriler toplayıp doğru sonuçlara ulaşmak için yazılı ya da basılı belgelerden toplanan her veri, “geçerlik” ve “önem” açılarından eleştiri süzgecinden geçirilmektedir. Bu araştırmada da bilgi toplumu olgusu; öncelikle eğitim, birey, bilgi, toplum, program tasarısı, elemanları ve bu elemanların düzeni gibi değişkenler açısından tanımlanmaya çalışılmıştır. Bunun için bilgi toplumuyla ilgili alanyazın genişliğine ve derinliğine hem zamansal hem kesitsel olarak incelenmiş ve ulaşılan her veri, geçerlik yada önem yanında araştırmacının bulgulara ulaşmasını kolaylaştıran, kendisinin belirlediği, bazı ölçütler açısından irdelenmiş; yapılan irdellemelere göre program tasarısının elemanları ve düzenine yönelik yapılan kuramsal nitelikli çıkarımlar ise, araştırmanın alt problemleriyle ilişkilendirilerek bütünleştirilmiş, yorumlanmış ve sonuçlara yönelik kestirimlerde bulunulmuştur. Karasar’a (1998: 78) göre, bir araştırmacı, bir olay/olgu hakkında yazılmış yazılardan ancak bir bölümünü bulup inceleyebilir ve incelediğinden de ancak bir bölümünü kavrayabilir. Böylece araştırmacının kullanabildiği geçerli kaynak sayısı sınırlanmış olur. Bu nedenle bu araştırmanın tamamlanması sürecinde araştırmacı, tarama modellerinin sınırlılıklarını sürekli göz önünde bulundurmıştır.

Hemen hemen her araştırma için gerekli olan alanyazın taramalarında bile tarama modellerine (Karasar, 1998: 78) gereksinim duyulduğundan araştırmanın yöntemine en uygun araştırma modelinin betimsel nitelikli tarama modeli olduğuna karar verilmiştir.

2. 2 Veri Toplama Kaynakları

Veri toplama kaynakları olarak araştırmada öncelikle yazılı bilgi kaynaklarından kitaplara ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın alt problemlerini yanıtlamayı ve belirlenen temel amaca ulaşmayı sağlayacak verilere ulaşmak için öncelikle ilgili kitaplar okunmuştur. Böylelikle hem araştırmacı belirli bir bakış açısı kazanmış hem de araştırmanın alt problemleri ve amacına hizmet

edebilecek açıklamalar belirlenmeye çalışılmıştır. Yazılı bilgi kaynakları olarak kitapları okuma süreci, aynı türden açıklamalar tekrar etmeye başladığında kesilerek kitapları inceleme, irdeleme ve sorgulama sürecine geçilmiş, bu süreçle eş zamanlı olarak araştırma raporları, süreli yayınlar, makaleler, dergiler, lisansüstü tezleri ve bildiriler incelenerek tüm veri kaynaklarındaki bilgilerin geçerliliği ve önemliliği karşılaştırmalara dayalı olarak sınanmıştır. Elde edilen geçerli ve önemli açıklamalar, bilgisayarda oluşturulan ilgili dosyalara kaydedilmiştir. En son aşamada, konuşma metinlerine ve internet veri tabanlarına ulaşılarak problem alanıyla ilgili genişliğine bilgi tabanı oluşturulmaya çalışılmıştır. Tüm bu süreçlerde, alanyazını içselleştirmek ve birbiriyle tutarlı anlamlar geliştirebilmek için felsefe, sosyoloji, eğitim gibi disiplinlerin terimler sözlüklerinden ve Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı sözlüklerden yararlanılmıştır.

2. 3 Verilerin Toplaması, Çözümlemesi ve Yorumlanması

Araştırma verilerinin toplaması, çözümlemesi ve yorumlanması aşağıda sunulan aşamalar izlenerek gerçekleştirilmiştir:

1. İlgili alanyazında yer alan veri kaynakları hem genişliğine hem de derinliğine taranmış ve okunmuştur.
2. Araştırmanın amacına ve konusuna karar verilerek problem alanının kapsamı ve derinliğinin sınırları çizilmiştir.
3. Araştırmanın problem cümlesi ve alt problemleri yazılarak problem alanına hizmet edebilecek ilgili alanyazında yer alan veri kaynakları tekrar okunmuş böylelikle derinlemesine inceleme ve irdeleme sürecine girilmiştir.
4. Araştırmanın önemi ortaya konularak sayılılar ve sınırlılıklar tabanında ilgili alanyazındaki veri kaynakları araştırmanın yöntemine göre yeniden sorgulanarak okunmuştur.
5. Veri kaynaklarından ulaşılan bulgular, inceleme, irdeleme ve sorgulama sürecinden geçirilerek karşılaştırmalara dayalı olarak sınanmıştır.

Böylelikle ulaşılan bulguların geçerlik ve güvenilirlik sorunları giderilmeye çalışılmıştır. Bunun için araştırmacı aşağıda yer alan ölçütleri dikkate almıştır:

- a. *Sağlamlık*: Veri kaynaklarından sağlanan bulguların; kendi içinde karşılaştırılarak test edilmesi ve kavramsal bütünlüğünün oluşturulması (İç Geçerlik).
- b. *Tutarlık*: Veri kaynaklarında yer alan bilgilerin anlamı, içeriği ve kapsamının başka veri kaynaklarında da benzer anlam, içerik ve kapsamda değerlendirilmesi (Dış Geçerlik)
- c. *Dayanıklılık*: Veri kaynaklarında yer alan bilgilerin anlamı, içeriği ve kapsamının geçmişten günümüze değişmemesi, aynı bağlamda değerlendirilmesi (Dış Güvenirlik).
- d. *Farkındalık*: Veri kaynaklarından ulaşılan bulguların, başka araştırmacıların incelenmesine olanaklar sunulurken inceleme, irdeleme ve sorgulama sürecine araştırmacının varsayımlarının, değerlerinin, bakış açısının ve önyargılarının karışıp karışmadığının ortaya konulması (İç Güvenirlik).
- e. *Derinlik*: Ulaşılan bulguların ayrıntılı bir biçimde başka veri kaynaklarından da araştırılması.
- f. *Genişlik*: 1970-2006 yılları arasında özellikle de bilgi toplumun tartışılmasına başlanan yıllardan günümüze oldukça geniş bir zaman diliminde konu ile ilgili yazılmış bütün belgelere ulaşılmaya çalışılması.

6. Belirlenen ölçütler işığında veri kaynaklarından ulaşılan bulgular araştırmanın alt problemleriyle ilişkilendirilerek sınıflandırılmış, yapılan sınıflama kelime işlemci program yardımıyla bilgisayara kaydedilmiştir. Böylelikle bulgular, anlamlı bir biçimde bütünlüştirilmiştir.

7. Araştırmacının sınıflandırdığı yazılı dokümanlar, araştırmanın alt problemleri ile ilişkilendirilerek eleştirel olarak tekrar okunmuş ve araştırmanın bulgular bölümünün nasıl olacağına karar verilmiştir.

8. Bulgular, ilgili alt problemle ilgili başlıklar halinde sunulmuş; ilgili alt probleme giriş öncelikle araştırmacının sentezlemelerini, değerlendirmelerini ve yordamalarını içermiştir. Daha sonra araştırmacının bu çıkarımlarını destekleyen ve araştırmanın sınırlılığında geçerli ve güvenilir kabul edilen alanyazın desteği sağlanarak bulgular yorumlanmıştır.

9. İlgili alt problemlerin yanıtlanmasından sonra, oluşturulan yanıtın bütünlüğü ve anlamlılığı incelenerek kontrol edilmiş ve araştırmanın bulgular bölümü düzenlenmiştir.

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırmanın amacını gerçekleştirmek için oluşturulan alt problemlere cevap bulmak için incelenen kaynaklardan elde edilen bilgilerin analiz edilip, değerlendirilmesiyle ulaşılan sonuçlara ve yorumlara yer verilmiştir.

Araştırmanın birinci alt problemi olan “Bilgi toplumunu; toplum bilgi, birey, ve eğitim boyutları açısından tanımlayan temel özellikler nelerdir?” sorusunu cevaplamak üzere incelenen kaynaklar çerçevesinde ulaşılan sonuçlar aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.

Bilgi toplumu; bilgi sektörünün, üretiminin, sermayesinin ve nitelikli insan faktörünün öneminin arttığı, eğitimin sürekliliğinin öne çıkarıldığı, iletişim teknolojileri, bilgi otoyolları, elektronik ticaret gibi yeni oluşumlarla toplumu ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan sanayi toplumunun ilerisine taşıyan gelişme aşaması olarak tanımlanmaktadır (Şentürk, 2003).

İnsanlık tarihini yönlendiren temel eksen bilgidir; bilgideki ilerlemedir. İnsan, dolayısıyla toplumlar, davranışlarını ve stratejilerini sahip oldukları bilgiye göre ayarlamaktadır (Dura ve Atik, 2002: 125). Bilgi, içinde yaşanılan dünyayı ve olayları yorumlamak ve yönetmek için uygulanan bir dizi anlayış, kavrayış ve genellemeler ile insanoğluna güçlü bir kavrayış ve bakış açısı kazandıran her türlü zihni faaliyettir (Argyris, 1993: 2-3 akt: Aktan ve Vural 2004).

Bilgi algılama, üzerinde işlem yapma, değerlendirme ve sorgulama sonucunda zihinde üretilen, dış dünyayı açıklayan ve tahminleyen bir anlamlar kümesidir. Bu nedenle, bilginin üretilebilmesi için okuma, inceleme ve gözlem

yoluyla gerekli ve yeterli miktarda verilerin toplanması, sonra da bu verilerin algılanması ve zihinde işlenerek malumata dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu bakımdan veri, malumat ve bilgi insan zihninde sırası ile oluşan kaliteli düşünmenin aşamalarıdır. Bir şeyin bilgi olabilmesi için birey tarafından sorgulanması, analiz edilmesi, değerlendirilmesi ve yeniden kişinin zihninde anlamlandırılması gerekmektedir. Bireyin çevresinden edindiği bilgiler, bilgi özelliğini kaybetmekte, veri veya malumat formuna indirgenmektedir. Veri veya malumat bireyin zihninde tekrar işlenir, değerlendirilir, sorgulanırsa bunlar yeniden bilgi formuna dönüşmektedir. Başka bir ifade ile, dış dünyadan duyularla elde edilen verilerin önce bilgiye sonra kavrama dönüşebilmesi için kodlanması gerekmektedir (İnce, 2000:25). Burada insan beyni diğer canlıların yapamadığı işlemleri gerçekleştirmektedir. İnsanların dış dünya algısı böylece şekillenmektedir. Burke'nin değımiyle de "çiğ veriler işlenerek bilgi haline getirilmektedir" (Tekeli,2002:17).

Bilgi toplumunda ideolojilerden, politika ve siyasetten uzaklaşmış, toplumsal çözümlerle ilgilenmek yerine bireysel sorunlarla ilgilenen, ben diyen, bireysel olarak kendisini var etmeye ve kendisini geliştirmeye çalışan bireylerle karşılaşmaktadır. Bireyler dünyadaki hızlı değışime ve gelişime uyum sağlayan özellikler ve nitelikler geliştirmekte, küreselleşen dünya ile birlikte küreselleşen şirketler gibi küresel elitlerini oluşturmaktadırlar. Birkaç dil bilen, küresel bilgi ağına girebilen, dünyayı tanıyan bu elit bireyler bilgi toplumundaki şirketlerin entellektüel sermayesini oluşturmakta ve şirketler bu entellektüel sermayeye sürekli yatırım yapmaktadır. Entellektüel sermaye olarak kabul edilen bireye verilen önem bu sermayeyi nitelik olarak geliştirmektedir. Bireyin niteliksel olarak gelişimi beraberinde toplumun da gelişimini sağlamaktadır (Koray, 1998: 760).

Bilgi toplumu bireylerini yetiştirecek eğitim sistemi, toplumların birbirlerine sınırlarla kapalı ve iletişimlerinin az olduğu dönemlerdeki gibi sadece değerleri aktaran, önceki kuşakların yaptıklarını yineleyen değil, yeni şeyler yapabilme yeteneğı olan yaratıcı bireyler yetiştirmeyi amaç edinmektedir. Bilgi toplumu okulları 150 yıl öncesinin bakış açısı ile yapılandırılan toplu olarak eğitimin

yapıldığı fabrika türü yerleri andıran yapıya sahip olmamalıdır. Bilgi toplumu okulları topluma ve çevreye açık olmalı ve aynı zamanda hem bireyselliğe yer vermeli hem de daha çok çeşitliliği çatısı altında barındırabilmelidir (Erdoğan, 1998: 870)

Bilgi Toplumunda Toplumun Özellikleri

Toplum,

- öğrenen örgüt ve öğrenen toplum yapısındadır.
- bütünseldir ve çok disiplinlidir.
- hızla değişir.
- üyelerinin tamamı okur yazardır.
- yoğun olarak bilginin üretildiği ekonomik sistemdir.
- herkese bilgi, beceri ve yetenekleri oranında yaşayacağı bir yaşam alanı sunar.
- bireye tüm aktivitelerini gerçekleştirebileceği toplumsal platform sunar.
- sürekli öğrenen ve ikinci meslek edinen bireylere sahiptir.
- belirsizliğe bağlı olarak yüksek düzeyde kaygılı bireylerden oluşmuştur.
- yüksek seviyede kitlesel bilgi üretir.
- hiyerarşi yerine eşitliği önemser.
- çok sayıda çalışan kadına sahiptir.
- az sayıda tarım ve sanayi sektörlerinde çalışana çok sayıda hizmetler sektöründe çalışana sahiptir.
- karşılıklı dayanışma, özgürlük, bireysellik, gerçeklik, güzellik gibi değerleri önemser.
- hızlı ve etkin bir şekilde karar alma sürecini benimser.

- örgütlü yapıyı yaratacak, organik bütünlüklü bir yapı oluşturmuştur.
- katılımcı demokrasi anlayışındadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucunda "Tele-Demokrasi" denilen bir değişimin ileriki yıllarda yaşanacağı beklentisindedir.
- çok merkezlidir ve iktidar merkezileşme yerine merkeziyetçilikten uzaklaşmıştır.
- bilgi işçisinin egemen olduğu yapıdadır.
- lider anlayışından uzak, örgüt ve ekip anlayışına sahiptir.
- gönüllü kuruluşları içermektedir.
- alt yapının üstünlüğü ile kendini gösteren gönüllülük esasına dayanan sosyo-ekonomik sisteme sahiptir.
- yaygın ve yatay ilişkilerle birbirini tamamlayan toplumsal kümeler esasına dayanır.
- bilgiyi, sahip olduğu değerleri, çizdiği hedefleri aydınlatmak, geliştirmek, hatta değiştirmek amacıyla kullanır.
- görsel ve işitsel sanatlar, şiir, dans, tiyatro vb. etkinliklere katılan bireylerden oluşur.
- bilgiyi, temel güç ve başlıca sermaye kaynağı olarak ele alır.
- bilim adamlarına, profesyonellere ve uzmanlara önem verir.
- küresel ve manevi değerleri ön planda tutar.

Bilgi Toplumunda Bilginin Özellikleri;

Bilgi,

- sürekli üretilebilir, artış gösterir ve iletişim ağları içerisinde taşınabilir.
- entegre bilgisayar sistemleri içinde bilimsel yöntem ve süreçler içinde işlenip elde edilir.

- sınırsız bir kaynaktır.
- kullanıldıkça değeri artan sınırsız bir üretim faktörüdür.
- paylaşılabılır, bu nedenle emek, sermaye ve toprağın yerini almıştır.
- anlamlı, tek, ekonomik bir kaynaktır.
- sürekli artmakta ve artan verimler özelliği içermektedir.
- teknik yenileşmeyi ve ekonomik büyümeyi yönetmektedir.
- ekonominin temel faaliyeti ve mesleki değişimin temel belirleyicisidir.
- bilimsel düşünce ve bilişim teknolojisi kaynaklarını kullanır.
- sektörünün ürünleri bilgisayarlar, iletişim ve elektronik araçlar, elektronik haberleşme araçları ve robotlardır .
- bilgi otoyolları ile iletildiğinden maliyetler minimuma inmektedir .
- sosyal ve ekonomik sonuçlar getirir.
- yüksek mobiliteye sahiptir. Bu nedenle, sınırsız bir tüketici tarafından tüketilir ve yenilikleri teşvik eder.
- anlam, işlev ve yorumlanış bakımından farklıdır.
- temel üretim faktörlerinden biri haline gelmektedir.
- bireysel ve toplumsal talebin önemli bir nesnesi haline gelmiştir.
- yaşamın tüm alanına yayılmıştır.
- amaç değil, araçtır.
- toplumsal yaşamın her aşamasını aydınlatan, yönlendiren başlıca güçtür.
- bir hayat biçimi, düşünme ve yaşam tarzıdır.
- organize ve bilimseldir.
- kendini sürekli yenilemektedir.
- toplumsal yapıdaki hiyerarşiyi ortadan kaldırır. Eşitliğe, katılıma, gönüllü katılımın yaygınlaşmasına hizmet eder.

- kolay, eşit ve çabuk erişilebilir.
- bilinen ile değil erişilebilen ile sınırlıdır.

Bilgi Toplumunda Bireyin Özellikleri;

Birey,

- sürekli öğrenendir ve kendisini geliştirmektedir.
- bilgi dönüşümünün anahtarıdır.
- bilgiyi üretmeyi bilir, düşünür, becerir ve yetmezliklerin üstesinden gelir.
- üretilen bilgiyi depolar, çoğaltır, dağıtır ve kullanır.
- çok boyutludur, zihinsel gücü gelişmiştir ve uzmandır.
- bir işi başından sonuna kadar düşünür, uygular, yönetir ve sonuca ulaştırır.
- yeteneklerinin farkında olur ve geliştirir.
- bilgi ile yaşamayı öğrenir.
- demokrasi değerleriyle bütünleşir; tahlil, sentez, araştırmacılık, girişimcilik, nesnellik, yaratıcı düşünce, sorun çözme, karar verme, etkili konuşma, rapor hazırlama ve sunma bilgi ve becerilerine sahiptir.
- araştırmacı ruh ve kimliği kazanmıştır.
- açık ve etkili bir şekilde düşünebilir ve düşündüklerini yazabilir.
- kendisi, yakın çevresi, toplum ve evren hakkında bilgi edinme konusunda eleştirel bir anlayışa sahiptir.
- yaşamındaki tecrübeleri daha geniş bir çerçevede değerlendirebilir.
- kendi kültürünün ve toplumunun dışındaki gelişmelerden haberdardır.
- ahlak ve maneviyatla ilgili konuları düşünür .

- bilgiyi üreten, onu farklı formatlarda içselleştirip somutlaştıran, evrensel okur-yazarlığı olan, değişen şartlara uyum gösterebilme yetisini elinde bulunduran, hızlı düşünüp karar verebilen bir çalışan modelidir.
- kendini ifade edebilir, duygularını ortaya koyabilir ve böylece yaratıcılığını ortaya çıkarır.
- toplumun performans kapasitesini tanımlar, toplumun merkezindedir ve aynı zamanda simgesidir.
- bilgiyi alır, özümser ve yeni bilgiler üretir.
- bilgiye ulaşır, düzenler, değerlendirir, sunar iletişim kurma becerileri ile donanıktır.
- değişime ayak uydurur ve değişime katkıda bulunur.
- bilim dünyasının verilerini anlar, yorumlar, kullanır, yenilerini ortaya koyar ve problem çözer.
- etkilidir, farklıdır, yaratıcıdır, sorgulayıcıdır, düşünür ve üretir.
- niteliklidir, eğitilidir, kalitelidir, üstündür ve yeteneklidir.
- insani değerleri ve nitelikleri ön plana çıkarır, beyninin sadece sol lopunun işlevleri olan matematik, mantık ve analitik düşünce ile sınırlı kalmak yerine, sağ lopun işlevi olan yaratıcı düşünme ve duygularını da düşünme sürecine katar.
- kendini kanıtlar ve gerçekleştirir.
- para kazanmaya yönelik rekabet yarışı içinde olmayıp duygusal tatmin bulduğu sıcak bir çevreye ihtiyaç duyar.
- öğrenir, dinler, eğlenir, sağlığına önem gösterir ve kendisine daha çok zaman ayırır.
- en az bir yabancı dilde yazılı ve sözlü iletişim kurar.
- teknolojik gelişmelere ve bunların yol açtığı değişime uyum sağlar.
- sürekli olarak kendini yeniler.

- grup halinde çalışabilir, özellikle disiplinlerarası çalışma yapar.
- var olan bilgi kaynaklarını tanır, kullanır ve gerekli bilgileri nereden nasıl bulabileceğini bilir.
- mesleği ile ilgili gelişmeleri ve değişimleri yakından izler ve ilgi duyduğu her hangi bir konuda bilgilerini sürekli geliştirir.
- bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeleri yakından izler ve bilgisayar kullanmasını bilir.
- eğitiminin sorumluluğunu kendisi üstlenir.
- küresel değerlere sahiptir.

Bilgi toplumunda Eğitimin Özellikleri,

Eğitim,

- bireyselleşmiş ve süreklidir.
- açık bir sistemdir ve sosyal bir amacı vardır.
- değerlerden yoksun değildir.
- okullarla sınırlı değildir.
- sisteminde yer alan okul, yüksek düzeyde evrensel okur-yazarlık sağlamaktadır.
- her düzeyde ve her yaşta öğrencilere öğrenme motivasyonunu ve öğrenmeye devam etme disiplinini aşmaktadır.
- hem yüksek düzeyde eğitim almış insanlara hem de herhangi bir nedenle erken yaşlarında ileri eğitime ulaşamamış insanlara açıktır.
- bilgiyi hem içerik hem de süreç olarak aktarır.
- bilgi üretir ve bireylere anlama, çözümlenme ve problem çözme gibi becerileri kazandırır.
- yaratıcı ve yenilikçi insanlar yetiştirmektedir.

- bireye gerek duyduğu bilgilere nasıl ve hangi yollara ulaşacağını öğretir.
- öğrencileri gerçek hayata hazırlayan, hayatın gerçeklerinin sentezlendiği bir anlayış içinde düzenlenen program tasarılarına sahiptir.
- öğrencilere yön gösteren rehber ve lider öğretmenlere sahiptir.
- anne-babaların okula ve ders programlarına daha fazla katılımını sağlar.
- öğrenen merkezlidir.
- bilgi birikimi, kültürel değerler ve olguların öğrencilere aktarılmasıyla onların kendi bilgilerini oluşturmasına yardım eder.
- insani ve evrensel değerlere dayanır, küresel dünyanın gerektirdiği bilgi, beceri ve davranışları kazandırır.
- toplumdaki tüm kurumların önünde yer alır küreselleşen dünyada topluma yön ve şekil verir.
- hızlı gelişen teknoloji ve artan bilgi birikimi karşısında, yaşam boyu süren bir etkinliktir.
- bireyin öğrenme kapasitesinin güçlendirilmesini önemser.
- her zaman, her yerde ve yaşamın her alanında. Evde ve işyerinde eğitim imkanları sağlanmıştır.
- internet ve televizyon aracılığıyla da etkili bir şekilde gerçekleştirilmektedir.
- yalnızca devletin işi olmaktan çıkmıştır. Bireylerin sürekli öğrenme kapasitelerini gerçekleştirmek için işletme sektörleri ve toplumun diğer kurumları arasında işbirliği kurulmuştur.
- eleştirel düşünmeye, iletişime ve problem çözme becerilerine odaklanmıştır. Yeni sorun ve fırsatlar ortaya çıktığında, bireyleri açık ve eleştirel düşünmeye hazır hale getirmiştir.
- toplumsal gelişmeyi sağlamak için yatırım niteliğindedir.
- bireyi, ulusal vatandaşlık kadar dünya vatandaşı olarak da yetiştirir.

- küreselleşen dünyada, bireylerin sadece kendi tarihlerini, kültürlerini ve dillerini öğrenmelerini yeterli bulmaz.
- toplumun tüm kesimlerinin ulaşabileceği ve böylece toplum içinde yükselme olanağı sunan bir hizmettir.
- öğrencileri özellikleri çerçevesinde yönlendirir.
- bilgisayarlara ve bilgisayar destekli eğitime öncelik verir.
- bir yandan etkili olma becerileri öğretir, bir yandan da “erdem” aşılar.
- öğrenmeyi öğrenme temel paradigmasını oluşturmuştur ve kurumları öğrenen birer organizasyondur.
- öğretme yaklaşımı yerine “birlikte öğrenme” kavramını benimsemiştir.
- kurumları kendi yerel olanakları ile çevrelerine çeşitli eğitim olanakları sağlamaktadır. Örneğin: Biçki-dikiş kursu, yabancı dil kursu vb. gibi
- aile, üretim sektörü, politik ve kültürel örgütler ve medya gibi yardımcı sektörlerle ilişki ve uzlaşma halindedir.
- insana, doğaya ve topluma ilişkin inanışların temelini araştırır.
- ilköğretimde, ortaöğretimde ve yüksek öğretimde, araştırma yaparken bilimsel açıklıkla sonuç çıkarma kurallarını izler.
- çıkardığı anlamları, çizdiği hedefler doğrultusunda kullanmak üzere bilgileri sabırla biriktirir, düzenler ve yorumlar.

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “Bilgi toplumunda işe koşulabilecek program tasarılarında yer alabilecek elemanların niteliği nasıl olmalıdır?” sorusu bilgi toplumunun toplum, bilgi, birey ve eğitim boyutlarının temel özellikleri çerçevesinde cevaplandırılmıştır.

Ülken’e göre; “İnsanlık tarihi eğer insan olmanın tarihi ise, o her şeyden önce eğitim tarihi demektir” (Ülken, 2001:7). Eğitim insanlık tarihi boyunca sistematik olarak sorular sorulan bir çalışma alanıdır. Eğitimin nasıl olması

gerektiği, toplum için nasıl bir insan tipinin önemli olduğu, değerli bilginin ne olduğu gibi sorular sũrekli olarak sorulmaktadır. Bu soruların cevapları ise felsefe ile ilişkili olarak verilebilmektedir. Felsefe, eğitim dolayısıyla da “program ile ilgili kararların verilmesinde başlangıç noktasıdır” (Goodlad and Richter, 1962:63, akt: Saylan, 1995:75).

Eğitimde kaliteyi belirleyecek temel elemanlardan biri program tasarısıdır. “Uygulamada tũm boyutları ile yararlanılamayan bir program tasarısı nitelikli bir tasarı değildir” (Saylan, 1999:16). Bu nedenle, program tasarısı planlama sũrecinde alınacak kararların ve planlanan tasarının toplumda öne çıkan felsefeye ve bilimsel verilere dayanması gerekmektedir.

Bir program tasarısının temel elemanları hedefler, öğrenme fırsatları ve değerlendirmedir. Hedefler program tasarısının en önemli elemanıdır. ũnkũ tasarının diğer elemanları hedeflere göre ve hedeflere ulaşılmasını sağlamak için belirlenmekte, dũzenlenmekte ve işe koşulmaktadır. “Hedeflerin fonksiyonları; gerçekleştirilmek istenen özelliği tanımlamak, tasarının kapsamının ve diğer elemanlarının belirlenmesine yardım etmek, uygulama ve değerlendirme ölçũtlerini açıklamaktır” (Saylan,1999:19).

Hedefler, yetiştirilen bireylerde bulunması istenilen eğitimle kazandırılabilen özelliklerdir (Ertũrk, 1994:26). Bireylerde bulunması istenilen özelliklerin belirlenebilmesi için toplum, birey, bilgi alanları ile eğitim sisteminin özelliklerinin analiz edilmesi gerekmektedir. Analiz sũrecinde, hangi özelliklerin bireylere kazandırılması gerektiği sorusunun cevabı felsefi tercihlere göre verildiğinden öncelikle eğitim felsefesi ve eğitim politikalarının belirlenmesi gerekmektedir.

Bilgi toplumu ile öne çıkan felsefe postmodern felsefedir. Postmodern ağın eğitiminde birey, program ve öğretim yöntemleri önemli elemanlar olarak öne çıkmaktadır. Postmodern ağda “Eğitimi birey” kavramı yeni bir anlam kazanmaktadır, buna bağlı olarak da “program tasarıları” ve “öğretim yöntemleri” değişmektedir. Bu bağlamda, kitlesel eğitim, yaşam boyu eğitim, elit eğitim, disiplinler arası esnek eğitim, küreselleşme ve ileri eğitim teknolojileri

bilgi toplumu eğitiminin temel ilkeleri olmalıdır. Postmodern çağın eğitiminin hedefleri esas itibariyle, yabancı dil bilen; sadece okuma-yazma, matematik fen bilimleri bilen değil, aynı zaman da bilgisayar okur-yazarı olan; bilgiye nasıl ulaşacağını bilen ya da öğrenmeyi öğrenmiş; ulaştığı enformasyonu bilgiye dönüştürebilen; kendisine yeni ufuklar açabilen; yeni kavramlar geliştirebilen; yapıcı, yaratıcı, disiplinler arası çeşitli projelerle ekip çalışmasına katılabilen; yerelliği anlayan ve bunu küresellekle birleştirebilen; demokrasiye ve insan haklarına saygılı, onları özümsemiş ve yaşam biçimi haline getirmiş insanlar yetiştirmek olacağından bilgi toplumu eğitiminin hedefleri de bunları içermelidir (Arslan, 2003: 266).

Bilgi toplumu ile birlikte bireylerin kazanması istenilen hedeflerin sayısı ve niteliği hızla artmaktadır. Bilgi toplumu üst düzeyde nitelikli ve eğitim almış bireyler istemektedir. Bilgi toplumunda bu nitelikleri kazanmış bireyler toplumda belli bir yer edinebileceklerdir. Bu nedenle bu niteliklerin kazanılmasına yönelik hedeflerin program tasarılarında bulunması gerekli olmaktadır. Ancak bu hedeflerin daha önceki tasarımlarda bulunan hedeflerden nitelik olarak farklı olması gerekmektedir. Bilgi toplumu bireylerini yetiştirecek program tasarılarının hedefleri esnek yapıda olmalıdır. Hedeflerin varlığı, program tasarılarının diğer iki elemanı olan öğrenme fırsatları ve değerlendirmenin program tasarılarında yer almasını zorunlu kılmaktadır. Ancak, mevcut hedefler özenle belirlenmiş ve düzenlenmiş öğrenme fırsatları ile bireylere kazandırılmaya çalışılmalı ve toplumun eğitim sisteminden nitelikli birey beklentisi çerçevesinde bireylerin bu nitelikleri kazanıp kazanamadığı da sorgulanmalıdır.

Bilgi toplumuyla birlikte bilgisayar okur yazarlığının bir çok alanda önemli hale gelmesi, bilgisayar destekli eğitimin gerekli olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte eleştirel düşünen, yaratıcı, problem çözebilen, yabancı dil bilen, değişime ayak uydurabilen birey, bilgiye ulaşan, yorumlayan, değerlendiren, kendini geliştiren birey ve grup halinde çalışabilme özellikle disiplinler arası çalışma yapabilme becerisi gibi özellikler öğrenme fırsatları belirlenir ve düzenlenirken dikkate alınmalıdır. Bunları geliştirici etkinlik örnekleri sunulmalıdır. Eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, işbirliğine dayalı öğrenme,

etkin öğrenme, yapılandırmacılık, yaşam boyu öğrenme, uzaktan öğretim, internet temelli öğretim, öğrenmeyi öğrenme ve proje tabanlı öğrenme gibi yeni yaklaşımların öğrenme fırsatlarında etkili kullanılmasını sağlayacak öneriler sunulmalıdır.

Bilgi toplumunda insanlar para kazanmaya yönelik rekabet yarışı içinde olmayıp duygusal tatmin bulduğu sıcak bir çevreye ihtiyaç duyacaktır (Helvacı, 1998: 25). Bilgi toplumunda, bireyin duygusal tatmin sağladığı bir aile yapısı ve ortak özellikler, değerler ve amaçlar ile ortak mekân ve çıkarılara sahip kişilerin oluşturduğu sosyal grupların daha da güçlenmesi beklenmektedir (Helvacı, 1998: 25). Bu durum eğitim sisteminde psikolojik destek veren birimlerinde ön plana çıkmasını gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede, destek birimleriyle ilgili fırsatların neler olabileceği tasarıda yer almalıdır.

Bilgi toplumu bireyleri en az bir yabancı dil bilen bireyler olmalıdır. Evrensel okuryazarlık, küreselleşme, kendi kültürünün ve toplumunun dışındaki gelişmeleri takip edebilmek yabancı dil bilmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede yabancı dil eğitimi program tasarılarında yer almalıdır.

Bilgi toplumunda, ebeveynlerin okula ve ders programlarına katılımının daha fazla olduğu görülmektedir. Bu nedenle program tasarıları düzenlenirken ebeveynlerin okula ve ders programlarına katılımını sağlayacak etkinlikler tasarılarında yer almalıdır.

Sürekli gelişebilmesi için, bilgi toplumunda eğitim girdi, işlem, çıktı ve dönüştürme oluşan açık bir sistem olmak zorundadır (Sönmez, 2001:2). Bu nedenle değerlendirme eğitimin dolayısıyla program tasarılarının ayrılmaz bir elmanı olmak zorundadır. Değerlendirme eğitimin ayrılmaz bir parçası olduğu gibi doğru ve yerinde kullanılması gereken ölçme araçları ve bunlara bağlı değerlendirme türleri de değerlendirmenin ayrılmaz bir parçası olmalıdır (Atılğan, 2006: 423).

Çağdaş eğitim yaklaşımları artık klasik kâğıt kalem testlerine dayalı değerlendirme türlerini terk etmişlerdir. Çoklu zekâ kuramı, yapılandırmacılık, etkin öğrenme, probleme dayalı öğrenme ve proje tabanlı öğrenme gibi

yaklaşımlarla kazanılan beceriler, kâğıt kalem testleri ile ölçülememektedir. Kağıt kalem testleri “Hangi öğrenci daha çok biliyor?” sorusuna cevap ararken öğrenci “performansına dayalı olan gerçek yaşama ilişkin öğrenci kazanımlarının izlenmesi ve değerlendirilmesini sağlayan” öğrenci hangi bilgi, beceri, tutum, değer, alışkanlıkları kazanmıştır sorusuna cevap arayan portfolyo değerlendirme bilgi toplumu eğitiminde kullanılmalıdır (Atılğan, 2006:423, Car, 2006:5). Bu çerçevede, program tasarılarında sözü edilen değerlendirme yaklaşımlarıyla ilgili önerilere yer verilmesi gerekmektedir. Ayrıca, bilgi toplumunda açık sistem olması gereken eğitim sisteminde işe koşulan program tasarılarının da sürekli ve sistemli olarak değerlendirilmesi ve değerlendirme verilerine göre geliştirilmesi gerekmektedir.

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Bilgi toplumunda işe koşulabilecek program tasarısı elemanlarının düzenlenmesinde var olan yaklaşım, model ve ilkelerin hangilerinden yararlanılmalıdır?” sorusudur.

Bilgi toplumu paradigması beraberinde yeni bir birey, yeni bir toplum ve bilgi anlayışını beraberinde getirmiştir. Bilgi toplumunun gerektirdiği nitelikleri taşıyan bireyleri yetiştirmek görevi de eğitim sistemlerinin ve program tasarılarındadır.

Bilgi toplumu paradigması ile bilginin toplumsal yaşamdaki yerinin ve öneminin arttığı görülmektedir. Bilginin niteliğindeki değişimlere bakılacak olursa, bilginin kendini sürekli yenileyen sınırsız bir kaynak haline geldiği, sürekli ve hızla arttığı görülmektedir. Bilginin anlamı, işleyişi ve yorumlanması değişmiştir. Bilgi artık üretim için bir amaç değildir, etkili kullanılması gereken bir araçtır ve bu durum onu kilit ekonomik kaynak haline getirmiştir. Bilginin artan önemi onun üreticisi olan insan faktörünü de ön plana çıkarmıştır. Bilginin üretici konumunda olan insana yatırımlar artmıştır. Bilgi toplumu bireyi, bilgi üretmeyi bilen, bilgiye ulaşmayı bilen, bilgiyi düzenleyebilen, bilgiyi değerlendirebilen, sunan, etkili iletişim kurabilen, yetmezliklerin üstesinden gelebilen birey olmalıdır. Birey bilgi ile yaşamayı öğrenmeli ve demokratik değerlerle bütünleşmelidir. Çözümleme, sentez, araştırmacı ruha sahip ve girişimci olmalıdır. Yaratıcı düşünebilen, olaylara eleştirel bakabilen ve problem çözebilen niteliklere sahip olmalıdır.

Ayrıca, bilgiyi farklı formatlarda içselleştirip somutlaştıran, evrensel okur yazarlığı olan hızlı değişen şartlara uyum sağlayabilen ve değişime katkıda bulunabilen, hızlı düşünüp karar verebilen ana dili dışında en az bir yabancı dil bilen birey olabilmelidir. Bu özellikler insanı değil, “nitelikli insanı” ön plana çıkarmaktadır. Bu durum beraberinde öğrenenin en iyi şekilde öğrenebilmesi için etkin duruma geçirilmesi gerektiğini ileri süren, öğrenenin ilgi ve ihtiyaçlarının ön plana alınması gerektiğini savunan ve öğrenmenin onun yaşantısından ayrılmaması gerektiğinin altını çizen “çocuk merkezli”; çocukların ilgi ve ihtiyaçlarının önceden tasarlanamayacağını düşünen ve öğretmenin bunu uygulama alanında yapması gerektiğini savunan “yaşantı merkezli”, her öğrencinin kendi doğası içinde ele alınmasının uygun olacağını düşünen “romantik (radikal)” ve insan davranışının basit etki tepki ilişkisinden daha karmaşık olduğunu ileri süren “hümanistik” yaklaşımları içeren öğrenenin programın merkezinde olması gerektiğini ve her konunun ona göre düzenlenmesi gerektiğini savunan “öğrenen merkezli program tasarılarını” ön plana çıkarmaktadır (Demirel, 2003:52). Bu çerçevede bilgi toplumunu eğitim sisteminde işe koşulacak program tasarılarının öğrenen merkezli düzenlenmesi gerekmektedir.

Öğrenen merkezli program tasarısı kullanan bir sistem de “Atatürk’ün devlet anlayışı” konusunda ilköğretim kademesinde bulunan öğrenciden proje hazırlaması istendiğinde, onun araştırmacı bir kimlikle çeşitli kaynaklara ulaşması, bu kaynaklardan faydalanarak konu ile ilgili ulaştığı bilgileri özümseyerek örgütlemesi, örgütlediği bilgileri analiz etmesi, sentezlemesi ve sentezlediği bilgileri rapor haline getirerek sunması beklenmelidir. Aynı konuda ortaöğretim kademesindeki bir öğrenciden ise, Atatürk’ün devlet anlayışını şekillendiren koşulları örgütlemesi, ilişkilendirmesi ve anlamlandırması yani elde ettiği bilgileri işlemesi, kullanması beklenmelidir. Bu düzeyde öğrenciden yaratıcı fikirler üretmesi, proje konusu ile ilgili etkili kararlar vermesi, projesini hazırlarken karşılaştığı sorunları çözmesi beklenmelidir. Yükseköğretimde ise aynı konuda proje hazırlarken, öğrencinin girişimci olması, yaratıcı olması ve olaylara eleştirel bakması gerekmektedir. Bu düzeyde öğrencinin artık verilen

proje konusu ile ilgili öteleme yapması beklenmelidir. Öğrenci kendi kültürünün ve toplumunun dışındaki gelişmelerden haberdar olmalıdır. Olaylara sorgulayıcı bakabilmelidir. Proje konusu ile ilgili yapması gereken işleri başından sonuna kadar planlamalı, planladıklarını uygulamalı, yönetmeli ve sonuca ulaştırmalıdır. Örneğin, Atatürk günümüzde devlet adamı olsaydı devletin yaşadığı bir takım sorunları nasıl çözerdi? Siz Atatürk'ün yerinde olsaydınız nasıl bir devlet kurardınız? Sorularını cevaplandırabilmesi veya Atatürk ile aynı dönemde yaşayan devlet adamlarının devlet anlayışları ile Atatürk'ün devlet anlayışlarını karşılaştırabilmesi ve değerlendirebilmesi beklenmelidir. Bu düzeyde öğrenciden bilgi üretmeye yönelik birey özellikleri sergilemesi beklenmelidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yüzyıllar geçtikçe bilgi, toplumların yaşamında önemini ve yerini hızla artıran bir olgu olmaktadır. Sanayi toplumunda büyümeyi sağlayan üretim faktörleri sınırlı kaynaklar olarak kabul edilirken, bilgi toplumunda bilgi sınırsız bir kaynak olarak değerlendirilmekte ve de kullanıldıkça değeri artan bir üretim faktörü olarak algılanmaktadır (Karaman, 1998:241). Bu yüzden, sanayi toplumunda bilgiye yüklenen anlamı ve bilginin toplumsal yaşamdaki yeri bilgi toplumunda değişmektedir.

Bilginin anlamlı tek kaynak olarak görülmesi onun paylaşımını da ön plana çıkarmıştır. Bilgi paylaşımının getirdiği hızlı bilgi artışı, beraberinde birey, örgüt ve toplumu da değişime zorlamış ve böylece öğrenen birey, öğrenen örgüt ve öğrenen toplum önem kazanmıştır (Aktan ve Tunç, 1998: 123; Helvacı, 1998:30). Bu değişimde bilgi çağındaki bilginin kendini sürekli yenileyen sınırsız bir üretim kaynağı olarak algılanması ve bireyin ne kadar bildiğinin değil bilgiye ne kadar ulaşabildiğinin önem kazanması da etkili olmuştur (Erkan, 1998:136, Simon, akt: Karaman, 1998:239).

Bilgi toplumu bireyleri nitelikli bireyler olmak zorundadır. Çünkü, bilgi toplumunda kilit önemi olan bilginin üreticisi bireydir. Bu durum bireyin niteliklerini ön plana çıkarmaktadır. Bilgi toplumu bireyleri, araştırmacı, eleştirel düşünen, yaratıcı, öğrenmeyi öğrenen, bilgiye nasıl ulaşabileceğini bilen, bilgi üreten, değişimi hissedebilen ve ayak uydurabilen, problem çözebilen bireyler olmalıdır. Bilgi toplumunda teknolojinin toplumsal yaşamda hızla önem kazanmıştır. Bu nedenle, teknolojiyi takip edebilen, etkili kullanabilen bireylerin yetiştirilmesi gerekli hale gelmiştir. Böylece eğitim sisteminin teknoloji - okur yazarlığı olan bireyler yetiştirmesi kaçınılmaz olmuştur.

Bilgi toplumunun gerektirdiği niteliklerde bireylere eğitim yolu ile kazandırılmaktadır. Eğitim toplumsal değişimim merkezinde olan temel

kurumlardan birisidir. Eğitim bu merkezi rolünü uygulamalarda işe koştuğu program tasarılarıyla sürdürebilmektedir. Bu nedenle bilgi toplumunda; toplum, bilgi, birey ve eğitimin özellikleri dikkate alınarak program tasarılarının sürekli değerlendirilmesi ve değerlendirme verileri çerçevesinde geliştirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Bilgi toplumunun temel argümanlarından olan bilgisayarın insan yaşamındaki önemi de artmıştır. Küreselleşen dünyaya uyum sağlamak, değişimi ve yenilikleri internet aracılığıyla takip edebilmek, bankacılık işlemlerinden, e-devlet uygulamalarına kadar bilgisayarın etkili kullanımının önemi bilgisayar destekli eğitimin gerekliliğini beraberinde getirmektedir.

Bilgi toplumunda bilgi üretmek, paylaşmak, bilgiden para kazanmak önemli olduğundan özellikle üniversitelerde teknoloji geliştirme merkezleri, tekno-kentler arge birimleri kurulmalı farklı disiplinlerde farklı anabilim dallarındaki akademisyenlerin bilimsel çalışmaları desteklenmelidir.

Öneriler:

1. Bilgi toplumu bireylerini yetiştirecek eğitim programların elemanlarının neler olması gerektiğine ilişkin konu uzmanlarının görüşleri Delphi tekniği alınarak bir araştırma yapılabilir.
2. Japonya, Almanya, A.B.D gibi bilgi toplumu olarak nitelendirilen ülkelerin eğitim programları ile Türk eğitim programları karşılaştırmalı olarak incelenebilir.
3. Program geliştirme süreçlerinde bilgi toplumu, birey özellikleri ve disiplinlerin bilgi yapısının yenilenecek programlara nasıl yansıtılabileceği özellikle uzman grupların yer aldığı araştırmalarla ortaya konulmalıdır.
4. Öğretim programları bir kılavuz olarak nitelendirildiğinde öğretmenlerin programları nasıl algıladıkları ve işe koştukları önem kazanmaktadır. Bu bağlamda özellikle öğretmen yetiştiren programların bilgi toplumu yaratacak öğretmenleri yetiştirip yetiştirmediği tarama türünde çalışmalarla ortaya konulmalıdır.

5. Öğrenme – öğretim süreçlerinde öğretmenlerin kullandıkları strateji yöntem, ve tekniklerin bilgi toplumunun gerektirdiği insan özelliklerini ne derecede geliştireceği nitel ve nicel araştırmalarla ortaya konulabilir.
6. Özellikle kalkınma planlarında bilgi toplumu oluşturma yolunda yapılacak çalışmalar için eylem planları geliştirilmeli ve ulusal ve uluslararası kaynak yaratma çalışmalarıyla bilgi toplumuna yönelik etkinlikler düzenlenmeli toplum bilgilendirilmelidir.
7. Üniversitelerde kurulan veya kurulacak olan tekno-kentlerin bilgi toplumu oluşturmadaki işlevleri rol ve sorumluluklarının ortaya konulacağı araştırmalar yapılmalıdır.
8. Yenilenen ilköğretim ve ortaöğretim programları bilgi toplumu özelliklerini yansıtmaya yeterlilikleri açısından değerlendirilmeli ve bu özellikler programlara yansıtılmalıdır.
9. Yetiştirilen öğretmenler bilgi toplumu nitelikleri açısından değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Altun, Fahrettin (2002). **Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş**. İstanbul: Yöneliş Yayınevi.
- Aktan C.Can , Tunç Mehtap (1998) "**Bilgi Toplumu ve Türkiye**", Ankara: Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat: 118-134.
- Aslan, Mehmet (2003). **Modernite'den Postmodernite'ye Değişim**. Ed: Coşkun Can Aktan, Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Aktan Coşkun Can & Vural İstiklal Yaşar. "**Bilgi Nedir.**" [http://www. canaktan. Org / yeni-trendler/bilgi-yonetimi/bilgi-](http://www.canaktan.Org/yeni-trendler/bilgi-yonetimi/bilgi-)
- Aslan, Mehmet. (2003). **Postmodern Çağda Eğitim**. Modernite'den Postmodernite 'ye Değişim. Konya:Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Atılgan, Hakan (2006). **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Avşar, İmdat (1999). **Postmodern Toplumsal Yapıda Eğitim**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balcı, Ali (2001). **Sosyal Bilimlerde Araştırma**. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Batur, Enis (2003). **Modernizmin Serüveni**, İstanbul: YKY
- Bozkurt, Veysel (1998). "**Enformasyon Toplumu ve Türkiye**", Ankara: Yeni Türkiye Dergisi, Ocak – Şubat: 199-213
- Belek, İlker (1999). **Postkapitalist Paradigmalar**, İstanbul: Sorun Yayınları
- Bilhan, Saffet (1991). **Eğitim Felsefesi**. Ankara : Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları

Bulurman, Banu (2006) “**Enformasyon Toplumu ve Eğitim**” [Http: //Www.ısguc.Org /Banu1.Htm](http://www.ısguc.org/Banu1.Htm) 2006.

Büyükdüvenci, Sabri (1987). **Eğitim Sosyolojisine Giriş**. Ankara: Yargıçoğlu Matbaası

Car, Arzu (2006). “**Portfolyo**”. Ankara: TED Bülten. E-dergi. Şubat. Sayı: 4

Cem, İsmail (1998). “**Bilgi Toplumu ve Türkiye**”, Ankara: Yeni Türkiye Dergisi, Ocak – Şubat: 22-23

Çalık, Temel, Sezgin Ferudun (2005). **Küreselleşme Bilgi Toplumu ve Eğitim.**” Kastamonu: Kastamonu Eğitim Dergisi. Cilt: 13 no: 1

Çelebi, Işın (1998). “**21. Yüzyılda Türkiye ve Bilgi Toplumu**”, Ankara: Yeni Türkiye Dergisi. Ocak – Şubat: 24-30

Çelikkaya, Hasan (1996). **Eğitim Sosyolojisi**. İstanbul: Alfa Basın Yayın Dağıtım.

Çelik, Vehbi (1995). “**Eğitim Yöneticisinin Vizyonu ve Misyonu,**” Eğitim Yönetimi. Yıl: 1 Sayı:1: 47-52

Çelik, Vehbi (1995). “**Küreselleşme Sürecinde Avrupa’da Eğitim Yönetimi**”. Eğitim Yönetimi Dergisi. Yıl:1, Sayı:4: 557-568

Çetinkaya, Necati (1998). “**Bilgi Çağında Türkiye**”, Ankara: Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat: 182-187

Çolakoğlu, Güray. (1998) . **İlk Öğretim 1. Kademe Öğretmenlerinin Mevcut Program Tasarıları Hakkındaki Görüş Ve Önerileri(Balıkesir Örneği)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çüçen, Kadir (2001). **Bilgi Felsefesi**. Bursa: Asa Kitabevi.

Demirel, Özcan (2000). **Kuramdan Uygulamaya Program Geliştirme**. Ankara: Pegem A yayıncılık.

Doğan, İsmail (1995). **Sosyoloji**. Ankara: Sistem Yayıncılık.

Doğan, İsmail (2004). **Toplum ve Eğitim**. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Doğan, Ergun (2005). **Sosyoloji ve Eğitim**. Ankara: İmge Kitabevi.

Dursun Davut (1998). “**Küreselleşme Ve Toplumun İnşasında Bilginin Artan Önemi**”, Ankara: Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat :154- 160

Dura, Cihan. Atik, Hayriye (2002).**Bilgi Toplumu Bilgi Ekonomisi ve Türkiye**. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Dura, Cihan (1990). **Bilgi Toplumu**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

Ertürk, Selahattin (1994). **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Meteksan AŞ.

Erden, Münire (1995). **Eğitimde Program Değerlendirme**. Ankara: Pegem,

Erden, Münire (1998).**Öğretmenlik Mesleğine Giriş**. İstanbul: Alkım Yayıncılık.

Erdumlu, Güngör (2004). **Modernlik ve Modernleşme Sürecinde Türkiye**. Ankara: Babil Yayıncılık.

Erdoğan, İrfan (1998). “**Bilgi Toplumu Olmanın Gerektirdiği Eğitim Paradigması**”
Ankara: Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat :870-880

Ergün Mustafa (1992). **Eğitim ve Toplum**. Ankara: Ocak Yayınları.

Ergün Mustafa (1996). **Eğitim Felsefesi**. Ankara: Ocak Yayınları.

Eskicumalı, Ahmet (2003). “**Eğitim ve Toplumsal Değişme: Türkiye’nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü**”, 1923-1946. Http// Edjournal.Boun.Edu.Tr.

Erkan Hüsnü (1998). “**21. Yüzyıla Girerken Bilgi Toplumu ve Türkiye**”, Ankara: Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat: 135-143

Erkan Hüsnü, Erkan. Canan (2006). **Bilgi Ekonomisinde Teori ve Politika**. Http:// libf. Ogu. Edu.Tr./Makale/Bildiriler/ 08.04.Pdf.

Eriş, Metin (1998). “**Türkiye İçin İlimi Bilgiyi Arıyorum!**”, Ankara: Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat: 161-167

Fındıkçı, İlhami (2004). **Yaşadıkça Eğitim**. İstanbul: Hayat Yayınları

Fidan, Nurettin, Erden, Münire (1993). **Eğitime Giriş**. Ankara:Meteksan Matbaacılık.

Fidan, Nurettin (1996).**Okulda Öğrenme ve Öğretme**. Ankara: Alkım Yayınları

Future Technology. “**Future Society**”, cilt: 1, mayıs,1993,s:3

Güçlü A.Baki; Uzun Erkan; Uzun Serkan; Yoksal Ü.Hüsrev (2002). **Felsefe Sözlüğü** Bilim ve Sanat Yayınları

Gümüş, Nazım (2005) “**Toplumsal Değişim, Bilgi ve Bilgi Toplumu**” [Http://Nazim-Ceviri.4t.Com/M12.Htm](http://Nazim-Ceviri.4t.Com/M12.Htm)

Hançerlioğlu, Orhan (1986). **Toplum Bilim Sözlüğü**. İstanbul: Remzi Kitabevi

Helvacı, Mehmet, Akif (1998). “**Bilgi Toplununun Gerektirdiği İnsan Gücü Nitelikleri Açısından Toplumdaki Bireylerin Niteliklerinin Değerlendirilmesi.**” Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü

Holinger, Robert (2005). **Post Modernizm ve Sosyal Bilimler (Tematik Bir Yaklaşım)**. İstanbul: Paradigma Yayıncılık

İnce, Serhat (2000). **Küreselleşme Sürecinde Bilgi Toplumu ve Dijital Kentler: Avrupa Birliği Örneği**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul:Mimar Sinan Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü.

Küçük, Mehmet, der. (2000). **Modernite Versus Postmodernite**. Ankara: Vadi Yayınları.

Kale, Nesrin (2002). **Modernizmden Postmodernist Söyleme Doğru**. Yeni Düşünce Hareketleri Özel Sayısı. Mayıs – Temmuz

Karasar, Niyazi (1998). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Karaman, İsmail (1998). **“Bilgi Toplumu Olmaya Süratle Yönelmeliyiz”** Ankara: Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat: 239-251

Karaçengel, Yaşar (2003). **“Enformasyon Toplumuna Geçiş Sürecinde Toplumsal Yapıda Yaşanan Paradigma Dönüşümü.”** Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kütahya.

Keçeci, Sunay, Ferai (2002). **Küreselleşme ve Türkiye’de Eğitim Alanına Yansımaları**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılıç, Yavuz (2000). **Nietzsche ve Postmodernizm-1** Felsefe Tartışmaları İstanbul: Panorama Yayınları

Korkmazcan, Hasan (1998). **“Değişim Yönetimi Hakkında Giriş”**, Ankara: Yeni Türkiye Dergisi. Ocak – Şubat: 17-21

Koray, Meryem (1998). **“2000’li Yıllar, Değişim ve Birey”** , Ankara: Yeni Türkiye Dergisi. Ocak – Şubat: 756-762

Koç, Gürcü (2005). **Eğitimde Yeni Yönelimler**. (Ed. Özcan Demirel). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Kongar, Emre (1981). **Toplumsal Değişme Kuramları Türkiye Gerçeği**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kurtulmuş, Numan,. (1998). “ **Değişim, Yeniden Yapılanma Ve Türkiye'nin Geleceği**”, Ankara: Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat:144- 153.

Küçükalp, Kasım (2003). **Nietzsche ve Postmodernizm**. İstanbul: Paradigma Yayınları

Pears, David (2003). **Bilgi Nedir?** Ankara : Bilim ve Sanat Yayınları.

Ornstein, Allan C., Hunkins, P. Francis (1993). **Curriculum:Foundations, Principles And Issues**. Second Edition. Baston: Allyn and Bacon.

Ozankaya, Özer (1984). **Temel Toplumbilim Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Savaş Yayınları,

Öncül, Remzi (2000). **Eğitim Bilimleri Sözlüğü**. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Özçelik, Durmuş, Ali (1992). **Eğitim Programları ve Öğretim**. Ankara: ÖSYM Yayınları,

Özkiraz, Ahmet (2003). **Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum**. Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.

Özyakışır, Deniz,. (2005) “**Bilgi Toplumu**.” [Http://Www.Bilgiyonetimi.Org /Cm/Pages /Mkl_Gos. Php?Nt=602](http://www.bilgiyonetimi.org/Cm/Pages /Mkl_Gos. Php?Nt=602)

Rosenau, Pauline Marie (1992). **Postmodernizm ve Toplum Bilimleri**. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Redhouse. (1982). İstanbul: Redhouse Yayınları.

Sağ, Vahap (2003). “**Toplumsal Değişim ve Eğitim Üzerine**” C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Mayıs Cilt: 27 No:1 11-25

Saylan, Nevin (1995). **Eğitimde Program Tasarısı Temelleri – Prensipleri – Kriterler**. Balıkesir: İnce Ofset.

Saylan, Nevin (1999). **Ortaöğretim Öğretmenlerinin Program Tasarısı İle İlgili Görüşleri Ve Tasarı Süreçlerindeki Davranışlarının Belirlenmesi**, Araştırma Raporu.

Senemoğlu, Nuray (1987). **Bilişsel Giriş Davranışları ve Dönüt Düzeltmenin Erişme Etkisi**. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sönmez, Veysel (2001). **Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı**. Ankara: Özen Matbaacılık.

Sönmez, Veysel (1996). **Eğitim Felsefesi**. Ankara : Pegem Yayıncılık.

Şener Hasan, Engin: (2006) “**Postmodernizm Üzerine Kısa Bir Bakış**” . Felsefe Ekibi Dergisi. www.felsefeekibi.com

Şentürk, Ünal (2003). “**Bilgi Toplumu Parametreleriyle Türkiye'nin Sorgulanışı**.” [Http--Www_Bilgiyonetimi_Org-Cm-4.Htm](http://Www_Bilgiyonetimi_Org-Cm-4.Htm).

Şıman, Mehmet (1999). **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**. Ankara: Pegem A Yayınları

Taşkesen, Abdullah, Çötök Nesrin Akıncı, 2005 “**Bilgi Toplumu Olma Yolunda Teknolojinin Rolü ve Dönüştürücülüğü**.” Tojet, S:85

Tekeli, İlhan (1992). **Modernizm ve Postmodernizm Kavramları Üzerine**. Gösteri Dergisi Sayı-138 Mayıs

Tezcan, Mahmut (1984). **Sosyal Ve Kültürel Değişme**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No:129

Tezcan, Mahmut (1985). **Eğitim Sosyolojisi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Tezcan, Mahmut (1994). **Eğitim Sosyolojisi**. Ankara:Zirve Ofset.

Toffler, Alvin. (1981). **Üçüncü Dalga**. İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi.

Toplu, Mehmet (2002). **Cumhuriyet Döneminde Bilgi Üretimi**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türkçe Sözlük (2006). Tdk.gov.tr.

Törenli, Nurcan (2001). **Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından “Enformasyon Toplumu” Kavramının Değişen Anlamı**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Törenli, Nurcan (2004). **Enformasyon Toplumu ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye**. Ankara : Bilim ve Sanat Yayınları.

Ülken, Hilmi Ziya (2001). **Eğitim Felsefesi**. İstanbul: Ülken Yayınları.

Varış, Fatma (1971). **Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikleri**. Ankara: Sevinç Matbaası.

Varış, Fatma (1988). **Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikleri**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Varış, Fatma (1985). **Eğitime Giriş**. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Yayla, Atilla (1998). “**Bilgi Çağı Doğrular Ve Yanlışlar**”, Ankara: Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat: 1602- 1606

Yurdanur, Hakan (2001). **Bilgi Toplumu Analizinde Popper’cı ve Khun’cu Paradigmalar**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Yurdakul, Bünyamin (2004) **Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımının Öğrenenlerin Problem Çözme Becerilerine, Bilişötesi Farkındalık Ve Derse Yönelik Tutum Düzeylerine Etkisi İle Öğrenme Sürecine Katkıları**. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

Araştırmacı 1976 yılında Sivas'ta doğmuştur. İlk öğrenimini Malatya'da, orta öğrenimini Ankara'da tamamladıktan sonra Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı'nda 1999 yılında mezun olmuştur. 2001 yılında :Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü'ne araştırma görevlisi olarak atanmıştır. Aynı yıl Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başlamıştır.